

INTERPRETACE SOCIALISTICKÉHO PRÁVA

(Základní teoretické otázky)

JIRÍ ČAPEK

UNIVERZITA KARLOVA
PRAHA 1983

INTERPRETACE SOCIALISTICKÉHO PRÁVA

Čestmír Štrobil

JUDr. ČAPEK

OBSAH

Úvod	7
I. Výklady obecné	9
II. K některým aspektům historického vývoje systému interpretace	19
III. Objekt interpretace	25
IV. Subjekty interpretace	31
V. Procesy a metody interpretace	35
VI. Teoretické modely interpretace	55
VII. Akty interpretace	64
VIII. Přípustnost rozšiřujícího a zužujícího výkladu	76
Závěry	77
Cizojazyčná resumé	78

ОГЛАВЛЕНИЕ

Вступление	7
I. Вводные тезисы	9
II. Некоторые аспекты исторического развития ин- терпретации	19
III. Объект интерпретации	25
IV. Субъекты интерпретации	31
V. Процессы и методы интерпретации	35
VI. Теоретические модели интерпретации	55
VII. Акты интерпретации	64
VIII. Допустимость расширительного и суживающего толкований	76
Выводы	77
Резюме	78

INHALT

Einleitung	7
I. Allgemeine Darlegungen	9
II. Zu einigen Aspekten der historischen Entwicklung des Interpretationssystems	19
III. Das Objekt der Interpretation	25
IV. Die Subjekte der Interpretation	31
V. Prozesse und Methoden der Interpretation	35
VI. Theoretische Interpretationsmodelle	55
VII. Interpretationsakte	64
VIII. Die Zulässigkeit einer erweiternden und einer verengenden Auslegung	76
Schlußfolgerungen	77
Resumé	82

ÚVOD

Teoretické problémy spojené s výkladem textu normativního aktu mají významné místo v systému teorie práva. V podmínkách socialistické společnosti interpretační procesy, jejich zpřesňování a zdokonalování slouží jako jeden z elementů funkčního řízení společenských procesů právem a uskutečňování funkcí socialistického státu metodami socialistické zákonodárnosti. Zjištění smyslu textu normativních aktů, v nichž je vyjádřena v právo dotvořená vůle pracujících vedených dělnickou třídou a cíle společenského pohybu socialistické společnosti stanovené orgány marx-leninské strany, je spojeno s některými závažnými teoretickými problémy. Historicko-materialistický přístup k právu chápe právo nikoliv jako izolovaný normativní systém, ale jako systém, který ve společnosti vzniká a ve společnosti působí, a přitom vykazuje vlastnosti cíleného řídicího systému.

Marx-leninská právní věda dosáhla dnes už takového stupně rozvoje, kdy se na výzkum a poznání jednotlivých problémů kladou stále vyšší nároky. Zároveň jsou kladeny stále složitější a hlubší otázky, předpokládající stále fundovanější poznání a objasnění elementů právního systému, i jeho působení ve společnosti. Práce se zaměřila na některé metodologické a základní teoretické problémy interpretačních procesů.

Vzhledem k omezenému rozsahu AUC (monografika) bylo nutno původně rozsáhlejší studii zestručnit. To vedlo u některých partií k velmi zhuštěnému výkladu. Tato místa vyžadují proto koncentrovanou pozornost čtenáře, u něhož se do jisté míry předpokládá znalost konkrétního materiálu, či rozhodovací praxe, z níž se při zobecňování a teoretických závěrech vychází.

Výklady obecné

1. Interpretace práva patří k těžišti praktické právní činnosti a zároveň k důležitým otázkám marx-leninské teorie práva.

Interpretace a interpretační procesy nejsou ovšem pojmy a problémy omezené toliko na oblast práva. Hermeneutika jako obecnější nauka o interpretaci, byla široce pěstována v buržoazní vědě, v recentním období je rozvíjena tato problematika v marx-leninské vědě. Někteří autoři, u nás například Černý,¹⁾ docházejí k názorům o možnosti a nutnosti vybudovat marx-leninskou hermeneutiku jako systém vědeckých poznatků o interpretaci.

Pojem interpretace je používán v různém smyslu a pro poznávací postupy nestejného cíle.

Především je v nejširším smyslu chápána interpretace jako poznávání a pochopení všech objektů kultury a všech výsledků společenské intelektuální činnosti. V tomto významu tvoří interpretace významnou součást určitých typů metodologie značné části společenských věd. Interpretují se různé třídy objektů, například psané texty, umělecká díla, hmotné památky a nástroje tak, že se jim v procesu poznání přisuzuje určitý význam a smysl.²⁾

Za druhé interpretace může být chápána v užším právním smyslu jako procesy spojené s poznáváním práva bez ohledu na to, zda existuje ve formě normativního aktu, precedentu nebo obyčeje. Zejména problematika poznání a výkladu obyčeje se neomezuje na intelektuální procesy spojené s poznáním smyslu psaného nebo mluveného jazyka.

Za třetí pojem interpretace práva je používán v souvislosti s výrazy jazyka, používaných v normativních aktech (popřípadě v jiných relevantních právních textech).

Každý text musí být pochopen, slovům a textům je podle poznatků vědy

¹⁾ Černý: Problém textu, smyslu a doby v marxisticko leninských dějinách filosofie. Filosofický časopis 1979, č. 2.

²⁾ Srov. např. Černý: Soudobá buržoazní hermeneutika, Fil. časopis 1978, č. 8; E. Betti: Teoria generale della interpretazione, 1955, Milano;

Z. Ziembinski: Logika proktyczna, Warszawa 1965.

vždy přiřazen smysl. Poznávající subjekt chápe text normativního aktu, když (a jedině když) jej v tomto smyslu „interpretuje“. ³⁾

Konečně za čtvrté, bývá vydělována interpretace práva „*stricto sensu*“. Tu jde o situaci, kde vznikají pochyby o (správném) smyslu textu právního aktu. Potom interpretátor aby odstranil pochyby, používá určité postupy, metody a prostředky, aby poznal a určil smysl textu, který budil pochybnosti.

Jde tu zejména o případy, kdy není jasné zda text normativního aktu dovoluje několik variant výkladu, svým smyslem rozdílných nebo protikladných, a dále o případy, kdy srovnání ustanovení systému práva vede k poznání rozporů, které musí být řešeny. ⁴⁾

2. Při zkoumání problémů interpretace je třeba vycházet ze skutečnosti, že systém práva a právní nadstavby je velmi složitým společenským jevem. Analýza úlohy práva v socialistické společnosti ukazuje, že jde o systémové jevy a procesy, které mají svou statickou a dynamickou stránku. Právo je, jak se nyní obecně uznává teoreticky, složitý systém, který zahrnuje řadu relativně autonomních částí, resp. subsystémů, mezi nimiž existují složité vztahy systémové koordinace a systémové subordinace. Systém právních norem je toliko jednou částí (subsystémem) složitějšího systému právní nadstavby. Mezi určující elementy složité soustavy právní nadstavby náleží: cíle právní úpravy a právního systému a obecné zásady systému právních norem, 2. systém normativních aktů, 3. systém právních norem.

Konečně sem náleží též intergrační systémové vztahy včetně podstatných vztahů k jiným systémům společenských jevů. Sem náleží též vztahy mezi systémem normativních aktů, systémem právních norem a akty aplikace práva, zprostředkované pravidly interpretačními.

Subsystémy právních jevů je možno zkoumat tak, že je podmíněně izolujeme z tohoto složitějšího celistvého systému a podrobíme jejich vlastnosti a vnitřní vazby zkoumání a procesům poznání.

Pro úplné poznání, úplnou analýzu a syntézu musí být pak jako další krok tyto subsystémy zkoumány ve vazbách celostního systému společnosti a v těchto složitých vazbách dále poznávány. Přitom platí, že systém normativních aktů a systém právních norem jsou toliko relativně autonomní, jejich tvorba, interpretace, uskutečňování a aplikace probíhá ve vazbách složitějšího politického systému socialistické společnosti, v němž podstatnou strukturu tvoří státní orgány.

³⁾ Srov. J. Wróblewski: *Zagadnienia teorii wykładni prawa ludowego*, Warszawa 1959; A. A. Ušakov: *Očrki sovětskoj zakonodatelnoj stilistiki*, Perm 1967; A. Naess: *Interpretation and Preciseness*, Oslo 1953.

⁴⁾ J. Wróblewski rozeznává interpretaci *largissimo sensu* (hermeneutické problémy obecné), interpretaci *sensu largo* a interpretaci *sensu strikto* — viz opus cit.

3. Procesy interpretace jsou objektivně nutnou součástí procesů právní regulace. Právní normy jsou poznávány a zjišťovány z textu normativních aktů v interpretačních procesech. Nutnost interpretace práva je podmíněna objektivně.

Povaha interpretačních procesů je podmíněna především filozofickou povahou vztahů mezi obecným, abstraktním a jedinečným. Normativní akty mají abstraktní charakter. V procesu aplikace normativních aktů vzniká však nutnost konkretizovat jednotlivé elementy obsahu právní normy vyjádřené v obecné a abstraktní formě a tak konkretizovat obsah právní normy pro jednotlivé případy vyznačující se individuálními zvláštnostmi. Proces interpretace je jednou ze svých stránek cestou od abstraktních právních norem ke konkrétnímu případu. Interpretace normativního aktu musí tedy zahrnout jeho konkretizaci, přechod od abstraktního ke konkrétnímu. Konkretizace právní normy musí ovšem probíhat v rámci vymezeném textem normativního aktu, v jejím průběhu nesmí docházet k odchýlení od smyslu právní normy. Jiné chápání konkretizace právní normy by vedlo k narušení socialistické zákonnosti.

Vztahy mezi obecnou normou a individuálním případem mají ovšem složitou dialektickou povahu a zahrnují dokonce kategorii filozofických protikladů.

Existují též složité semiotické a sémantické problémy výrazů a jazyka, které vystupují v procesech interpretačních a kterými se musí zabývat orgány tvorby i orgány aplikace práva. Poznání právní normy vychází z poznání textu normativního aktu, jazyk je obecným sdělovacím prostředkem, prostředkem spojení mezi subjekty, vyplňuje informační a komunikační funkce. S pomocí jazyka je formulován text aktu, v jazykové formě existuje právní norma, je zakotvena a sdělována odpovídajícím subjektům. Slovo a pojem, větné vyjádření a právní norma se nacházejí v nerozlučné jednotě obsahu a formy, ale nejsou totožné. Nadto slova nemají jedinou interpretaci.⁵⁾

Výklad práva je tak objektivně podmíněn zčásti z těchto příčin, jako výklad jakéhokoli jazykového textu.

Norma práva (jako představa o povinném nebo možném chování) je obsažena v jazykovém textu a někdy do jisté míry v této jazykové formě potenciálně skryta (např. § 497 občanského zákoníku: „Vztahy v mezinárodním obchodním styku upravuje zvláštní zákon“ ve své jazykové formě je konstatování větou oznamovací, z nichž logická forma právní normy s jejími strukturními prvky (hypotéza – dispozice a sankce) musí být určitými myšlenkovými obraty a pochody teprve vyvozena, rekonstruována).

Konečně potřeba a povaha interpretačních procesů je podmíněna systé-

⁵⁾ Leninismus a teoretické problémy jazykovědy, Moskva 1971, s. 294.

movostí právních norem. Společenské vztahy reguluje relativně nerozporný systém právních norem. Mezi jednotlivými právními normami existují určité vazby a přechody. Systémové a funkcionální vazby jednotlivých norem podstatně podmiňují nutnost interpretace.

4. Interpretační proces tak zahrnuje různé stránky. V socialistické literatuře byly v otázce objektivní podmíněnosti interpretačních procesů a jejich různých stránek byly zaujaty názory dosti obdobné.⁶⁾ Interpretační procesy zahrnují různé myšlenkové operace a postupy; náleží sem: a) zjištění a určení smyslu slov a výrazů, b) rekonstrukce právních norem v logické formě normy na základě slovního textu normativního aktu, c) dokazování a vyvracení tezí (charakteru hypotéz), sledující zjištění a určení smyslu textu v případech pochybností. Dále interpretace zahrnuje různé postupy hodnocení a v určitých mezích, daných povahou textu normativního aktu, též některé procesy rozhodovací.

Konečně zahrnuje procesy konkretizace právních norem, resp. hypotéz dispozic či sankcí právní normy nebo jejich dílčích elementů. Konečně zahrnuje postupy a procesy abstrakce.

Stadium interpretace práva je objektivně nutné, jím vlastně končí proces dotváření práva a zároveň je součástí a počátkem procesů aplikace práva.

5. Složitou teoretickou otázkou je povaha interpretačních pravidel, podle nichž musí nebo má interpretující orgán postupovat. Tato interpretační pravidla jsou pouze zčásti stanovena právními normami. Jsou proto pouze zčásti pro interpretující orgán právně závazná. Z větší části jde však o pravidla, vypracovaná nebo akceptovaná právní vědou. Tato pravidla nejsou právně závazná, jsou ovšem v důsledku své objektivní povahy a značné váhy přesvědčivosti dodržována a interpretační praxe se jimi řídí. Nelze ovšem nevidět, že některá z těchto pravidel nebo jejich praktický rozsah mohou být předmětem vědeckého sporu. Navíc je zřejmé, že u některých pravidel není vyloučen v souvislosti s vývojem společenských vztahů určitý posun nebo změny. Jde o taková pravidla, která nejsou bezprostředně spjata s charakterem poznávacího procesu.

S interpretačními procesy jsou spojeny některé složité otázky socialistické zákonnosti. Základem socialistické zákonnosti je požadavek přísného a důsledného dodržování normativních aktů státními orgány. Zároveň platí, že normativní akt musí být interpretován též tím státním orgánem, který jej aplikuje.

Stadium interpretace práva je nutné; leží na konci procesu tvorby, do-

⁶⁾ Srov. Alexejev S. S.: Obščaja teorija socialističeskovo prava, Sverdlovsk 1965; Sabo I.: Socialističeskoje pravo, Moskva 1964; Čerdancev A. F.: Voprosy intellektualnogo prava, Sverdlovsk 1972; Opalek K. — Wroblewski Y.: Zagadnjenja teorii prava, Warszawa 1969 aj.

tváření práva a na počátku procesů aplikace, na jejich předělu. S tím jsou ovšem spojeny některé problémy důležité z hlediska socialistické zákonitosti.

6. Z důvodů, které jsou uvedeny v dalším výkladu, je třeba vřazovat zkoumání procesu interpretace do širších souvislostí systému právní regulace společenských vztahů. Právo a celý systém právní nadstavby je velmi složitým společenským jevem. Úloha práva v socialistické společnosti ukazuje, že jde o systémové jevy a procesy, které mají svou statickou a dynamickou stránku a jsou integrovány mimo jiné plněním vymezených společenských cílů a zajišťováním hodnot. Socialistická společnost, stejně jako každá společensko-ekonomická formace, je složitý celostní samoregulační systém. Společenským jevům, které tvoří socialistickou společenskou formaci, jsou vlastní mimořádně složité strukturně funkční závislosti a příčinné vztahy, které jsou organicky vzájemně spjaty. Subsystémy právních jevů je možno zkoumat tak, že je podmíněně izolujeme z tohoto složitého celostního systému a podrobíme jejich vlastnosti a vnitřní vazby zkoumání a procesům poznání. Pro úplné poznání, úplnou analýzu a syntézu musí být pak jako další krok znovu tyto subsystémy zkoumány ve vazbách složitějšího systému a tak stále hlouběji poznávány. Navíc platí, že společnost jako celek je celostní samoregulační systém. Systém právních norem a systém normativních aktů jsou systémy jiného druhu, nemají vlastnosti samoregulačních systémů. Systém normativních aktů a systém právních norem jsou toliko relativně autonomní; jejich tvorba, interpretace, uskutečňování a aplikace probíhá ve vazbách složitého politického systému socialistické společnosti, v němž podstatnou strukturu tvoří státní orgány.

Právní jevy a procesy tvoří prvky systému rozvíjející se socialistické společnosti jako celku i různých subsystémů, jež ve společnosti existují. Právní věda studuje především některé z těchto systémů (resp. subsystémů).⁷⁾ Nejvýznamnější je vědecké poznání systému právní nadstavby, systému právních normativních aktů a systému právních norem.

Systém právní nadstavby zahrnuje složitou soustavu právních jevů, vztahů a procesů. Náležejí sem vedle subsystémů normativních aktů a právních norem zejména též právní vztahy, souhrn subjektivních práv a povinností, systém právního vědomí a cíle právní regulace.

Fungování systému právní nadstavby nelze přitom poznávat odtrženě od systému státních orgánů a jejich činnosti a od politického systému socialistické společnosti a jeho fungování.

Mezi jednotlivé prvky systému právní nadstavby existují složité systé-

⁷⁾ Pozornost bývá přitom soustředována neprávem toliko na systém právních norem, chápaný zpravidla jako systém práva.

mové vztahy a těž vztahy systémové koordinace a systémové subordonace. I když existuje strukturně funkční specializace a relativní autonomie jednotlivých částí (subsystémů), nelze zapomínat, že každá část funguje a existuje toliko v rámci daného systému právní nadstavby, v přímé nebo nepřímé interakci s jinými částmi a subsystémy. Tak právní vědomí existuje a funguje toliko ve vazbách na systém právních norem a na vyvíjející se a měnící se právní vztahy.

Systém normativních aktů a systém právních norem jsou navzájem úzce spjaty, tvoří jednotnou soustavu, která je podstatným elementem celého supersystému právní nadstavby (nejnověji se objevily v socialistické právní teorii návrhy nazývat tuto soustavu právním systémem).

Při vědecké teoretické analýze fungování těchto systémů je metodologicky zapotřebí věnovat pozornost rozboru jednoty a různotvárnosti forem právního působení, jednotlivým elementům i ucelenosti systému, vazbám a závislostem, které mezi nimi existují a též efektivnosti a tendencím rozvoje systému normativních aktů i systému právních norem v procesech budování rozvinuté socialistické společnosti.

Systém normativních aktů zahrnuje všechny platné, obecně závazné normativní akty. Uvnitř soustavy normativních aktů platí zásada nutné souladnosti; ústavní zákony a zákony mají z tohoto hlediska rozhodující význam. Ostatní normativní akty musí být s nimi svým obsahem v souladu. Systém právních norem je v poměru k systému normativních aktů ve vztahu systémové subordonace. Z rozboru vztahu obou systémů je možno vyvodit poznatek, že systém právních norem má odvozený význam, musí být v důsledném souladu se systémem normativních aktů.⁸⁾

Do systému normativních aktů patří též interně závazné normativní akty; jejich souhrn má však odlišnou kvalitu, neobsahují obecně závazné normy.

Systém právních norem je systém vědecky tvořených, poznávaných a zdůvodněných norem, uskutečňujících se v závislosti na socialistickém právním vědomí a organizátorské činnosti socialistického politického systému a též v důsledku zvláštních, právo zabezpečujících činností a záruk orgánů socialistického státu. Systém právních norem je možno vědecky zkoumat jako statický systém, jako relativně izolovaný objekt poznání, ale též jako fungující systém, regulující společenské vztahy, realizovaný v různorodých, často složitě rozporných procesech.

Mezi systémem obecně závazných normativních aktů a systémem práv-

⁸⁾ Systém právních norem i systém normativních aktů je možné analyzovat a poznávat jak jako systém elementů, které zdánlivě nemají vazby k jiným společenským jevům, tak jako dynamický systém, který se nachází v procesu fungování a rozvoje. Přitom jsou poznávány a analyzovány sociální funkce práva, mechanismus právního působení na socialistické společenské vztahy.

ních norem existují objektivní vztahy a vazby. Normy socialistického práva jsou poznávány a též pomocí interpretačních procesů vyvozovány z textu normativních aktů.

Systém právních norem sám o sobě mimo vazby, vzájemná spojení a vzájemné vztahy elementů právní nadstavby a složitého systému celé společnosti neexistuje. Zvláště úzké jsou vazby a vztahy mezi systémem normativních aktů a systémem právních norem. Oba systémy se ovšem vyznačují jistou autonomností, relativní odděleností a samostatností ve vztahu k ostatním elementům složitějších společenských systémů.

Svým způsobem zároveň patří svými specifickými vlastnostmi mezi určující elementy složité soustavy a systému právní nadstavby, mezi něž je třeba řadit též cíle právní regulace společenských vztahů, právní principy, obecné zásady právního systému a právní regulace. Do tohoto systému, jehož analýza postihuje nejvýznamnější stránky procesu regulativního působení práva na společenské vztahy, náleží

1. cíle právní úpravy a právního systému,
2. principy a obecné zásady systému normativních aktů a systému právních norem.
3. systém normativních aktů: a) obecně závazných, b) interně závazných,
4. systém právních norem.

Kromě toho do systému práva náleží též integrační systémové vztahy, včetně procesů interpretačních.

7. Interpretační procesy jsou součástí právní nadstavby a právní regulace, jedním z jejích elementů, prvků.

Složitý společenský jev, jaký je právo, může být zkoumán a poznáván v různých úrovních a aspektech. Zvláště významné je zkoumání práva a právní regulace v souvislostech společenského řízení.

V socialistické společnosti je právní regulace nejdůležitějším způsobem společenského řízení. V literatuře nejsou vyslovovány pochyby o tom, že právo je rozhodujícím regulátorem společenských vztahů a procesů, nutným nástrojem společenského řízení. Odtud vyplývá, že proces právního působení na společenské vztahy je třeba chápat též jako specifickou formu řídicích procesů a působení, která, i když má své specifické rysy, je ovládána obecnými zákonitostmi řízení.

Tyto specifičnosti jsou dány zejména tím, že na rozdíl od dynamických složitých technických systémů, kde řízení probíhá na základě jednoduchého vztahu: regulativní popud (příkaz) — splnění v důsledku kauzálních vztahů — je regulativní působení práva složitější.

Mezi společenskými vztahy a právem existuje složitý vztah. Složitost tohoto vztahu je dána mnoha parametry, procesem tvorby práva, podstatně určeným vztahem potřeb, pramenících ze společenských vztahů,

zájmů, objektivně subjektivního stanovení cílů a konečně volbou právních prostředků k dosažení cílů a působení na společenské vztahy. Působení práva neprobíhá navíc toliko kauzálně, ale přes vědomí, vůli, emoce subjektů, tedy přes vztahy, v nichž se spáji informační působení, kauzalita a finalita.

Konečně právo nepůsobí toliko prostřednictvím příkazů, ale zároveň stanovením práv (a u občanů též svobod), které musí být při právní regulaci a dosahování společenských cílů respektovány.

To vše vytváří určitá specifika regulativního působení práva, v jejichž rámci se ovšem projevují obecné zákonitosti řízení. Z hlediska teorie řízení je pak možno analyzovat jednotlivé elementy mechanismu právní regulace.

Mezi podstatné prvky mechanismu právní regulace náleží cíle společenské regulace, procesy tvorby práva a jejich hlavní výsledek — normativní akty, procesy interpretace práva a jejich podstatný výsledek — interpretační výsledky i akty interpretace a konečně procesy aplikace právních norem a rezultat těchto procesů — akty aplikace práva.

Aby bylo možno plně poznat formy projevu zákonitostí společenského řízení v procesech právní regulace, nemůže být právo chápáno toliko jako relativně samostatný systém, ale je nutno ho chápat jako podsystém daleko širšího systému společenského řízení.

Procesy řízení ve společnosti podle pojetí Afanasieva⁹⁾ začínají stanovením cílů, úkolů a jsou završeny dosažením těchto cílů, dosažením předvídaného výsledku. Potom se na základě informace o výsledcích (dosažení nebo nedosažení cíle) stanoví nové úkoly, určují se nové cíle a celý cyklus se opakuje. Tyto etapy se promítají do všech procesů regulativního působení práva i do dílčích procesů tvorby, procesu interpretace a procesu aplikace práva.

Procesy interpretace se tak vřazují určitými svými aspekty nejen do postupů poznávacích, ale též do procesů řízení. Státní orgány, pokud interpretují text normativního aktu, používají bezesporu především metod poznání, metod poznávacích procesů. Ale v určitých mezích (více nebo méně přesně, vymezených) mohou a musí používat též postupů a procesů rozhodovacích.

Právě těmito stránkami se vřazuje proces interpretační též do procesů řízení společenských vztahů. Při uskutečňování každého cyklu řídicí systém uskutečňuje řadu operací, odpovídajících etapám procesů řízení. Za podstatné etapy jakéhokoli řídicího cyklu se zpravidla považují

1. určení úkolů působení na proces (objekt řízení),

⁹⁾ Afanasiev: Vědecké řízení společnosti, Praha 1977.

2. rozbor problémů a stanovení základních cílů, které musí být podstatně dosaženy,
3. rozhodovací procesy a přijetí rozhodnutí,
4. realizace rozhodnutí (včetně příprav k realizaci),
5. kontrola realizace rozhodnutí, poznání dosažených výsledků a jejich hodnocení.

Jak jsou stanoveny meze, v nichž při stadiu interpretace mohou a musí státní orgány používat postupů rozhodovacích, závisí jednak na zásadách, které jsou uplatňovány v určité variantě interpretačního systému, jednak na technice a kvalitě tvorby normativních aktů.

V kapitole druhé rozebereme podrobněji skutečnost, že neexistuje toliko jeden interpretační systém, ale množina variant, technicky možných interpretačních systémů. Na uplatnění určité varianty interpretačního systému jsou především závislé meze přípustných rozhodovacích procesů. V těchto aspektech interpretačních a aplikačních procesů státní orgány v rámci stanovených mezí dotvářejí platné právo a zpřesňují, konkretizují regulativní působení práva. Přípustnost nebo nepřípustnost zužujícího a rozšiřujícího výkladu, přípustnost nebo nepřípustnost analogie v určitém právním odvětví patří mezi prvky interpretačního systému, jejichž pomocí jsou stanoveny meze dotváření práva státními orgány.

Tyto meze jsou dále vymezeny technikou, kvalitou procesu tvorby normativního aktu, zejména výslovným uložením oprávnění a povinnosti státního orgánu hledat a stanovit optimální rozhodnutí na základě vlastních rozhodovacích procesů ve stanovených mezích (metoda uvážení při aplikaci normativního aktu).

Do mechanismu právní regulace (mechanismu, pomocí něhož se uskutečňuje funkce řízení společenských procesů právem) náleží tak vedle tvorby práva a aplikace práva též subsystém interpretace práva státními orgány.

Pokud jde o zajištění cílů pomocí právní regulace, musí se vždy brát v úvahu, že se tak děje za respektování zákonitosti právní formy regulace, mezi něž patří v první řadě všechna pravidla a požadavky platného systému tvorby práva, systému interpretace práva a systému aplikace práva státními orgány na základě požadavků socialistické zákonnosti. Systém interpretace práva se tak stává určitými svými aspekty nejenom součástí procesů poznávacích, ale v jistých mezích do jisté míry též součástí procesů regulace společenských vztahů právem. Při procesech interpretace musí být zároveň respektovány všechny požadavky kladené z hlediska požadavku socialistické zákonnosti na regulaci socialistických společenských vztahů právem.

8. Platí poznatek, že neexistuje jeden obecný systém interpretace.

Stejně jako existují odlišné systémy práva, odlišné druhy pramenů

práva, odlišná přípustnost určitých druhů pramenů práva v konkrétním platném právním systému, lze zjistit i existenci odlišných systémů interpretace.

Systém interpretace je možno a nutno chápat jako subsystém konkrétního systému práva a konkrétního systému právní regulace společenských vztahů. Tak jako existují odlišnosti v konkrétním systému soudobého práva francouzského, švédského a práva USA, tak lze zjistit i konkrétní odlišnosti v jejich interpretačních systémech a jednotlivých prvcích těchto interpretačních systémů. Stejně tak existují odlišnosti v rámci společných rysů socialistického typu práva, mezi interpretačními systémy práva československého, maďarského, sovětského.

Tyto odlišnosti mohou být dány jednak rozdílností pramenů práva, jednak třídě účelovou funkčností různých právních systémů, odlišností v ústavě zakotveného postavení státních orgánů i různými aspekty právně technickými.

Obecné a společné je dáno všem interpretačním systémům objektivními aspekty vztahu poznávaný a interpretovaný objekt — subjekt, objektivně nutnými důsledky procesů poznávání a důsledky metod použitelných v procesu poznání.

Neplatí ale, že by tím třídě subjektivnímu rozhodnutí státních orgánů o vytvoření systému interpretace byly stanoveny zcela jasné meze.

K některým aspektům historického vývoje systému interpretace

1. Dovodili jsme, že neexistuje toliko jediný systém interpretace, ale že jsou možné různé varianty. Systém interpretace jako součást mechanismu působení práva je objektivně nutná součástí každého systému regulace společenských vztahů právem.

Ale stejně tak jako neexistuje jediný druh (a tedy i systém) pramenů práva, nelze nevidět, že existovaly a existují alespoň v některých aspektech rozdílné systémy interpretace.

V systému interpretace platného práva jsou spjaty prvky objektivně spjaté s povahou poznávacích procesů, a proto vždy přítomné a nutné, a prvky určené objektivně subjektivním rozhodnutím vládnoucí třídy. Tu jde zejména o pravidla o přípustnosti určitých interpretačních postupů spjatých s rozhodováním pochybností a konkretizačním dotvářením práva orgány aplikujícími právo.

To je možno doložit na analýze historického vývoje práva. Výrazně tato skutečnost vystupuje v interpretačním systému Justiniánovy kodifikace, který interpretaci prakticky vylučoval. Dále se projevují podstatné rozdílnosti v interpretačních systémech, např. zákonodárství francouzské buržoazní revoluce, švýcarského občanského zákoníku z roku 1906 a interpretačním systémem anglického práva.

Z uvedených historických případů se jasně podává, že v témže historickém typu práva může existovat několik variant systému interpretace.

Zákonodárství francouzské revoluce stanovilo pro období 1790–1804 systém interpretace, který prakticky zakazoval soudci používat pro výklad textu zákona jiný postup než metody výkladu gramatického. Vznikly-li jiné pochyby, měl povinnost obrátit se na zákonodárský orgán s použitím instituce „referé legislative“.

Přijetí Code civile a jeho článku 4 znamená obrat potud, že soudci, aplikujícímu orgánu, se přiznává právo a povinnost provést určité interpretační postupy. Na tom nic nemění, že o přípustnosti některých postupů a metod si postupně vytvářela teorie (např. l'école de l'exégese) i praxe názory postupně se měnící a v zásadnějších i podrobnějších otázkách v průběhu 19. století se dosti lišící.

Zatímco první komentátoři občanského zákoníku připouštějí v podstatě vlastně jen výklad gramatický, od poloviny 19. století se připouští též použití určitých postupů logických k překlenutí nejasností a mezer.

Švýcarský občanský zákoník použil zcela jiného systému interpretace. Předpokládá použití široké škály interpretačních metod a výslovně ukládá soudci, aby dotvářel a konkretizoval právo a aby přitom též bral v úvahu výsledky a názory právní vědy.

Lze dovodit, že v buržoazním typu práva existovaly a existují rozdílné varianty interpretačních systémů.

2. V řešení otázky, jak dalece je interpretující orgán vázán textem zákona, nebylo tedy v teorii, ani v praxi buržoazního práva jednoty. Teorie interpretace nastupující buržoazie ve Francii původně podstatně omezovala oprávnění soudce interpretovat text zákona.

Soudce je textem zákona zcela vázán, musí nalézat právo jako „otrok zákona“ bez použití jiného než gramatického druhu interpretace. Je popíráno oprávnění soudce pomocí interpretace dotvářet právo. Vychází se přitom z Montesquieova učení o dělbě moci: „za republikánské vlády je v povaze ústavy, že soudcové jsou vázáni slovy zákona“. „Soudcové národa nejsou než ústa, která pronášejí slova zákona, neživé bytosti, které nemohou měnit slova zákona, ani mírnit jejich přísnost.“¹⁰⁾ Obyčejům je stejně jako soudní praxi odmítána právní závaznost. Zákon má být jediným pramenem práva. Tato tendence je přesně vyjádřena v dobrozdání Lyonského soudu k návrhu „Code civil“.¹¹⁾ „Francouzi znechuceni tím, že nemají zákonodárství národního, unaveni římskými zákony, cizím jejich mravům a většině jejich společenských vztahů, množstvím zvyklostí a bizarně nesouvislých obyčejů... neblahými následky různícího se rozhodování na soudech, měnícího se podle okolností a vždy děsivě libovolného, žádali důrazně po několik století jednotný a úplný zákoník...“. „Je třeba obecná a společná směrnice pro soudní rozhodování; tím je zákon, který jediný může být pokládán za přesné vyjádření práva; soudce má být otrokem zákona“.

Ústavodárné shromáždění se téměř jednomyslně přidržovalo těchto názorů na postavení soudce při interpretačních procesech. V debatě o ústavě a o prohlášení lidských práv prohlašuje Robespierre: „Slovo ‚soudní tvorba práva‘... musí být vymýceno z našeho slovníku. Ve státě, který má ústavu a zákonodárství, nemůže být rozhodnutí soudu něco jiného než zákon.“ Theouret vyžaduje, aby ústava prohlásila, „že pravomoc soudů se zásadně liší od pravomoci zákonodárné... a že úlohou soudce je pouze držet se zákona a jeho povinností je přizpůsobit se doslovnému smyslu

¹⁰⁾ Montesquieu: *Esprit de Lois*, Livre 6 chap. III, Livre 11, chap. VI.

¹¹⁾ Fenet: *Recueil complet des travaux préparatoires du code civil*, Paris 1836, sv. IV, s. 27.

zákona, neodchylovat se od něho a naprosto si nedovolovat vykládat jej.¹²⁾ Vycházejíc z těchto principů upravilo ústavodárné shromáždění zavedením „référé législativ“ postavení soudce na základě naprosté vázanosti zákonem.

Dekretem z 24. 8. 1790 o organizaci soudů bylo stanoveno v článku 12, že soudce je vázán textem zákona a není oprávněn k jeho výkladu. Domnívali se soudce, že je výklad zákona nezbytný, musí požádat o výklad orgán zákonodárné moci („référé législative“). Dojde-li ke sporu o smysl zákona mezi dvěma soudy, musí se obligatorně dotázat zákonodárného orgánu (čl. 12 dekretu z 1. 12. 1790).

K dozoru nad přesným dodržováním textu zákona byl zřízen zvláštní orgán „le tribunal de cassation“.¹³⁾ Tribunal měl rušit všechny rozsudky, které obsahovaly „rozpor s textem zákona“, ale bylo mu zakázáno „pod žádnou záminkou nezasahovat do věci samé“. „Le tribunal de cassation“ byl považován za reprezentanta zákonodárné moci, jehož úkolem byl dozor nad tím, aby si soudy neosobovaly právo jakékoli svévolné interpretace.

Oba tyto navzájem se doplňující instituty „le référé législative“ a „le tribunal de cassation“ vycházející z předpokladu, že jediným úkolem soudce je rozhodovat na základě přesného dodržování zákona, velmi zužovaly, ne-li vylučovaly možnosti interpretace a stvrzovaly svrchovanost zákona jako jediného pramenu práva.¹⁴⁾

3. Rovněž zákonodárství některých jiných buržoazních zemí se na počátku 19. století stavělo odmítavě k soudní praxi jako pramenu práva, aniž však docházelo k tak důsledným výsledkům.

Švýcarský občanský zákoník z roku 1906 stanovil pro oblast občanského práva základní interpretační pravidla zcela odlišně.

Článek 1 občanského zákoníku stanoví význam textu zákona, obvyčejového práva a dále též rozhodování soudce, právní vědy a ustálené praxe pro procesy interpretační.

Podle tohoto ustanovení „zákon se používá na všechny právní případy, na něž se vztahuje některé z jeho ustanovení výslovně nebo svým smyslem. Jestliže není takového ustanovení zákona, soudce rozhoduje na základě obvyčejového práva a tam, kde není ani toho, na základě pravidla, které by stanovil jako zákonodárce. Přitom bere v úvahu řešení zaujaté právní vědou a ustálenou soudní praxí“.¹⁵⁾

¹²⁾ Viz Barnave: Archives parlementaires, Lère serie, VIII, s. 331.

¹³⁾ Dekret z 1. 12. 1790.

¹⁴⁾ Toto postavení soudce se do jisté míry změnilo po přijetí „Code civil“. Srov. čl. 4 C. c.

¹⁵⁾ „La loi régit toutes les matières auxquelles se rapportent la lettre ou l'esprit de l'une de ses dispositions. A défaut d'une disposition légale applicable, le juge prononce selon le droit coutumier et a défaut d'une coutume selon les règles qu'il établissent s'il avait à faire acte de législateur. Il s'inspire des solutions consacrées par la doctrine et la jurisprudence.“ Srov. též německé a italské autentické znění zákona.

Toto ustanovení se dotýká nejen pramenů švýcarského práva, ale obsahuje závazná pravidla pro proces interpretační. Není přitom bez významu pro naše úvahy, že při přípravných pracích k zákoníku bylo původně zaujato jiné stanovisko a byl doporučen poněkud jiný interpretační systém a model. Odstavec 2 a 3 původního návrhu zákona z roku 1900 zněl: „Jestliže není takové ustanovení zákona, rozhoduje soudce na základě práva obyčejového a není-li takového, podle stanoviska převládajícího v právní vědě a ustálené soudní praxi.

Jestliže nemůže čerpat právo z těchto pramenů, vysloví rozsudek podle pravidla, které by stanovil jako zákonodárce.

V komisi zákonodárského orgánu vedl článek 1 k dlouhé debatě, rovněž v plénu došlo k debatě, po níž bylo znění upraveno.

K navrženému a později přijatému systému pramenu práva a interpretace zdaleka nebyla zaujata toliko kladná stanoviska. Tak Neuerberger vyslovuje pochybnosti o vhodnosti takového úpravy.¹⁶⁾

Systém interpretace, upravený rámcem předpisů občanského švýcarského zákoníku, je tak zcela rozdílný od koncepce interpretace francouzského zákonodárství let 1790–1804.

Není bez zajímavosti sledovat též vývoj ve vztahu k rakouskému obecnému občanskému zákoníku z roku 1811, který stanovil v § 6 a 8: „Používá-li se zákona, nesluší mu dávat jinaký smysl, než jaký vychází z vlastního smyslu slov v jejich souvislosti a z jasného úmyslu zákonodárce.“

Věda občanského práva se ovšem s tímto ustanovením ve XX. století po přechodu do období imperialismu vypořádala odmítavě, vyjadřujíc pochyby o jeho obsahu. Tak Krčmář poznamenává, že „přes výslovné zákonné ustanovení, že soudce je povinen řídit se zákony, seznáváme zřetelně skutečnost, že se vzděláváním práva obsah právního řádu mění. Postupem doby vytvoří se působností judikatury a vědy kolem jádro, jímž je zákon, obal, rostoucí se stářím zákona. Ze zákonných textů se vyvádějí rozhodnutí, jejichž tendencí je dát rozhodnutí spravedlivé, ač sluší doznat, že leckteré z takových rozhodnutí se ztěží dá srovnat se zákonným textem. Rozhodnutí, která se setkávají se souhlasem pozdějších rozhodnutí i právní vědy, se pak dále tradují jako právo“. Krčmář dále přiznává, že snahy vyvést ze zákonného textu za každou cenu nucenými argumentacemi rozhodnutí, kterého si žádá doba, které se však nevalně srovnávají s textem zákonným, se leckdy odsuzují. Než lze prý říci, že se sotva méně srovnávají se zákonem než učení, které chce soudce omezit na logicko-gramatický rámec daný mu zákonem.¹⁷⁾

¹⁶⁾ Heuerber: „Ueber einzehe Bestimmungen des Entwurfes des schweizerischen Zivilgesetzbuches“. Zeitschrift für schweizerischen Recht, Bd. 24, s. 117 násl.

¹⁷⁾ Krčmář: Občanské právo, 4. vydání, 1946, s. 76.

4. Řadu odlišností vykazuje systém interpretace v právu anglickém. Princip závaznosti a interpretace precedentu prošel do své nyní přijaté formulace vývojem dlouhým několik století. V původním pojetí, nesporně uplatňovaným ještě v šestnáctém století (v podstatě přežívajícím až do sedmnáctého století i osmnáctého století), je kladen důraz na „custom of the court“ — praxi vyvinutou soudy.

Série rozhodnutí je v tomto období používána pro ilustraci a dosvědčení skutečnosti, že soud zpravidla určitý druh sporů nebo určitou právní otázku rozhodl uvedeným způsobem.

Pevně vžitý způsob rozhodování (pouze dosvědčený víceméně náhodnou citací rozhodnutých sporů) byl nepochybně považován za silně přesvědčivý, sotva však za závazný. Jednotlivý případ nebyl vůbec považován za závazný a sotva mu byla přiznána pouhá přesvědčivost. V šestnáctém století je osvědčována tato zásada v poznámce soudu k řešenému případu: „Tak jako ten, kdo je zrozen jako bastard, nemá bratrance, tak každý rozsudek vzbuzuje pochyby o své legitimitě, dokud tu není jiný rozsudek, který by byl jeho bratrancem, aby jej mohl podporovat a ověřit.“¹⁸⁾

Ve středověkých „Year Books“ jsou rozhodnutí používána jedině jako evidence soudní praxe. Rozhodování se pak řídí soudní praxí, ne jednotlivými případy, jež jsou citovány pro její dosvědčení. Soud v tomto období také nikdy se nepřidržel dříve rozhodnutého případu, jestliže se domníval, že by byl takový rozsudek nevhodný.

Tato praxe se poněmhu mění, až se dospívá k zásadám formulovaným koncem osmnáctého století Blackstonem a v podstatě dotvořeným v moderní princip precedentu v první polovině devatenáctého století.¹⁹⁾

Jednotlivé rozhodnutí, autoritativní rozsudek, je pak závazný.

S. Stephen, který v podstatě přejímá Blackstonovy názory, považuje normy „Common Law“ (lex non scripta) za pevně stanovená pravidla, která nabyla moci práva dlouhým od nepaměti užívaným a obecným přijetím na území Anglie.

Je tu ovšem otázka, kterou si nutně angloamerická buržoazně právní nauka staví: Jak jsou určena pravidla Common Law a kdo rozhodne o jejich závaznosti. K tomu říká Stephen, že toto rozhodnutí leží v rukou soudců: „Oni jsou nositeli práva — živoucími orakuly a je na nich, aby ve všech sporných případech rozhodli přiměřeně podle práva. Jejich znalost práva je odvozena ze zkušeností a zkoumání... a z dlouholetého zvyku vycházet ze soudních rozhodnutí svých předchůdců.“²⁰⁾ Je totiž zave-

¹⁸⁾ Mínení soudců G. J. Wraye a J. Gawdyho, Walker's case (1587), 3. Rep 23.

¹⁹⁾ K vývoji precedentu například F. T. Plucknett: „A concise history of the Common Law“, London 1956, s. 342 násl.; Goehardt: „Case Law“, 1 Law Quarterly R. s. 196 n.

²⁰⁾ S. Stephen: „New Commentaries on the Laws of England“, London 1914 (první vydání 1841), s. 22, 21, cit. dílo, s. 23.

deným pravidlem přidržovat se dřívějších precedentů tam, kde je třeba rozhodovat tytéž sporné otázky ... Ale shledá-li se, že dřívější rozhodnutí je zjevně absurdní nebo nespravedlivé, soudcové dodatečně prohlásí nikoli, že jde o špatné právo (bad law), ale že takové rozhodnutí vůbec není součástí práva (it was not la ...) ...²¹⁾

Blackstone a jeho následovníci vycházejí tedy z představy, že Common Law je soustava existujících pravidel, na jejichž základě soudce rozhoduje a rozsudek pak v ratio decidendi jen navenek zachycuje existenci pravidla.

Uvidíme dále, jak k tomuto tvrzení kriticky přistupuje během devatenáctého století angloamerická jurisprudence. Teprve na počátku devatenáctého století se obecně přijímá, že soud je absolutně vázán rozhodnutím, které kryje skutkovou podstatu jím rozhodovaného případu, pokud jde o rozhodnutí soudu, jehož autorita je pro soud, který rozhoduje, závazná.

Stejně soudce Parker (v roce 1833) vymezuje velmi příznačně princip soudního precedentu tak, že jde o aplikaci na nový případ pravidla odvozeného z právních zásad a soudních precedentů, ovšem s omezením, pokud nejsou zcela nerozumné a nevhodné.

V průběhu první poloviny devatenáctého století se konečně jasně formuluje zásada, že jednotlivé rozhodnutí tvoří autoritativní precedent. Rozdíl od původního pojetí jasně vynikne ze skutečnosti, že poté soudce prohlašuje, že jeho rozhodnutí je nespravedlivé nebo že odporuje právním zásadám, ale že nemůže rozhodnout jinak, neboť je vázán autoritativním precedentem.²²⁾

S přechodem od přesvědčivosti řady případů stejně řešených k závaznosti jednotlivého precedentu, tedy s přechodem od přesvědčivosti zobecněného pravidla k závaznosti jedinečného případu se otevřely nové problémy v teorii tvorby a interpretace anglického práva.

Je možno shrnout, že buržoazní teorie i praxe nezná toliko jeden interpretační systém, ale několik dosti výrazně odlišených interpretačních systémů. Existenci rozdílných variant, byť s rozdíly mnohem méně výraznými, lze prokázat též v systémech platného práva socialistických zemí.

²¹⁾ S. Stephen: „New Commentaries on the Laws of England“, London 1914 (první vydání 1841), s. 22, 21, cit. dílo, s. 23.

²²⁾ Lord Campbell v případě Beamish v. Bemish, H.L.C. 274, 11 Eng. Rep. 735 (1861).

Objekt interpretace

1. V teoretické socialistické literatuře se obvykle otázka objektu interpretačních procesů neklade. Vychází se obvykle mlčky z předpokladu, že se interpretuje „právo“.²³⁾

Toliko někteří autoři dospívají k závěru, že objektem interpretace je normativní akt.

Objektem interpretačních procesů ovšem není normativní akt jako takový. Toto určení vyžaduje zpřesnění. Objektem interpretačních procesů je ve skutečnosti slovní text normativního aktu. Marxistické vymezení objektu poznání pak dovádí k přesnějšimu určení, že subjekty interpretačních procesů poznávají a hodnotí text normativního aktu v jeho podstatných funkčních systémových vazbách a vztazích. Není praktické teoreticky postulovat, že jde o zkoumání a poznání všech aspektů funkčních systémových vazeb textu normativního aktu. Socialistická právní věda ale nemůže nepostulovat požadavek poznání a hodnocení textu v podstatných důležitých systémových vazbách.

Protože tu jde o podstatné vazby s určitým okruhem společenských jevů a procesů, je nutno objekt interpretace vymežit a chápat jako složitý objekt poznání a hodnocení.

Odtud je nutno rozlišit primární objekt poznání (text normativního aktu) a objekty s ním systémově svázané, objekty druhotné (společenské cíle, obecné zásady právního systému, systém společensky přijatých hodnot, ale též společenské vztahy a procesy jejich pohybu a snad i některé další).

Objekty druhotné nejsou nikterak totožné s obsahem textu normativního aktu a dokonce v mezních případech s ním mohou být i v rozporu. Teoretický model interpretace však s jejich existencí a významem musí vždy počítat, zahrnovat je a vymežit jejich roli.

Poznání společenských jevů a procesů interpretujícím subjektem – státním orgánem se vlastně vždy předpokládá už v počátečním momentu interpretačních procesů.

²³⁾ Popřípadě se mluví o interpretaci právních norem. Srov. např. V. Štajner: Základní otázky občanského práva procesního, Academia 1981.

Podrobnější úvahy a analýzy ovšem vedou k závěru, že tomu tak zdaleka nemusí být vždy, a že tedy po počátečním okamžiku interpretačních procesů subjekt interpretace, který chce náležitě dostat všem nárokům interpretačních a aplikačních procesů, může přerušit práci nad analýzou textu a musí přenést těžiště své pozornosti na poznání (popř. též hodnocení) objektů druhotných, aby teprve po pozorné analýze se mohl vrátit k důsledné interpretaci textu. Popřípadě pak těmito částečnými výsledky poznání může hodnotit částečné výsledky interpretační, a to zejména poznání může hodnotit částečné výsledky interpretační, a to zejména poznáním konkrétnějších společenských cílů, poznáním pohybu společenských vztahů nebo analýzou vztahu možných a přípustných interpretačních výsledků a společensky uznávaných hodnot.

Přitom nevadí a je nerozhodné, že poznání části komplexního a složitého objektu neprovádí právní věda ex profeso sama, ale zčásti prostřednictvím výsledků poznání vědních oborů jiných. Pravdivé poznatky společenských (popř. i jiných) věd se včleňují v interpretačních procesech do poznání interpretujícího subjektu a včleňují se zároveň i do poznatků právních věd.

2. Nemůže ujít pozornosti skutečnost, že interpretující státní orgány mohou jen ztěžít dostat všem takto náročným požadavkům v celé soustavě orgánů. Neadekvátněji mohou dostat požadavkům náročného rozvinutého interpretačního modelu (požadavkům důsledně pojatých procesů interpretačních) díky svému postavení, vybavení a metodám práce orgány centrální (např. Nejvyšší soud) a též do jisté míry orgány, rozhodující v druhém stupni.

V této relaci je třeba chápat nesmírný význam interpretačních stanovisek ústředních orgánů.

Všestranné poznání sekundárních objektů, které vstupují nebo mohou vstupovat do procesů interpretace, je důsledně možné v práci ústředních orgánů, popř. je možno vytvořit podmínky, aby vážnějších obtíží nečinilo.

Interpretační stanoviska ústředních orgánů bez ohledu na to, zda podle právní úpravy jsou anebo nejsou právně závazná, obsahují tak nejenom určité interpretační výsledky, ale zároveň mohou zprostředkovat a zprostředkovávají v koncentrované a přehledné formě na vědecké úrovni poznání textu normativního aktu ve funkčních systémových vazbách (tedy včetně druhotných objektů interpretačních poznávacích procesů).

Objektem interpretačních procesů je text normativního aktu v podstatných funkčních systémových vazbách. Objekty sekundární, nejúžeji s ním systémově svázanými, jsou cíle právní (resp. společenské) regulace, obecné zásady právního systému a dále též systém hodnot přijatý socialistickou společností.

3. Cíle právního systému. Právní systém slouží normativně právní regulaci společenských vztahů. Systém normativních aktů i systém právních norem jsou prostředkem dosahování cílů právní regulace společenských vztahů. Tyto cíle řízení socialistické společnosti prostupují a zásadně orientují proces tvorby, interpretace, aplikace a uskutečňování normativních aktů i systému právních norem.²⁴⁾

Cíle, k jejichž dosahování je orientován celý systém právní nadstavby, mají hierarchickou strukturu. Nejvýznamnější jsou strategické cíle stanovené v usnesení ústředních stranických a státních orgánů socialistického státu a dále též cíle stanovené v usneseních kolektivních orgánů společenství socialistických států.

Část cílů, základní cíle politického, ekonomického a sociálního rozvoje socialistické společnosti je stanovena v ústavě socialistického státu (viz Ústava ČSSR).

K základním cílům, hierarchicky nadřazeným ostatním, řadí se další konkrétnější cíle, vyvozované ze souvislostí společenských úkolů, jejichž řešení nazrává v různých etapách a úrovních rozvoje socialistické společnosti a také socialistického právního řádu. Tak usnesení „Soubor opatření ke zdokonalení plánovitého řízení národního hospodářství po roce 1980“ stanoví řadu obecnějších i konkrétnějších cílů, které se staly základem tvorby interpretace a též uskutečňování normativních aktů a norem hospodářského a zčásti též pracovního československého práva.

Cíle, k nimž je orientován celý systém právní regulace a systém právních norem, nejsou vůči těmto systémům něčím vnějším, prvkem mimosystémovým. Systém tvoří vždy souhrn prvků, jejichž interakcí se vytvářejí nové (systémové, vztahové) vlastnosti, které prvky, z nichž se systém skládá, samy o sobě nemají. Spojení mezi prvky celostního systému je podstatné; změna jednoho z prvků zpravidla vyvolává určité změny jiných prvků anebo i změny systému jako celku.

Objektivně nutné a vědecky poznané a zformulované cíle jsou zřejmě nejenom elementárním prvkem systému práva, ale prvkem, který z hlediska dynamického vývoje systému má podstatnou roli a význam.²⁵⁾ Sporná může být otázka, zda cíle mají význam toliko z hlediska tvorby normativních aktů (to je nesporné) nebo též z hlediska fungování a uskutečňování právního systému. Zastávám názor, že cíle prostupují fungování celého socialistického právního systému, což se ovšem projevuje odlišným způsobem v tvorbě a odlišným způsobem při interpretaci uskutečňování a aplikaci práva.

²⁴⁾ Čapek Jiří: Teoretické problémy systému socialistického práva, Problémy dějin a teorie státu a práva, Univerzita Karlova, Praha, 1982, str. 111.

²⁵⁾ Čapek J. — Gerloch A.: Kategorie cíle v právní regulaci společenských vztahů, Právník 1983/5.

Zvláštní místo mají v systému práva ty cíle, které jsou zakotveny v textu ústavy, zákonů nebo jiných normativních aktů. Tyto cíle musí interpretující orgán respektovat v rámci přípustných interpretačních postupů. Přitom cíle mohou být vyjádřeny ve formě velmi abstraktní právní normy. Ústava Československé socialistické republiky stanoví v čl. 14 odstavec 1 jako cíl: „Stát zaměřuje veškerou svou politiku, zejména hospodářskou k tomu, aby všestranný rozvoj výroby na základě neustálého pokroku vědy a techniky a zvyšování produktivity práce zajišťoval plný rozvoj socialistické společnosti a vytvářel předpoklady pro postupný přechod ke komunismu, zejména také k překonání podstatných rozdílů mezi fyzickou a duševní prací a mezi městem a venkovem.“ V odstavci 2 citovaného článku ústava výslovně označuje obsah těchto ustanovení jako cíl. Stejně tak článek 16 odstavec 3 ústavy stanoví: „Stát a společenské organizace soustavně usilují o odstranění přežitků vykořisťovatelské společnosti ve vědomí lidí.“ Tím stanoví podstatné cíle politického systému socialistické společnosti.

4. Pro poznání smyslu textu normativního aktu v podstatných funkčních systémových vazbách mají význam obecné zásady právního systému. Otázka vztahu obecných zásad právního systému a systém právních norem zasluhuje rozbor. Obecnými zásadami systému právních norem rozumím nejobecnější nebo velmi obecné právní normy. Jejich funkcí v systému je vymezovat určitý rámec, v němž probíhá fungování celého systému právních norem. Často zahrnují též určení cílů tohoto fungování a vztah cílů rozvoje socialistické společnosti a právních prostředků realizace těchto cílů.²⁶⁾

Obecné zásady je možno zkoumat z aspektů způsobu jejich formálního vyjádření a zakotvení.

Prvou skupinu obecných zásad tvoří ty, které jsou zakotveny výslovně v textu ústavy, zákonů, popřípadě jiných normativních obecně závazných aktů. Tak československý občanský zákoník (č. 40/1964 Sb.) stanoví v článku VI: „Výkon práva a povinností vyplývajících z občanskoprávních vztahů musí být v souladu s pravidly socialistického soužití.“ Obdobné obecné zásady stanoví občanský zákoník v článku V a VII: „Nikdo nesmí zneužívat svých práv proti zájmům společnosti anebo spoluobčanů a nikdo se nesmí na úkor společnosti nebo spoluobčanů obohacovat.“ Určitý počet obecných právních norem (zásad) je zakotven v právu pracovním, občanském právu procesním, zemědělskodružstevním atd.

Druhou skupinu velmi obecných právních norem (zásad systému práv-

²⁶⁾ Za obecné zásady systému právních norem je vhodné považovat toliko velmi obecné právní normy. Existují ovšem i zásady, které mají jinou povahu. I ty ovšem mohou mít vliv na fungování právního systému (zejména axiologicky). Uplatňují se však principiálně jinak.

ních norem) tvoří ty, které jsou vyvozeny pomocí procesů abstrakce ze systému právních norem. Tak přípustnost analogie iuris výslovně v československém občanském zákoníku stanovena není, lze ji však z ustanovení práva občanského a práva procesního vyvodit.

Někteří autoři zastávají stanovisko, že existují zásady, které byly zformulovány, zdokonalovány a rozvíjeny ještě před tím, že byly zakotveny v textu normativních aktů. Vychází se z toho, že některé právní zásady mohou být rozvinuty ve sféře soudní i jiné aplikační praxe a mohou pak popřípadě fungovat ve sféře komplexu konkrétních právních vztahů.

Tato myšlenka je pozoruhodná, ale není ani plně prokázána, ani v socialistické literatuře obecněji přijímána. V literatuře sovětské ji zastává L. S. Javič.²⁷⁾ Řada jiných autorů, kteří se touto otázkou zabývali, např. E. A. Lukaševa, B. V. Šejdlin, S. S. Aleksejev, tuto myšlenku nezastávají,²⁸⁾ rovněž v naší literatuře tato myšlenka výrazných zastánců nemá.

Nemůže být pochyb o tom, že velmi obecné normy československého socialistického systému právních norem (ať už výslovně v textu normativních aktů stanovené anebo z nich procesy abstrakce a procesy interpretačními vyvozené) natolik pokrývají celou oblast upravovaných společenských vztahů a natolik prostupují aplikační praxí státních orgánů, že je nepravděpodobné, že by se vedle nich vytvořily nebo mohly vytvořit soudní nebo jinou aplikační praxí obecné zásady další. Je ovšem pravda, že teoretickou možnost vytvoření obecnější zásady pro určitý okruh otázek a případů soudní nebo jinou aplikační praxí zcela vyloučit nelze; nikdy však nemohou mít kvalitu obecně závazné právní normy.²⁹⁾

Problematiku zásad v systému právních norem (právních norem vysokého stupně obecnosti) je možno plněji vysvětlit, podrobíme-li analýze procesy abstrakce a konkretizace právní normy.

Z hlediska úrovně obecnosti docházíme při poznání a interpretaci textu normativního aktu ke třem základním úrovním. První úroveň je dána poznáním smyslu textu normativního aktu na dané úrovni obecnosti. Druhá úroveň je vytvářena poznávacími a interpretačními postupy v procesech konkretizace právní normy a textu normativního aktu. K procesům konkretizace dochází vždy, když je třeba při řešení konkrétních právních otázek vyvozovat z obecné právní normy konkrétnější řešení. Tyto postupy jsou zejména nutné tehdy, jestliže poznání a interpretace obecnější právní normy vede ke zjištění, že je možné a přípustné vyvodit několik kon-

²⁷⁾ L. S. Javič: „Právo rozvinuté socialistické společnosti“, Moskva 1978.

²⁸⁾ A. E. Lukaševa: „Principy socialistického práva“, SGiP 1970, č. 6; B. V. Šejdlin: „Sušnost sovětského práva“; S. S. Aleksejev: „Problemy teorii práva“ aj.

²⁹⁾ Otázka je ovšem složitější, pokud se týče směrnic Nejvyššího soudu SSSR a též stanovisek Nejvyššího soudu ČSSR (čl. 99 Ústavy Československé socialistické republiky).

krétních variant řešení. Jde tu například o problémy konkretizace vznikající v souvislosti s ustanovením § 129 občanského zákoníku.

Konečně k samostatné třetí úrovni vede poznání právních norem vyvozených abstrakcí ze systému normativních aktů a ze systému právních norem. Postupy a výsledky poznávací a interpretační abstrakce mají zásadní význam pro vytváření celistvého systému práva a vedou vždy k vytváření velmi obecných právních norem a obecných zásad práva. Procesy abstrakce jsou nevyhnutelné při dotváření systému jednotlivých právních odvětví a také jednotlivých právních institutů.

V systému právních norem tedy existuje (a to i v jednotlivých právních odvětvích práva) velmi složitá soustava norem a různou úrovní obecnosti. Část těchto norem nemůže být zjištěna jinak než řadou interpretačních kroků pomocí procesů abstrakce zahrnujících složité procesy poznávací.

Je ovšem nepochybné, že takto poznané velmi obecné normy — obecné zásady právního odvětví či právního systému se objektivizují v profesionálním právním vědomí, takže se posléze samy stávají (sekundárním) objektem poznání a interpretace.

Subjekt interpretace

1. Subjektem interpretace může nepochybně být kterákoli osoba (nebo skupina osob) schopná rozumného a logického uvažování.

Právní důsledky interpretačních výsledků jsou ovšem diferencovány a jsou závislé zejména na právním postavení subjektů. Zásadně je třeba odlišovat státní orgány a ostatní subjekty. Interpretační výsledky dosažené státními orgány mají zpravidla určité právní důsledky, resp. určité praktické důsledky v procesech právní regulace. Postavení státního orgánu v procesech interpretace bude věnována pozornost v souvislosti výkladů o aktech interpretace.

Interpretační výsledky ostatních subjektů se naproti tomu odlišují tím, že jsou zpravidla právně irelevantní.

Ale i tu je třeba odlišovat postavení ředitele a ostatních odpovědných hospodářských pracovníků. Interpretační a rozhodvací činnost této skupiny subjektů má totiž prakticky značný význam v realizaci práva pracovního, ale též některých ustanovení práva finančního i dalších odvětví. Nesprávná interpretace, postup a rozhodování tu ovšem může být napraveno zásahem státního orgánu. Odpovědní hospodářští pracovníci však namnoze nejsou dostatečně hluboce právnicky vzděláni; přitom jejich činnost je rozhodující pro stav řádné realizace práva v podnicích a organizacích. Interpretační a rozhodovací činnost hospodářských pracovníků má proto značný praktický význam. Podrobný rozbor této problematiky se však vymyká rámci práce.

2. Subjektem poznávacích, hodnotících a rozhodovacích procesů zahrnutých v interpretaci práva jsou jednotliví lidé a jejich organizované kolektivy. Je třeba vycházet z toho, že vědomí jednotlivce je funkce lidského mozku, jejíž podstata spočívá ve složitých procesech odrazu skutečnosti.

Pojmy, obsah platných normativních aktů, v procesech interpretace vyvozené právní normy i obsah aktů interpretace jsou v určité fázi též samy objektem poznání.³⁰⁾ Myšlení i vědomí subjektů je reálné, je ovšem

³⁰⁾ „Že myšlenka i hmota jsou skutečné, tj. že existují, je správné“, Lenin V. I., Spisy 14, s. 258.

rozdílné od objektivní reality. Teoretické myšlení, vystupující ve formě pojmů, soudů atd., je odrazem podstatných zákonitých vlastností a vztahů věcí. Vědomí je vlastní jednotlivci, objektivizuje se však a existuje také ve formě, která už není závislá toliko na jednotlivci. Objektivizuje se ve výsledcích a objevech vědy a určitým způsobem též ve společenských normách včetně norem právních. Objektivizace norem dosahuje maximálního stupně v normativních aktech. Tyto aspekty společenského vědomí jsou zároveň součástí nutných podmínek vytváření vědomí jednotlivého subjektu.

Vědomí jednotlivce a společenské vědomí je nerozlučně spjato. Vědomí každého jednotlivého člověka zahrnuje do jisté míry též poznatky, normy a hodnotící postoje společenských kolektivů a společnosti, v níž žije. Pojmy, právní normy i hodnotící postoje historicky se vytvořivší jako výsledek existence a vývoje společnosti se stávají obsahem vědomí jednotlivého subjektu.³¹⁾

Vědomí jednotlivce se utváří ve společenských vztazích. To platí i o pojmech, teoriích, společenských normách a snad i o zákonech myšlení. Nutnost vědomí subjektů poskytujícího pravdivý odraz světa (a přitom funkční z hlediska budoucí činnosti) je založena na podmínkách a potřebách společenského života. Funkce a rozvoj vědomí jsou možné pouze ve společnosti, na základě praktické činnosti lidí. Jednotlivý subjekt, jednatel, kolektivy a společnost jsou tedy objektivně funkčně spjati. Analýza subjektů interpretace musí vycházet z těchto teoretických poznatků, které mají metodologickou hodnotu.

Subjekty poznávají právo (včetně textu normativních aktů) v souvislostech aktivního tvůrčího vztahu ke společenské realitě, k lidské činnosti. Text normativního aktu poznává subjekt též prostřednictvím dříve nahromaděných poznatků — pojmů, norem i poznatků na konkrétní úrovni. Poznání textu nového normativního aktu probíhá tedy jako moment poznávání platného a fungujícího systému práva.

3. Subjekt poznává tak, aby nejenom získával a udržoval informace, ale také aby vytvářel plán činnosti a aktivně řídil jednání. Jednání subjektu směřuje vždy k určitému cíli, k dosažení určitého výsledku. Činnost subjektu v procesu interpretace je řešením některé důležité úlohy a zároveň uskutečněním záměru nalézt právními metodami právní řešení této otázky. Mezi každou předchozí a následující etapou procesu interpretace je jistá shoda.

Interpretační proces může být chápán z jistých aspektů jako proces přípravy dosahování konkrétních cílů.

³¹⁾ „Je-li člověk od přírody společenský, rozvíjí svou pravou přirozenost teprve ve společnosti...“, K. Marx — B. Engels: Spisy 2, 1958, s. 151.

Z hlediska úrovně a postoupnosti cílů, které si staví interpretující subjekt, je třeba rozeznávat zejména: tvorbu aktu interpretace jako cíl a dále cíl, dosahovaný pomocí interpretačního výsledku (aktu), v němž se akt interpretace jeví jako prostředek. Subjekt interpretace přitom nemá zájem na poznání textu normativního aktu a jeho interpretaci pouze jako poznávací činnost, ale především jako praktickou činnost. Jde tu o praktické důsledky při modelování a přetváření společenských vztahů, v jejímž zřetězení je interpretace normativního aktu nutným prostředkem a článkem.

Schopnost subjektu interpretovat právo se vytváří osvojením si historicky nahromaděné právní kultury. Bohatství vnitřního světa interpretujícího subjektu je důsledkem též složitosti a mnohostrannosti vazeb společenského systému, struktury, jejímž je prvkem. Interpretující subjekt vzniká, vyvíjí se v procesu sociálního vývoje a existuje toliko ve složitých společenských vazbách. Analýza subjektu interpretace není tedy zdaleka toliko problémem analýzy procesů právní regulace, ale problémem s mnoha aspekty filozofickými, sociologickými, psychologickými a sociálně psychologickými.

4. Z toho, co bylo řečeno, vyplývají určité závěry pro klasifikaci subjektů. Subjektem interpretace je v jistém smyslu celá socialistická společnost a systém jejích státních orgánů a dále též kolektivy lidí (např. pracovní kolektivy) a konečně jednotliví lidé. Protože právně relevantní jsou toliko výsledky interpretace provedené státními orgány, pro klasifikaci má zásadní význam dělení subjektů na a) státní orgány, b) subjekty ostatní.

Pro účely dalších výkladů se přidržíme členění státních orgánů tak, jak je podává socialistická státně právní teorie:

I. Orgány státní moci

II. Orgány státní správy

III. Orgány státně mocenské kontroly nad dodržováním zákonnosti:

A. Soudy

B. Státní arbitráž

C. Orgány prokuratury

D. Orgány státní kontroly.

Pro účely rozboru má dále značný význam dělení na orgány ústřední (nejvyšší) a orgány ostatní (zejména místní). Každý státní orgán vydává akty, jež předpokládají a zahrnují interpretační výsledky. Právními předpisy vymezená skupina státních orgánů vydává akty interpretace, jež nemají jiný obsah než zveřejnění interpretačních výsledků a jiný právní význam, než dosáhnout sjednocení rozhodovací činnosti státních orgánů. Lze tedy též vydělit skupinu státních orgánů, které mají ústavou a zákonem svěřeno oprávnění vydávat akty interpretace (pouhé interpretace).

Takové akty mají přesně stanovený název, způsob a proces tvorby a formy publikace. Tak např. interpretační akty prezidia Nejvyššího sovětu SSSR (čl. 121 Ústavy SSSR), Nejvyššího soudu ČSSR (čl. 99 odst. 1 Ústavy ČSSR).

Procesy, postupy a metody interpretace

§ 1

VÝKLADY ÚVODNÍ. SYSTÉM METOD POZNÁVACÍCH. METODOLOGICKÝ APARÁT INTERPRETACE

1. Vycházíme z poznatku, že interpretující subjekt má k poznání objektu k dispozici uzavřený soubor či systém (množinu) poznávacích metod.

Metodou se zpravidla rozumí postup nebo způsob, jímž se od určitého výchozího stavu dospěje k požadovanému a zamýšlenému stavu výslednému. Pro procesy interpretace je podstatné, že požadovaný výsledný stav zahrnuje tři navzájem slučitelné a neprotikladné cíle: a) zjistit bezprostřední smysl textu normativního aktu, b) zjistit, zda je dána přípustnost interpretačních variant $M(V_{1-..})$ a rozhodnout mezi nimi a konečně c) dosáhnout interpretačních výsledků spojených s konkretizací textu normativního aktu, pokud se to ukáže nutné (zejména v souvislostech aktů aplikace práva).

V pojmu metod je zahrnuta určitá záměrná organizovanost postupu od výchozího stavu k cíli. Souhrn použitelných metod (použitelných k poznání objektu nebo k jiným operacím vzhledem k objektu, např. metod řízení společenských procesů), tvoří jistý uspořádaný soubor, soubor dílčích postupů, popřípadě má charakter uspořádaného systému dílčích kroků a postupů.

Někdy se metody a jejich soubor vymezují jako systém (či soubor) pravidel určujících třídu operačních postupů, které vedou nebo optimálně umožňují dojít od daného stavu východiska k přepodkládanému cíli.

Co je cílem použití určitých metod, není ovšem určováno samými použitými metodami. Naopak, použitelnost metod je objektivně vymezena objektem poznávání (či působení a do jisté míry též zamýšleným cílem).

Tímto cílem může být jak poznání objektů, tak působení na objekt a cílená transformace, popřípadě změny něčeho.

Ve fázi interpretace, kterou chápeme jako objektivně nutnou etapu regulativního působení práva na společenské procesy (jak bylo vyloženo výše v kapitole první i jinde), je cílem základním co nejúplnější a nejpresnější poznání smyslu textu normativního aktu. Potud jsou použitelné metody dány povahou poznávaného objektu a výše uvedeným cílem. První skupina metod je vymezena a spjata s procesy poznání textu normativního aktu. Procesy probíhající ve fázi interpretace ovšem vedle toho zahrnují

těž soubor metod rozhodovacích, což je důsledkem správného poznatku, že je výjimečně možné a právně přípustné dospět i k několika rozdílným interpretačním výsledkům. Tu je cílem od výchozího stavu, jímž je poznání existence množiny přípustných interpretačních výsledků dospět k rozhodnutí o optimální interpretační variantě (právně přípustné de lege lata).

Soubor používaných metod se tu přirozeně vzhledem k objektu (množině přípustných interpretačních variant) a cíli — rozhodnout o optimální přípustné variantě podstatně liší od souboru metod první skupiny, i když některé z nich může zahrnovat. Metodologickými problémy rozhodovacích postupů a jejich rozpracování se zabývají některé vědecké obory speciální, zejména teorie řízení, teorie regulace, teorie rozhodování a jiné, o jejichž výsledky se právní věda opírá.³²⁾

Metody, postupy a dílčí kroky nejsou používány izolovaně, nýbrž v určité uspořádané kombinaci. Tak v procesech poznání textu normativního aktu myšlenkový postup vědeckého poznání tvoří jediný souvislý a komplexní postup, souvislý pochod, v němž se jednotlivé kroky a dílčí operace jednotlivých metod navzájem kombinují a doplňují. Tak použití metod vypracovaných sémantikou a jazykovědou vede k dílčím výsledkům, které jsou dále zpracovávány logickými metodami dedukce a indukce, systémové analýzy atd.

Je tedy možno mluvit o systému interpretačních metod, a to dokonce v několikerém smyslu. Především je možno mluvit o systému interpretačních metod, v němž jednotlivé metody v konkrétním procesu interpretace vystupují toliko jako elementy konkrétního interpretačního procesu. Dále je možno analyzovat systém (podsystem) metod použitelných v procesech poznávání interpretovaného objektu, dále je možno analyzovat systémy (subsystémy) metod rozhodování použitelných pro určité vymezené situace od určité interpretační situace. A konečně je možno mluvit o systému metod hodnocení dosažení dílčích i komplexních interpretačních výsledků.

2. Pro teorii interpretace je velmi významný poznatek metodologie jako vědy a metodách, že výběr metod je podmíněn objektem poznání a ovlivněn cílem procesu.

Jednotlivé metody, jejichž použití je možné, se nepoužívají nevyhnutelně všechny, ale záměrně se vypracovávají takové soubory postupů, jejichž použití je nevyhnutelné a které svou povahou odpovídají danému cíli a úkolů. V procesech poznání jde o takový soubor metod, které nej-

³²⁾ Optimálnost výsledků rozhodovacího procesu i některé další dílčí výsledky interpretačních procesů je možno a nutno hodnotit, a to zejména z hlediska cílů právní regulace. To si vynucuje použití třetího souboru metod — metod hodnocení.

spolehlivěji, ale zároveň neoptimálněji (z hlediska vynaloženého úsilí) vede od východiska poznávacích postupů k jeho zamýšlenému cíli, tj. interpretačnímu výsledku.

Nelze nevidět, že tradičně uznávané soubory interpretačních postupů vůbec nepředpokládají a nezahrnují použití všech metod, ale toliko ty praxeologicky prověřené postupy, které odpovídají výše uvedeným kritériím výběru.

3. Metody a postupy, používané ve fázi interpretace, nejsou ovšem toliko metodami vědeckého poznání (resp. rozhodování a hodnocení), ale zároveň úzce souvisí s regulativním působením práva, resp. mohou být z jistých aspektů jeho elementem.

Odtud plyne, že použití některých postupů a přípustnost použití některých interpretačních výsledků může být právem

a) přikázáno

b) dovoleno, resp. platný systém práva se o povaze postupu nevyslovuje

c) zakázáno.

O tom podrobnější výklady jsou podány v souvislostech jiných.

4. Ve vztahu soustavy vědeckých poznatků (interpretačních výsledků) a metodologického aparátu právní vědy platí jisté závislosti.

I. Na základě použití souboru metod vědního oboru docházíme k vědeckým, pravdivým, správným a společensky užitečným poznatkům, zejména interpretačním výsledkům.

II. Věda i praxe bez vážných důvodů o pravdivosti a právnosti poznatků (interpretačních výsledků) nepochybuje a neverifikuje ji znovu a znovu bez vážných důvodů pro to.

III. Věda i praxe používá dosažených poznatků bezprostředně jako výsledků správného poznání.

IV. Poměrně složitých cest vědeckých metod poznání se používá toliko (ale v těchto případech při vědeckém poznání vždy)

1. vznikly-li pochyby o pravdivosti a správnosti poznatků

2. je-li otázka nebo problém nový, dosud teorií ani praxí neřešený

3. je-li problém sice už známý, ale dosud otevřený a sporný.

Vztah vědeckých poznatků a metodologického aparátu je v této relaci vztahem komplementárním.

Pro právo jako regulativní systém platí, že do souboru poznatků vstupuje poznání o smyslu textu normativního aktu, fixovaného v aktu interpretace práva, a tyto poznatky nejsou bez vážných důvodů znovu verifikovány relativně náročnými metodami interpretačních postupů.

K NĚKTERÝM TEORETICKÝM OTÁZKÁM VZTAHU METOD INTERPRETACE A POZNÁVANÉHO OBJEKTU

Výše bylo dokázáno, jaké místo zaujímají metody v relaci objekt—metoda—výsledek interpretace. Byly rovněž rozebrány objektivní a objektivně-subjektivní (třídně subjektivní) aspekty povahy přípustných a uznávaných metod interpretace.

Tato argumentace směřovala zejména proti představě, že metody interpretace jako metody poznání objektu jsou plně srovnatelné s objektivní relevantností metod poznání v procesech poznání, jejich objektem poznání je objektivní realita.

Výše bylo rovněž poukázáno na podstatný dvojí aspekt poznávání systému právních norem: a to jednak jako systému pravidel důsledně vybudovaných jako statický systém vycházející z axiomatického předpokladu možnosti izolovaného momentu existence systému pravidel důsledně logicky vyvoditelného z množiny přesně určených prvků. Druhý aspekt zkoumání povahy normativních aktů a systému právních norem vychází z poznání, že jde o relativně nerozporný systém regulativní povahy, který neexistuje, nemůže být poznán, ani ze svých jednotlivých aspektů analyzován mimo složité a dialekticky rozporné vazby se systémem regulovaných společenských vztahů. Takové pojetí přirozeně zahrnuje poznání všech objektivně nutných výsledků dialektických rozporů, které jsou vlastní pohybu společenské reality. Zahrnuje zejména poznání složitosti rozporu cesty poznání od objektivně existujících společenských vztahů přes objektivně podmíněné potřeby a zájmy ke kategorii objektivně subjektivního charakteru — kategorii cílů společenské regulace (včetně cílů právní regulace) a odtud cesty přes právní prostředky k nově podmíněné a vytvářené realitě společenských vztahů. Tyto složité vazby společenské regulace v sobě zahrnují též velmi složité podmíněné rozpory, které se ve svých důsledcích zrcadlí v povaze právní regulace a které jsou odstranitelné toliko parciálně, z jistého aspektu, a které ze systému práva jako regulativního systému do důsledků patrně činností orgánů tvorby, interpretace a aplikace práva zcela odstraněny být nemohou.

Toto domyšlení marxistických tezí o genezi, úloze a povaze právní regulace a povaze systému práva nás zároveň musí vést k zásadnějšímu zamýšlení nad objektivní povahou a vlastnostmi metod interpretace práva (zejména v té podobě, jak je vytvářela právní věda buržoazního období a jak je jenom v modifikované poloze akceptovalo vytváření socialistického práva a pro budování socialistické společnosti socialistická právní věda).

Vztah objekt (text normativního aktu) — metody interpretace — výsledek

interpretace je modelově myslitelný zároveň jako vztah, který je zcela prost jakýchkoli rozporů (v důsledku premis, na nichž je budován), ale zároveň je možno jej chápat (pokud je včleňován do velmi složitých vztahů objektivní reality a složitého regulativního působení subjektu na přetváření objektivní reality) jako vztah, který v jisté míře sám v sobě obsahuje dialektické rozpory a protiklady odstranitelné regulujícím subjektem – soustavou státních orgánů, které jsou k tomu vybaveny pravomocí a kompetencí, jenom do jistého stupně a v jistých mezích.

Tím nemá být postulováno, že není povinností příslušných subjektů (státních orgánů) usilovat o minimalizaci a maximální odstranění důsledků pohybu objektivních rozporů systému právní regulace. Poukazuje se toliko na neudržitelnost názoru, který složitost důsledku těchto vazeb systému právní regulace, systému právních norem v teorii a praxi interpretačních procesů a v dopadu regulačního působení práva na systém společenských vztahů (ve své povaze dialektickou rozpornost zahrnující) pomíjí.

Složitost těchto rozporů může být prokázána na obtížích, které vznikají relativní státností platné právní úpravy (neměnnosti textu normativních aktů) a rozvojem jednotlivých aspektů společenských vztahů v důsledku vědeckotechnického rozvoje. Tak teoretický i praktický rozvoj transplan-tací lidských orgánů a tkání ve svých důsledcích vytvořil složité právní problémy z hlediska interpretace pojmu věci, jak se jí dotýká § 118 a násl. Občanského zákoníku, interpretace řady ustanovení o způsobilosti subjektu k právním úkonům, možností platné dispozice a též interpretační problémy v oblasti některých norem práva správního. Na věci ničeho nemění skutečnost, že tyto složité rozpory mohly být a také skutečně byly z větší části odstraněny novou zásadní právní úpravou.

Existence zásadního teoretického problému rozporů, které vznikají v důsledku nových aspektů reality společenských vztahů a nových aspektů poznání a nemožností apriorně je předvídat a odrazit v textu právní úpravy, se tím zdá být dokázána. Tím jsme se ovšem zabývali toliko jednou stránkou možných, nutných a reálně existujících rozporů, které se svými důsledky nemohou neprojevit jako složité problémy právní regulace a též složité problémy teorie a praxe interpretace.

§ 3

SOUBOR METOD JAZYKOVÉHO VÝKLADU

1. Formou, ve které je sdělován obsah právní normy, je jazyk. Z povahy jazyka plyne, že každému znaku a spojení znaků (slovu a spojení slov) je přiřazován co nejjednoznačnější smysl a že jsou minimalizovány meze neostroty a vágnosti. To ovšem platí jako tendence; z objektivních i subjektivních příčin vznikají tu některé obtíže.

2. Studium jazyka jako znakové soustavy, která je prostředkem vyjádření smyslu, se zabývá sémantika. Sémantika sama je součástí širšího vědního oboru sémiotiky, která se zabývá nejširšími aspekty studia znakových soustav. Zahrnuje vedle vlastní sémantiky též teorii vnitřní struktury jazyka – syntax, a někdy sem bývá řazena i problematika pragmatiky, tj. problematika mezní, zahrnující i aspekty sociálně-psychologické a psychologické, zabývající se vztahem jazyka k těm, kdo jej používají.

Všechny poznatky sémiotiky a sémantiky mají svůj význam v složitých myšlenkových pochodech interpretace. Tyto poznatky ovšem nejsou vlastním výsledkem výzkumu právní vědy. Zvláštní význam mají sémantické poznatky o mezích přesnosti, ostroty a možné vágnosti výrazu jazyka.

3. Pravidla, která je třeba respektovat při složitých myšlenkových postupech, opírajících se o metody jazykového (sémiotického, sémantického) výkladu zahrnují přirozeně všechny poznatky sémantiky a všechny aspekty vědeckých poznatků o jazyce.

To nemění ničeho na tom, že právní praxe a socialistická právní kultura se dopracovala určitých zásad postulovaných obvykle jako pravidla jazykového výkladu.³³⁾

Poznatky a postuláty, jež mohou být v těchto souvislostech respektovány, jsou tyto: 1. slovům, výrazům a termínům použitým v textu normativního aktu je třeba rozumět v tom smyslu, který mají v obecném základu spisovného jazyka jestliže nejsou relevantní důvody pro to, aby jako základ interpretace byl přijat odlišný význam (zvláštní právní význam).

2. Je-li podána zákonná definice výrazu v normativním aktu, je tím jeho právní význam v procesech interpretace určen.

3. Důsledek interpretační definice výrazu, obsažené v aktech interpretace práva (zejména v aktech interpretace ústředních orgánů, nejvyššího soudu atd.), směřuje k zpřesnění právního významu určitého výrazu. Není vhodné se od takto ustalovaného právního významu výrazu odchýlovat. Interpretátor je jím ovšem vázán jen v míře, v jaké je vázán samotným aktem interpretace práva. To je zřejmé zejména u zpřesnění právního významu výrazů, obsaženém v stanoviscích Nejvyššího soudu ČSSR a Nejvyšších soudů České a Slovenské socialistické republiky.

4. Právní význam termínu, definovaného nebo vymezeného v jednom normativním aktu, nelze automaticky bez dostatečných důvodů rozšiřovat na text ostatních normativních aktů. Legislativním požadavkem tu ovšem je, aby nejednotnost byla postupně poznána, minimalizována, případně vůbec odstraněna.

5. Právní význam termínu, vymezený či ustálený v jednom právním odvětví, nelze dosti spolehlivě přenášet do textu normativních aktů v jiném

³³⁾ Srov. např. o problému jazykových pravidel, Čerdancev A. F.: Tolkovanie sovětskovo prava. Moskva 1979, str. 35 násl.; a jiní.

odvětví. Z hlediska legislativních požadavků i tu ovšem platí, co bylo řečeno výše.

6. Usuální ustálení právního významu výrazu (odlišné od obecného základu spisovného jazyka), ať už provedené v souhrnu obsahů aktů aplikace práva, či provedené v důsledku práce a činnosti doktrinální, je možné, ale interpretátora neváže. Odchýlit se od něj však může toliko po velmi zralé úvaze a s velmi vážnými důvody pro takový postup. Vždy musí být váženy též všechny důsledky takového postupu pro významovou ustálenost a ostrost právního jazyka.

7. Jestliže jsou v normativním aktu použity výrazy technické, biologické či jiné speciální výrazy, které mají odborný ustálený význam (a nejsou právně definovány odlišně), je třeba vycházet ze smyslu, který mají v odpovídajících speciálních oblastech poznání.

Nelze ovšem nevidět problémy, které s sebou nese pohyb vědeckého poznání a důsledky stále se prohlubujících a měnících odborných poznatků pro možné změny odborného významu určitého výrazu (termínu). Tak např. výraz „smrt“ nebudil před třiceti lety pochyb. Rozvoj soudobých poznatků medicíny ovšem rozlišuje mezi „klinickou smrtí“ a „smrtí“. Interpretátor tu může být postaven před vážné problémy, jejichž řešení v rámci interpretačních procesů je do krajnosti obtížné a důsledně může být často řešeno toliko novelizací normativního aktu, která vychází z nové úrovně dosažených vědeckých poznatků.

Další skupina pravidel, někdy v literatuře uváděná, nemůže být přijata bez pochybností.

Tvrdívá se u části autorů, že slovům a výrazům sluší se dávat takový smysl, v jakém byly použity zákonodárcem v okamžiku přijetí (tvorby) normativního aktu. Pro takové pojetí ale není dostatek přesvědčivých argumentů.

Stejně je možné razit pravidlo, že význam určitého výrazu sluší přijmout takový, jaký je v době interpretace (pokud to není ve zřejmém rozporu s cílem právní regulace).

Tuto otázku pokládám za neuzavřenou a vědecky nerozhodnutou a praxe tu zřetelně kolísá.

Kromě toho se tvrdívá, že identickým výrazům a formulacím v témže normativním aktu nelze přikládat různý smysl.

Takový požadavek přirozeně musí být na legislativní praxi kladen. Jako interpretační pravidlo je takový postup ovšem krajně nespolehlivý a pochybný, zejména pro složité důsledky, které mohou přinést postupy systémové analýzy a systematického výkladu v relaci k dalším normativním aktům. Jako interpretační pravidlo jazykového výkladu lze proto toto tvrzení sotva přijmout bez výhrad.

4. Dále se budeme zabývat ještě dvěma významnějšími teoretickými pro-

blémy souvisícími s jazykem, a to sémantickými otázkami vágnosti pojmů a problematikou existence odborného právního jazyka.

Jeden z vážných teoretických problémů jazykového výkladu tvoří otázka existence jazyka obecného a odborného jazyka právního, jejich povahy a vůbec otázka přípustnosti jejich rozlišení a objektivní důsledky, které z takového rozlišení plynou.

Položená otázka, zda existuje toliko jazyk obecný či vedle něj a spolu s ním jazyk právní, není odpovídána zcela jednoznačně. Většinou se ovšem připouští, že oba existují vedle sebe a do jisté míry se prolínají.

Protože ovšem výchozí situace není zcela jasná, musíme připustit jako jeden z prvních velmi základních kroků procesu interpretačních otázku, zda může, má a smí existovat vedle jazyka obecného též zvláštní jazyk právní, a dále otázku, jaké jsou hranice jejich průniku v procesech regulace společenských vztahů právem.

Poznání a zjištění, zda existuje, resp. v jakých mezích má existovat odborný jazyk právní, odlišný od jazyka obecného, není opřena toliko o procesy poznávací, ale v důsledku své povahy nutně též o výsledky procesů rozhodovacích.

Konstatování, že existuje a smí existovat odborný právní jazyk, je tedy výsledek jednoho z prvních interpretačních kroků velmi obecné povahy.

Metodou, kterou v této otázce lze dospět k závěru (byť to zní na první pohled paradoxně), jsou postupy rozhodovací, které jsou samy součástí procesů interpretačních.

5. Důsledky, které plynou z rozhodnutí o možnosti připustit používání odborného právního jazyka, je nutno chápat jako možnost zvýšení přesnosti textu normativního aktu jako sémantického nositele smyslu.

Je si ovšem třeba uvědomit, že jsou myslitelné právní regulativní systémy, které vůbec otázku odborného právního jazyka nekladou, prakticky jej nepoužívají, a dokonce je myslitelný i takový regulativní právní systém, který by jeho přípustnost výslovně vyloučil. To že taková úprava je v současnosti krajně nepraktická, na věci vůbec nic nemění.³⁴⁾

6. Význam a obsah slov může být v normativním aktu tedy posunut oproti významu ustálenému v běžné řeči v obecném základu spisovného jazyka. Tak např. § 122, odst. 2 trestního řádu stanoví, že listinnými důkazy jsou listiny, které svým obsahem potvrzují nebo vyvracejí dokazovanou skutečnost, vztahující se k trestnému činu nebo obviněnému. Vykládá se, že pojem listiny samé není v trestním právu definován. Považuje se za ni jakýkoliv předmět, na kterém je písemný projev zachycen; může to být nejen papír, ale i dřevo, kámen apod.

³⁴⁾ Nadto se tu přímo nabízí úvaha, že obyčejové právo přinejmenším v rané fázi svého vývoje takové rozdělení „obvyklého a odborně-právního jazyka nepřipouštělo a stěží to z jeho povahy vůbec mohlo přicházet v úvahu.

To je ve zřejmém nesouladu s ustáleným významem slova „listina“ v ustáleném spisovném českém jazyce. Obvykle se rozumí listinou toliko písemný záznam na papír, nebo snad i materiál s vlastnostmi obdobnými.

K závěru o smyslu výrazu v analyzovaném textu se tu dostaneme vlastně posunem sémantického okraje významu slova ve spisovném jazyce a jeho novým vymezením v jazyce právním.

Stojí ovšem za zmínku, že k stejnému výsledku by vedla cesta přes analogii, podle níž se písemný záznam na desce per analogiom posuzuje jako listina podle § 112 trestního řádu.

7. Vážným problémem, jež stojí před souborem metod jazykového výkladu je problematika možné významové vágnosti pojmů užitých v textu.

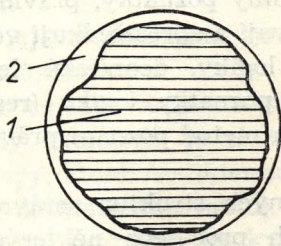
Vágnost významového okraje pojmů tkví v samotné povaze objektivní reality a v povaze pojmů, které je odrážejí.

Jak vyplývá z dalšího výkladu, vágnost okraje významového pole plně odstranitelná není. To ovšem nemění ničeho na tom, že vágní okraje významového pole výrazu je možno pro účely právní regulace účelně a do únosných mezí minimalizovat.

Legislativní požadavky kladou nárok, aby v jazyce textu normativních aktů (ale i aktů interpretace práva) byly používány výrazy, s co nejpřesněji vymezeným významem.

Tento požadavek lze však splnit pouze do určité míry; obtíže nepřekonávají plně ani postupy legálních definic.

Pojem má vždy jádro významového pole (o němž není nejmenších pochyb) a významový okraj, pole vágnosti.

Významové pole slovního výrazu (a tedy také množina faktů tomuto poli odpovídající) se dělí na:

1. pole významové nepochybnosti, přesnosti, tedy nepochybné, přesné významové pole
2. pole významové vágnosti.

Pole významové vágnosti je polem, které nemá zcela přesné hranice, nicméně se pohybuje mezi určitými hranicemi v rámci určité významové neznamená, že tu není vůbec žádného varianty. oPle významové vágnosti

vymezení. I když významové pole vágního výrazu (resp. pole významové vágnosti) nemá ostré hranice, zároveň vždy platí, že existuje významové pole, které bez jakýchkoliv pochyb pokryto vágním polem není.

§ 4.

K VÝZNAMU LOGICKÝCH METOD A LOGICKÝCH POSTUPŮ

1. Platí, že interpretující subjekt používá všech poznatků, a pravidel logiky (resp. vědy o logice) jako poznatků o struktuře správného myšlení.

Tyto poznatky mohou být přirozeně aplikovány na poznávání textu normativního aktu a průběh interpretačních procesů. Mohou též být vytvářeny jisté typy logických postupů v právním myšlení. Nelze ale přitom pouštět ze zřetele, že poznatky o logice musí být uplatněny ve svém celku v systému poznatků, které podává věda o logice. Tyto poznatky s teorií práva toliko sousedí a volně souvisí.

V práci se zabýváme toliko některými problémy, které mají úzký vztah k obecným teoretickým problémům interpretace.

Určité metody jsou spjaty výhradně či převážně s poznatkami o obecných strukturách správného myšlení ve formách přirozeného jazyka. Protože text normativního aktu stanoví a obsahuje právní normy jako relativně abstraktní formy právní regulace společenských vztahů, předpokládá poznání a použití normativních aktů, vždy též myšlenkové postupy nezřídka značně složité.

V interpretačních procesech pak je nutno dbát skutečnosti, že jsou v ní používány a vřazeny všechny poznatky, pravidla a zákonitosti správného myšlení, tak jak je poznávají a zprostředkují vědní obory logiky, zejména klasické dvouhodnotové logiky, deontické logiky, dialektické logiky. V tomto směru všechny poznatky logiky (resp. vědního oboru logiky) jsou součástí jak obecných metod poznání právní vědy, tak speciálnějších metod interpretace.

Použití některých obecných struktur správného myšlení může ovšem nabývat v interpretačních procesech některých specifických významů. Platí to zejména o poznacích logiky tříd, o významu deontické logiky v interpretačních postupech a krocích, a též o postupech abstrakce, dedukce a indukce, analýze a systéze.³⁵⁾

2. K problematice zvláštních logických argumentů.

Zcela specifickou povahu mají tzv. zvláštní právní argumenty, jako

³⁵⁾ Jejich rozbořením se u nás zabýval zejména V. Knapp v řadě článků a prací, viz. „Úvod do vědecké práce“, Brno 1981, „Zvláštní logické argumenty v tvorbě práva“, Právník 1979/8 aj. a též V. Knapp, A. Gerloch: „Logika v právním myšlení“, ÚSS, Praha, 1983.

argumentum a contrario, reductio ad absurdum a další. Jde tu o myšlenkové postupy a formule vypracované v tisícileté právní praxi a s ní spojeným právním myšlením. Byly používány zejména jako argumenty ve sporu, ať už skutečném či teoretickém nebo při řešení otevřených sporných právních otázek. Odtud plyne jejich tendence k izolaci určitého aspektu problému, neúplnost analytických i syntetických postupů a nedostatek systémové rozpracovanosti. O jejich hodnotě může být veden s určitých aspektů spor, zejména pokud se týče spolehlivosti a správnosti interpretačních výsledků, ke kterým vedou. Je ovšem nesporné, že byly vypracovány v souvislostech právního myšlení a do jisté míry úspěšně využívány. Jejich poznání může přinést cenné poznatky i teorii interpretace socialistického práva a to i přes veškeré nedostatky těchto postupů a nespolehlivosti výsledků.

Zvláštní pozornost je možno věnovat tzv. „zvláštním logickým argumentům“, resp. nazývaným též někdy zvláštní argumenty právní logiky. I když nelze nevidět věcné důvody, které vedou k takovému názvu, přece jen by bylo patrně vhodnější mluvit o zvláštních postupech právního myšlení nebo o zvláštních postupech myšlení v procesech interpretace.

Počet a rozsah přípustnosti je v literatuře chápán různě. Nejadekvátnějším se zdá členění provedené V. Knappem, který dochází k závěru, že je třeba tyto argumenty, pokud jejich použitelnost v interpretaci socialistického práva vůbec není pochybná, (resp. s vyloučením těch u nichž je pochybná) členit do čtyř skupin:

1. Skupina argumentů jejichž obsahem je důkaz vyloučením
2. Argumentum per analogiam
3. Reductio ad absurdum
4. Skupina argumentů, jejichž podstatou jsou myšlenkové pochody používané při argumentum a fortiori.

Jeho analýza logických aspektů těchto argumentů podstatně přispívá k objasnění jejich povahy. Nicméně je si třeba uvědomit, že tu jde o složité myšlenkové postupy, které se nikterak neomezují na poznání vymezeného objektu (textu normativního aktu), na poznání smyslu textu normativního aktu za použití poznatků logiky. Ve všech uvedených případech tu jde o složité soubory myšlenkových postupů a operací, které pouhé požití logických postupů překračují.

Jejich přípustnost, důvod jejich vypracování a ustálení nelze pochopit jinak než analýzou podstaty právní normy jak elementu regulativního společenského systému a ve vazbách jeho funkcí.

U souboru argumentů obsahujících důkaz vyloučením se totiž interpretující orgán rozhodne přiřadit k systému platného práva požadavek, respektive princip nerozpornosti platných norem. Tento princip sám v platném právním systému (např. platného československého práva) ovšem

stanoven není, leda jako požadavek *de lege ferenda* či *de lege interpretanda*.

Je ovšem známo, že existovaly právní systémy, které naopak dovolovaly rozpornost právních norem a v úplnosti svého systému princip nerozpornosti nezahrnovaly, či dokonce vylučovaly. To vyplývá např. z historického vývoje vztahu *common law* a *equity* v období jejich vzniku a prvních stoletích jejich vzájemného vztahu.

Jakmile se přiřadí k platnému právu též uznání principu nerozpornosti, konstruuje se ve skutečnosti jako objekt interpretace složený objekt, zahrnující vedle O_1 — textu normativních aktů, O_2 — princip nerozpornosti. Interpretující orgán v tomto okamžiku překračuje tedy pouhé meze logických postupů a vystupuje jako orgán dotváření regulativního systému práva, přičemž je vázán složitou soustavou principů, které pouhé logické postupy překračují.

Pokud se týče argumentu *per analogiam* vychází se tu (nebo alespoň z části se tu vychází) z postulátu o úplnosti právní úpravy vymezeného okruhu právních vztahů. Při tom je nerozhodné, že částečně analogie může být dovolena nebo přikázána textem normativního aktu, ale tím se situace nemění, poněvadž tu zůstává část společenských vztahů, kde je nutno takový princip postulovat.

I zde tedy interpretující orgán překračuje meze použití pouhých poznatků logiky a vystupuje v roli orgánu dotvářejícího regulativní systém práva s použitím souboru myšlenkových postupů širších.

Konečně při použití „*reductio ad absurdum*“ je předpokladem poznání textu normativního aktu, přípustného interpretačního výsledku, poznání cílů právní regulace a vyloučení přípustnosti jednoho z několika možných interpretačních výsledků v důsledku hodnotících postupů, které dokazují, že dosažený interpretační výsledek je v zásadním rozporu s cíli právní regulace. Používají se zde jednak postupy logické (v relaci text normativního aktu — interpretační výsledek a), jednak velmi složité postupy poznání cílů právní regulace, které daleko překračují meze formální logiky a konečně hodnotící postupy a soudy ve vztahu poznání C — interpretační výsledek a. Je třeba ještě poznamenat, že *reductio ad absurdum* má zřejmě místo jen tehdy, jde-li o rozhodnutí mezi několika možnými interpretačními výsledky (dosažitelnými, přípustnými a uznávanými interpretačními postupy — interpretační výsledek a—x z nichž toliko jeden nebo některé jsou vyloučeny myšlenkovými postupy a metodou *reductio ad absurdum*).

Objekt poznání je tu tedy ještě širší, poněvadž vždy zahrnuje vedle textu normativního aktu také cíle a jejich soustavu jako objekt poznání.

Komplexnost a složitost interpretačních postupů vystupuje ještě markantněji u argumentu *a fortiori*, který zřetelně (přes všechnu nejasnost

mezi v nichž je použití tohoto argumentu přípustné) zahrnuje hodnotící postupy. O přípustnosti a hodnotě posledně uvedeného argumentu lze vůbec mít zásadnější pochyby. Interpretačních výsledků dosahovaných tímto argumentem lze ostatně dosáhnout zpravidla použitím postupů exaktnějších. A o jeho použitelnosti v systému československého práva a jeho interpretaci je třeba vyslovit vážné pochybnosti. Ve všech těchto případech jde tedy:

1. O složité soubory interpretačních postupů
2. Což je poznatek daleko závažnější, objektem poznání tu není toliko text normativního aktu, ale komplexní objekt mnohem složitější.

Zdá se, že tu jde o soubory přípustných kroků netoliko poznání, ale dotváření práva.

Pokud se týče řady tzv. zvláštních argumentů, obsahují jako svůj vlastní, mlčky zahrnutý předpoklad nejen poznání, nejenom poznatek, že správné poznání je logicky uspořádáno v souladu s poznatky logiky tříd a předpoklad (resp. správný poznatek), že toho systém nové právní regulace dbá, ale také gnoseologicko interpretační požadavek, že z tohoto hlediska text normativního aktu, systém právních norem a soustava právem regulovaných společenských vztahů (inklusivně vztahů právních) poznány byly. To lze demonstrovat na všech variantách argumentů, na všech subvariantách důkazů vyloučením.

Tah např. při zásadě „výjimka potvrzuje pravidlo“ se předpokládá při použití tohoto argumentu, že jsou nejenom poznány komplementární subtrždy (subtržda B a C), ale že jsou poznány úplně a ve všech svých aspektech i vlastnostech.

Tak ve známém a uváděném případě § 97 Zákoníku práce jsou všechny případy práce prací konaných pracovníkem na příkaz organizace nebo s jejím souhlasem členěny do subtrždy B — práce přes čas a subtrždy C — práce nikoliv přes čas. Poznání počtu prvků jež je třeba řadit do subtrždy B a počtu prvků jež je třeba řadit do subtrždy C je pouze zdánlivě jednoduché, přesto výsledek poznání může být zcela exaktní. Vyplývá totiž nejenom z důsledného analytického poznání textu § 96 a 97 Zákoníku práce, ale též ze systémové analýzy a systémového poznání všech ustanovení Zákoníku práce v jejich úplnosti a dále z poznání obecně i interně závazných normativních aktů ústředních orgánů vykonávajících státní správu v oborech dopravy, energetiky, pošt a telekomunikací, které mohou v souladu se zmocněním poskytnutým Zákoníkem práce v jistých mezích vymezit práci přes čas odchýlně od výslovného ustanovení § 96 Zákoníku práce. Dále je třeba poznat důsledky interpretačního stavu a stavu interpretační rozhodnutí § 128 Zákoníku práce — skutečnosti, že v textu „nemůže-li pracovník konat práci z jiných důležitých důvodů týkajících

se jeho osoby“, je použito relativně vysoce abstraktního a bez ustálené interpretace nedostatečně určitého určení „z jiných důležitých důvodů“. Na tom nic nemění skutečnost, že tuto abstraktnost určení konkretizuje § 27 nařízení vlády č. 54 1975 Sb. včetně přílohy k tomuto nařízení vlády ČSSR, poněvadž se tu s určitostí stanoví toliko kdy organizace je povinna poskytnout pracovní volno s náhradou mzdy, ale zároveň v odst. 2 § 27, že organizace může poskytnout pracovní volno i z jiných vážných důvodů. K poznání toho, co jsou jiné vážné důvody se tedy předpokládá nejenom úplná a správná znalost textu normativního aktu v jeho systémových souvislostech, ale též poznání právních aspektů systému společenských vztahů, při čemž se do tohoto správného poznání jako předpoklad včleňuje poznání existence subtríd E (událostí jež v daných relacích vážným důvodem jsou) a subtridy F (událostí jež v daných relacích vážným důvodem nejsou). Aniž by tím byl uzavřen poznávací řetězec je možno konstatovat, že správné poznání z hlediska poznatků o struktuře správného myšlení, z hlediska logiky tříd zdaleka nezahrnuje toliko jednoduché logické operace, ale bývá značně komplikované.

Z demonstrovaného příkladu vyplývá, že se nikterak neomezuje na důsledné poznání textu normativního aktu, ale zahrnuje jeho poznání v relacích k poznání systému regulovaných společenských vztahů v jejich dialektických souvislostech, což může někdy zahrnovat cesty a kroky značně obtížné nebo nesmírně složité. Tím se zdá být demonstrováno, že zdánlivě jednoduché použití logických postupů jako takových i při aplikaci zvláštních argumentů není zdaleka omezeno toliko na použití pravidel správného myšlení.

Subtridu B, zahrnující práci přes čas je možné členit na další subtridy P a M. Subtrida P zahrnuje toliko takové práce přes čas, které pracovníkovi je možno nařídit, subtrida M takovou práci přes čas, kterou pracovníkovi nařídit nelze. V této třídě je jedním z kritérií roční rozsah nařízené práce přes čas vymezený v § 97 Zákoníku práce. Vztah takto vymezené subtridy M k další subtridě prací zahrnující práce přes čas konané pracovníkem nikoliv na příkaz organizace, nýbrž s jejím souhlasem je zcela nejasný a patří patrně do oblasti ustanovení Zákoníku práce interpretačně nerozhodnutých.

Zda do počtu nejvýše přípustných hodin práce přes čas je organizace povinna zahrnout též rozsah těch prací, které nenařídila, ale s jejímž provedením souhlasila na žádost pracovníka, zůstává zjevně po všech provedených krocích sporné.

Použijeme-li tedy argumentu, který směřuje od výjimky (výjimka potvrzuje pravidlo) na interpretaci § 97 odst. 1 Zákoníku práce, půjde o operaci jednoduchou toliko zdánlivě.

Demonstrované platí též pro toliko zdánlivou jednoduchost použití převážné většiny poznatků o struktuře správného myšlení v složitých procesech interpretace.

§ 5.

SOUBOR METOD SYSTEMATICKÉHO VÝKLADU

Metody a postupy používané v procesu interpretace jsou z části spjaty s poznatky teorie systému, jsou založeny na systémových přístupech a systémové analýze. Objekt interpretace sám má systémovou povahu. Platí to jak pro subsystém normativních aktů, tak pro subsystém právních norem, tak pro právo jako celek, jako složitý a cílený systém. Z povahy poznávaného objektu vyplývá, že subjekt poznávající a interpretující systém normativních aktů musí využívat celého souboru poznatků teorie systému v jeho úplnosti. Na tom ničeho nemění, že interpretující subjekt postupuje zpravidla od poznání jednoho strukturálního elementu (textu článku, nebo části normativního aktu) k poznání strukturních systémových vazeb a systému jako celku.

Výsledkem takto pojatého poznání a dílčích postupů interpretace bude ovšem zpravidla (což se často přehlíží) poznání buď souladnosti a nerozpornosti poznávaného objektu, nebo poznání existence určité dílčí rozpornosti. Poznávací interpretační postupy tu pak vedou k přesnému vymezení interpretačního problému a k přesnému formulování otázky, která má být a musí být interpretací rozřešena. Samo řešení vymezeného problému a přesně položené interpretační otázky zpravidla může být dosaženo toliko použitím složitějších interpretačních postupů a kroků, které nezahrnují jenom systémové přístupy. Toliko zřídka vede použití postupů systémové analýzy bezprostředně k spolehlivé odpovědi na přesně vymezený interpretační problém.

Nelze souhlasit s takovým pojetím, které chápe problematiku značně zúžené a omezuje se na používání „specificky právních systematických argumentů, do značné míry vypracovaných již tradiční právní vědou 19. století.

Problematika poznání objektu metodami systémové analýzy, je složitější, než by se na první pohled jevílo. Systém právních norem, i právních normativních aktů je sám složitě strukturován v řadu subsystémů. Uvedený přístup může být použit na systém práva trestního, systém práva pracovního, na subsystém norem upravujících pracovní podmínky žen, na jemu podřízený subsystém norem upravujících pracovní podmínky těchto žen atd. Pro vzájemné vztahy těchto systémů, subsystémů a supersystému platí obecné poznatky systémového přístupu.

Systémové přístupy (resp. nutnost systémové analýzy) lze demonstrovat na příkladu interpretační analýzy § 442 odst. 2 občanského zákona a § 43 trestního řádu. Obě ustanovení používají slovního výrazu „jiná škoda“.

Při interpretačních postupech je nejprve třeba provést dekompozici systému, resp. výsledky dekompozice, provedené právní vědou již dříve, verifikovat. Při postupech využívá interpretující subjekt téměř výhradně aspektů strukturně funkcionální systémové metody. Cílem je analýza a poznání strukturních aspektů systému, tj. prozkoumání prvků a jejich vzájemných vztahů (struktury systému).³⁶⁾

Při dekompozici systému se v praxi vychází ze dvou paralelních proudů systémové dekompozice a kompozice. Jde tu jednak o systémovou analýzu systému právních norem, jednak o systémovou analýzu systému normativních aktů a jejich textu. Na tom nic nemění, že v určitých krocích a momentech interpretace se oba postupy mohou prolínat.

Je možno vyjít ze systému norem daného odvětví (např. práva trestního) a pak postupovat k systému platného práva jako k supersystému. Odvětví práva lze naopak dekomponovat na subsystémy (podsystem vlastnického práva, podsystem norem upravujících náhradu škody atd.).

Dalším krokem je analýza subsystému na jednotlivé instituce atd. Procesy dekompozice se v tomto případě zastaví na úrovni dané cíli interpretace (resp. přesně formulovaného interpretačního problému). Zpravidla se tyto procesy systémové analýzy omezí na poznání právní normy jako prvku systému. (Není ovšem nepraktická i analýza hypotézy, dispozice a popřípadě sankce jako prvků systému právní normy). Od poznání takto zjištěných prvků systému, jeho subsystémů a strukturálně funkčních vztahů prvků systému postupujeme k poznání systému jako celku a jeho vnitřní struktury.

V případě § 43 trestního řádu je použit slovní výraz „jiná škoda“. Zároveň je interpretujícímu orgánu známo, že i § 442 odst. 2 občanského zákona používá výraz „jiná škoda“. Vedle jiných interpretačních otázek vzniká přesně vymezený interpretační problém, zda výraz „jiná škoda“ má v obou ustanovení totožný význam.

Ustanovení § 43 trestního řádu stanoví: „Ten, komu bylo ublíženo na zdraví, způsobena majetková morální nebo jiná škoda (poškozený), má právo...“. Při interpretačním procesu se jako jeden z počátečních kroků

³⁶⁾ Leží mimo oblast sporu, že tento aspekt je tak úzce spjat s poznáním a popsáním funkcí, které plní, že je je možno oddělovat jen s obtížemi. Mluví se také o přístupech strukturně funkcionálních. To nás vede k úvaze, že státní orgán, který zkoumá právo systémovou metodou dochází též k poznatkům a závěrům, které mají význam a hodnotu z hlediska zkoumání efektivnosti práva. Tyto výsledky nemohou být využity v procesech interpretačních. Ale je nepochybně možná spojitost poznatků státního orgánu z nichž část je přípustné použít pro dosažení interpretačních výsledků, druhou část pro poznatky o efektivnosti práva a o procesech jeho optimalizace.

použije poznatků o logice tříd a pak důkazu vyloučením (argumentum per eliminationem).

Ustanovení trestního řádu rozlišuje:

- a) poškozeného, kterému bylo ublíženo na zdraví
- b) poškozeného, kterému byla způsobena majetková škoda
- c) poškozeného, kterému byla způsobena morální škoda
- d) poškozeného, kterému byla způsobena jiná škoda

Operuje se tu tedy vlastně se čtyřmi třídami:

- a) škoda na zdraví, b) škoda majetková, c) škoda morální, d) jiná škoda.

Poznatky o logice tříd nás vedou zároveň k závěru, že tyto třídy jsou komplementární a zároveň vylučné potud, že existenci žádné jiné třídy škod § 43 tr. ř. nepřipouští.

Pro poznání a interpretaci pojmu „jiná škoda“ se pak jako dalšího kroku použije úvaha a důkaz vyloučeními do třídy „jiných škod“ nespádají ani škoda na zdraví, ani škoda majetková, ani škoda morální. A odtud lze dalšími interpretačními kroky a postupy dovodit, že jinou škodou je zejména škoda způsobená na některých právech, zejména trestným činem podle § 209, omezováním osobní svobody podle § 231 aj. Tím je v podstatě vyřešena otázka co se rozumí v § 43 trestního řádu „jinou škodou“.

Vzniká teď další otázka, co se rozumí „jinou škodou“ v ustanovení § 442 odst. 2 občanského zákoníku, a jaká je tu vzájemná relace. Ustanovení občanského zákoníku operuje v ustanoveních o způsobu a náhradě škody (§ 442) s dvěma třídami: a) „skutečná škoda“, b) „jiná škoda“, resp. přesněji náhrada skutečné škody — jiné škody. Použitím souboru interpretačních metod se dochází k výsledku, že škoda jako pojem občanského práva se chápe jako újma, která nastala, resp. se projevuje v majetkové sféře poškozeného a je objektivně vyjádřitelná penězi. Skutečnou škodou se rozumí újma spočívající ve zmenšení majetkového stavu poškozeného, reprezentující majetkové hodnoty, které bylo nutno vynaložit, aby došlo k uvedení věci do předešlého stavu.

Za „jinou škodu“ podle § 442 o. z. se pokládá újma spočívající v tom, že u poškozeného nedojde v důsledku škodné události k rozmnožení majetkových hodnot. Jde tu v podstatě o ušlý přírůstek na majetku (majetkový prospěch — srovnej R 55/71).

Interpretační postupy došly do stadia, kdy byl analyzován prvek vyjádřený slovně totožně v jednom subsystému (právu občanském) a druhém subsystému (právu trestním). Postupy systémové analýzy dospíváme k několika závěrům: 1. slovní výraz „jiná škoda“ má rozdílný smysl v obou subsystémech, 2. systém práva jako celek obsahuje v důsledku toho přesně vymezený interpretační problém, který může být formulován jako přesná interpretační otázka, 3. tento interpretační problém je plně rozhodnutelný použitými postupy.

Je pochybné zda je funkční v systému práva používat totožná slovní spojení a výrazy pro označení různého smyslu. Tento problém ovšem značně překračuje poznání interpretační, a včleňuje se do poznatků o efektivnosti práva, resp. též poznatků o problematice tvorby práva.

Systémové postupy, včetně systémové analýzy, tedy předpokládají a zahrnují složité interpretační kroky, které se přirozeně neomezuji toliko na metody systémového výkladu, ale jsou úzce spjaty s použitím ostatních metod, metod jazykového výkladu a použití poznatků logiky.

§ 6.

K PROBLEMATICE METOD HISTORICKÉHO VÝKLADU

Metody historického výkladu se zakládají na poznávání cílů, které byly sledovány vydáním normativního aktu a na poznávání společenských podmínek, za kterých normativní akt nabyl platnosti a konečné též na poznávání stavu společenských vztahů v době jeho tvorby. Historická metoda může přinést řadu poznatků významných pro právní vědu, zejména poznatků využitelných pro poznání efektivnosti právní úpravy a potřeby tvorby práva při případné novelizaci, ale pro dosažení správných interpretačních výsledků má význam zanedbatelný. Objektem jejího poznání je totiž nikoliv sám text normativního aktu, ale poznání faktorů jiných, zejména poznání záměru zákonodárce (státního orgánu). Přitom se přihlíží k důvodovým zprávám, písemným materiálům o projednávání osnovy zákona v zákonodárných sborech i k jiným materiálům. Z těch se pak určitými myšlenkovými pochody zjistí „ratio legis“, úmysl zákonodárce. Z toho pak plyne, že tyto metody a postupy mohou mít, jsou-li důsledně použity, značný význam pro poznání vztahů (zejména kauzálních) i v relaci stav společenských vztahů — potřeby — zájmy — cíle v době tvorby normativního aktu. Mohou dále přispět k poznání a hodnocení zákona v relaci prostředek k dosažení cíle — cíl.

Je ovšem třeba připomenout, že tyto poznatky mají toliko velmi omezený význam ve vědecky koncipovaných procesech interpretace smyslu textu normativního aktu. Rozhodující je nikoliv to, co normativní akt upravit a vyjádřit měl, ale to co skutečně v textu vyjadřuje. To co je zjištěno jako účel a cíl právní úpravy sledované orgánem tvorby práva, má toliko zcela podpůrný význam pro potvrzení interpretačních výsledků, dosažených metodami jinými.

Zejména je zcela pochybné nekritické a mechanické použití důvodových zpráv při výkladu. Zpravidla toho vůbec není zapotřebí a interpretačního výsledku lze dosáhnout spolehlivě jinými postupy.

Tak občanský zákoník používá oproti dřívější praxi pojmu „občan“. Dů-

vodová zpráva v hlavě druhé o. z. konstatuje, že pojmu občan užívá osnova ve smyslu fyzické osoby. Tím se má za to, že je nepochybné, že v občanském zákoníku se používá výrazu „občan“ nikoli ve smyslu státní občan ČSSR, ale ve smyslu fyzická osoba.

Přehlíží se, že k stejnému a spolehlivému výsledku vede jednak použití „reduktio ad absurdum“, jednak případné použití analogie legis i analogie juris. Poznání dosažené metodami historické analýzy vzniku normativního aktu má tedy význam toliko podpůrný.

§ 7.

METODY ROZHODOVACÍ

V určitých relativně vymezených situacích jsou nutné a přípustné rozhodovací postupy. Tyto postupy ovšem nejsou přípustné bez omezení, ale toliko tehdy, když metody poznávací nevedou k jednoznačnému výsledku. Jsou tedy přípustné toliko v omezeném rozsahu interpretačních problémů a otázek. Jde tu v podstatě o:

a) procesy konkretizace, neboť ty zpravidla předpokládají možnost varianty konkrétnějších rozhodnutí

b) interpretační otázky, které i po použití všech metod poznávacích nemohou být jednoznačně rozhodnuty.

V těchto případech nezbyde, než procesy rozhodovacími jednoznačně určit rozhodnutí. (např. § 453, odst. 2 věta 1. O. Z.) Praxe i teorie se v uvedeném příkladě přiklonily k názoru, že věci mohou být opuštěny i vlastníkem, který je znám. Ovšem metody poznávací k takovému závěru bezpečně nevedou. Tato druhá skupina interpretačních situací je spíše vyjimečná a lze ji přičísti spíše nedokonalosti tvorby práva než objektivní podstatě právní regulace.

Pokud se týče možnosti a nutnosti použít metod rozhodovacích v případech nutné konkretizace, je tu státní orgán v situaci, kdy poznávací metody dovedou k výsledku, podle něhož státní orgán může nebo musí určit řešení z poznané varianty více přípustných řešení. Interpretační poznávací metody tedy nejprve dovedou k poznání, že je dána množina možných (přípustných) řešení a pak za použití rozhodovacích postupů a metod státní orgány přistoupí k výběru nejvhodnějšího řešení. I tady musí státní orgán postupovat důsledně v mezích socialistické zákonnosti. Je totiž vázán při rozhodování mezemi poznávacími metodami zjištěné přípustné množiny řešení. Rozhodnutí, které leží mimo hranice přípustné množiny řešení bylo porušením socialistické zákonnosti. Státní orgán je tedy vázán při rozhodovacích postupech určitými poznanými mezemi. Rozhodovací postupy jsou přípustné toliko tehdy, jestliže z textu normativního aktu vyplývá přípustnost množiny variantních rozhodnutí.

Nejtypičtějšími případy, kdy jsou přípustné rozhodovací postupy, jsou takové, které v rámci interpretačních procesů dovolují uvážení aplikujícího orgánu. Interpretace tu došla poznávacími postupy k závěru, že text normativního aktu nedovoluje toliko jediné možné rozhodnutí. Prostor pro množinu přípustných řešení je v takovém případě dán několika různými technickými prostředky.

Především jde o takovou textaci dispozice právní normy, která státnímu orgánu ukládá či umožňuje, aby v konkrétním případě použil řešení A nebo non A. Text normativního aktu v takových případech vymezuje dispozici právní normy tak, že používá výrazu „státní orgán může“, „smí“ nebo „je oprávněn“.

K stejné situaci vede alternativní uspořádání sankce (např. alternativní sankce podle § 9 zákona č. 150/1969 Sb.).

K složitým rozhodovacím postupům může vést též použití velmi obecných nebo velmi neurčitých výrazů v hypotéze nebo dispozici právní normy. Tak např. výrazů naléhavý obecný zájem, v závažných případech, veřejný pořádek atd.³⁷⁾ V těchto případech musí státní orgán dosti složitými postupy mimo jiné rozhodnout, jaké jsou sémantické meze významové vágnosti výrazu. Jde tu o rozhodovací postupy, kdy rozhodující orgán zná přesně počet přípustných řešení a zná pravděpodobně regulační výsledky volby každého řešení. Rozhodovacími postupy volí mezi přesně vymezeným počtem přípustných řešení.

Je otázka, zda uvedené procesy rozhodovací mají být chápány jako součást procesu interpretačních. Proto svědčí skutečnost, že probíhají vždy v etapě interpretačních procesů, které leží před vlastní aplikací a vydáním rozhodnutí. Proti tomu svědčí skutečnost, že rozhodovací procesy jsou zpravidla spjaty s poznáním znaků konkrétního jedinečného případu. Taková námitka ovšem není zcela přesvědčivá, vedle výkladu obecného existuje vždy i výklad prováděný v relaci k jedinečnému případu.

Rozhodovací a hodnotící postupy a metody je možno chápat jako oddělenou součást interpretačních procesů. Jsou přípustné a použitelné teprve poté, kdy se vyčerpají všechny postupy a metody poznání smyslu textu normativního aktu. Navíc jsou použitelné toliko v omezeném počtu případů (interpretačních situací) totiž tam, kde je poznávacími metodami zjištěna právní přípustnost množiny variantních rozhodnutí.

V takto vymezeném prostoru ale použity nejenom být mohou, ale jsou nevyhnutelné. Pro vymezený okruh případů jsou rozhodovací a hodnotící postupy nezbytnou součástí metodologického aparátu interpretačních procesů.

³⁷⁾ Lukeš Z.: „Obecné a zvláštní zmocnění ve správě na úseku ochrany veřejného pořádku“, AUC Iuridica 1968.

Teoretické modely interpretace práva

1. Interpretace práva může být analyzována z různých aspektů a metodologických přístupů, které mohou vyústit v modelování.

Mohou být analyzovány samy množiny státními orgány dosažených či přijatých interpretačních rozhodnutí. Množina těchto interpretačních výsledků a její zdůvodnění je materiálně a bez větších obtíží zpracovatelná a může být podrobena analýze.³⁸⁾

Dále existuje teoretický model (nebo teoretické modely) jako zobecňující teoretické konstrukce interpretace práva vycházející z jistých vědeckých poznatků a jistých hodnotově právních postulátů. Teoretický model interpretace může být konstruován tak, aby zahrnul a popsal základní etapy a nutné fáze a kroky interpretačních procesů.

2. Teoretický model interpretace v procesu právní regulace může být tedy za jistých podmínek konstruován tak, aby zobecňoval a zahrnoval typické rysy a objektivně nutné postupy. Takovéto teoretické modely zahrnují v zobecněné a abstraktní podobě objektivně nutné postupy a kroky.

Jde tu především o modelovou analýzu toho, co v procesu právní regulace je nutnou fází mezi tvorbou (a existencí) normativního aktu a rozhodovací činností státního orgánu vyúsťující v rozhodnutí, individuální akt.

Poznání a pochopení toho, že v procesu právní regulace existuje relativně samostatné stadium interpretační, a pokusy o analýzu této problematiky lze sledovat dlouhodobě ve vývoji právní vědy. K problematice zaujímá stanovisko právní věda v dlouhém období již před buržoazními revolucemi. V pracích glosátorů a postglosátorů nalézáme myšlenky k této problematice, v pozdějším vývoji 16. a 17. století nalezneme systematické

³⁸⁾ Důraz může být položen též na psychické momenty a psychické procesy, při nichž je interpretační výsledek dosahován. Psychologické pochody a sociálně psychologické vazby a procesy jsou nesporně důležitými aspekty studia problému, ale izolovaně pochopené jsou metodologicky málo plodné a dokonce za jistých podmínek zcela zcestné. Buržoazní jurisprudence klade na tento aspekt často značný důraz. Srov. analýzu problematiky v: Čapek J. Právní realismus, Acta universitatis Carolinae 1977.

práce o interpretačních přístupech.³⁹⁾ Buržoazní právní věda, např. francouzská *l'école de l'exegèse*, kontinentální pozitivistické školy angloamerický analytický pozitivismus, i socializující buržoazní právní školy vypracovávají své více méně ucelené přístupy k problematice interpretace.⁴⁰⁾

V socialistické literatuře se jistými přístupy k modelování interpretace zabýval zejména P. E. Nedbajlo, J. Wróblewski, V. Knapp a další.⁴¹⁾

Tak Wróblewski dochází k teoretickému modelu interpretace, který zahrnuje čtyři stadia.

Prvé stadium zahrnuje počáteční bod pochodů operativní právní interpretace. Sama potřeba interpretačních postupů podle této koncepce vzniká jedině tehdy, jestliže vznikne praktická pochybnost o tom, jaký je skutečný smysl textu, stanovícího právní normu. Rozdíl mezi „jasným a nepochybným smyslem“ a „pochybnostmi o smyslu“ spojený s tradiční zásadou „interpretatio cessat in claris“ je však pouze poměrný. Samy pochybnosti mohou být spojeny s hodnotícími postupy semantických mezi nepochybnosti smyslu.

Druhé stadium tohoto modelu zahrnuje použití předvídaných a dovolených interpretačních pravidel, to jest jazykových, systematických a funkcionálních pravidel výkladu. Předpokládá se, že tato pravidla jsou používána v jistém pořadí a pořádku.

Jestliže tyto operace vyústí v určení smyslu interpretovaného textu s dostatečným stupněm přesnosti, přechází se k čtvrtému poslednímu stadiu, to jest k formulaci dosaženého interpretačního výsledku a k formulaci rozhodnutí.

Jestliže výsledek není uspokojivý, je třeba přejít k třetímu stadiu. Třetí stadium nastupuje tehdy (a jedině tehdy), jestliže výsledky použití interpretačních směrnic se různí a liší, to jest, jestliže výsledky použití pravidel jazykového výkladu vedou k zjištění smyslu S_j), pravidel systematického výkladu k smyslu S_m a výsledky ostatních výkladových pravidel ke smyslu S_r . Interpretátor pak musí provést volbu mezi dosaženými různými smysly a tato volba může být provedena, nemá-li být zcela subjektivní, podle určitých pravidel, která mohou být nazvána interpretačními pravidly druhého stupně. Jakmile je provedena volba, zbývá jediný smysl, o němž se předpokládá, že je správný a relevantní.

Poslední čtvrté stadium podle této koncepce ústí ve formulaci interpretačního rozhodnutí, obsahujícího „správný“ a relevantní smysl analyzované normy. Interpretační rozhodnutí může ovšem být formulováno různě.

³⁹⁾ Srov. např.: V. Fosterus: *De interpretatione iuris libri duo*, Wittenberg 1613, aj.

⁴⁰⁾ Z novější buržoazní literatury např. P. Vander Eycken: „Methode positive de l'interprétation“, Harward L. R. 43 1929, atd.

⁴¹⁾ Nedbajlo P. E.: *Primenenije sovetkich pravovyh norm*, Moskva 1960, J. Wróblewski: *Zagadnenija teorii vykladni prava*, Warszawa 1959, V. Knapp: *Filosofické otázky práva*, Akademia 1967.

nými způsoby a v různých formách. Standardní formule v právní praxi je: „norma N_1 má smysl S_1 “. Je významné, že tato formule výslovně neuvádí a nezmiňuje použitá interpretační pravidla. Je totiž odvozována z představy, že takto dosažený smysl normy je „správný“ objektivní, „pravdivý“. Teoreticky ovšem nelze takto pro úplnou analýzu pominout též použitá pravidla pro právní interpretaci a rozhodovací procesy při jejich užití.

Teoretická analýza, která vede k poznání a vytvoření určitých teoretických modelů interpretace může ovšem být různě abstraktní či konkrétní. Některé byť velmi významné stránky interpretačních procesů mohou být pro určité účely ponechány stranou. Interpretační modelové schéma, vypracované v literatuře socialistické nejdůsledněji právě Wróblewskim, postihuje, přesně zejména dva aspekty: časovou návaznost interpretačních stadií, možnost (ale zároveň ne nutnost existence třetího časového stadia). Dále toto schéma velmi přesně postihuje intenzitu motivace přesnosti interpretačního rozhodnutí, totiž otázku zda pro rozhodování praktické je text dostatečně jasný, nebo zda je nutno přistoupit k náročným právně interpretačním postupům. V socialistické literatuře jsou, byť ne takto podrobně a propracovaně, popsány i jiné, méně složité modely interpretace práva. Domnívám se, že teorie socialistického práva stojí před úkolem rozpracovat hlouběji modely interpretačních postupů a to jako součásti mechanismu právní regulace společenských procesů.

3. Interpretační procesy jsou nesporně procesy složitými, jež mohou být analyzovány v různých rovinách a v různé hloubce. Rozbor provedený jinde ukazuje, že při vytváření teoretických modelů je třeba rozlišit za první etapy interpretačních procesů (chápané v časové následnosti), za druhé úroveň interpretace, za třetí rozdílný význam poznávacích, rozhodovacích a hodnotících procesů v procesu interpretace, za čtvrté klasifikaci a odlišení interpretovaných objektů v procesu interpretace a konečně za páté provést přesnou analýzu právního významu a závaznosti interpretačních výsledků.

Při úvahách o teoretické analýze procesu interpretace je třeba vzít v úvahu, že se liší modely deskriptivní a modely preskriptivní. Při postupu analýzy je třeba vzít v úvahu, že teorie interpretace analyzuje a určuje podmínky, jejichž splnění umožňuje, aby se výsledky interpretace staly v souladu se zásadami socialistické zákonnosti přesnějšími a zároveň společensky efektivnějšími.

Teoretická analýza může dovést k poznatkům různé hloubky a také deskriptivní i preskriptivní modely interpretačních procesů mohou postihovat různé stránky procesů s různou přesností a podrobností. Provedeme demonstraci této theze na několika modelech.

4. Analyzujeme daný okruh společenských vztahů, které nejsou z právní

úpravy vyloučeny (jako pro právní úpravu nevhodné, zbytečné atd.). Máme uzavřenou množinu M norem N_{1-x} upravujících okruh společenských vztahů $A(OSV_A)$ a dále uzavřenou množinu přípustných myšlenkových postupů, upravených interpretačními normami $M(IN_{1-y})$; (resp. přesněji uzavřenou množinu interpretačních norem upravujících přípustné interpretační myšlenkové postupy $M(IN_{1-x})$).

Máme tedy uzavřenou množinu $M (/N_{1-x}/ + /IN_{1-x}/)$ upravující OSV_A .

Množinu právních norem M jsme tedy rozčlenili na podmnožinu vlastních (hmotných a procesních) norem (N) a podmnožinu interpretačních norem (IN). V československém socialistickém právu jsou právní normy stanoveny obecně závaznými normativními akty (respektive z nich bezprostředně vyvozeny).

Pravidla upravující interpretaci jsou naproti tomu z části stanovena obecnými ustanoveními právních normativních aktů, z části pravidly (normami), jejíž právní závaznost může být pochybná. Tato pravidla jsou uznávána v důsledku ustálené praxe tvorby interpretace a aplikace práva, opírající se o jisté objektivní fakta a souhrn jistých poznatků vědy.

Přitom do procesu interpretace a aplikace práva vystupují i faktory a regulátory další. Rozvinutý vzorec množiny „regulátorů“ úpravy společenských vztahů právními normami a zároveň důležitých faktorů mechanismu regulace společenských vztahů lze zobrazit takto:

$$M (/N_{1-x}/ + /NI_{1-x}/ + /OZ(N_{1-x}) + OZ/ + /OZ(NI_{1+x})/$$

upravující společenské vztahy OSV_A .

Normami (N) se tu rozumí právní normy, symbol (NI) označuje pravidla a normy interpretačních postupů. Obecné zásady (označené symbolem OZ) jsou buď vyvozené abstrakcí z množiny právních norem nebo z množiny souboru interpretačních pravidel. Potom mají (v literatuře dosud podrobně neprozkoumaný) charakter specifické součásti systému právní regulace z hlediska systémového přístupu.

S obecnými zásadami právními ovšem dále úzce souvisí obecné cíle socialistické společnosti, ale i funkce obecných hodnotových soudů, standardů atd. Tato část faktorů obecné povahy není už bezprostřední součástí systémů textů normativních aktů socialistického práva, nicméně však je součástí systému norem, hodnost a cílů dynamicky se rozvíjející socialistické společnosti.

Vezmeme-li v úvahu to, co bylo řečeno výše, lze rozvinutější vzorec množiny faktorů, vstupujících do procesů právní regulace a interpretace zobrazit takto:

$$M (N_{1-y}/ + /NI_{1-y}/ + OZ(N_{1-x}) + OZ/ + /H_{1-z}/ + /HS_{1-x}/ + /CI_{1-x}/)$$

upravující společenské vztahy OSV_A .

V tomto zobrazení N znamená právní normy stanovené a vyvozené z normativních aktů, NI pravidla interpretační, OZ značí obecné zásady (ať už vyvozené abstrakcí z norem či v normativních aktech výslovně stanovené).⁴²⁾

Hodnoty a hodnotové soudy značíme H a HS, CI označuje cíle právem připuštěné a předvídané.

Konečně do rozvinutého modelu patří i faktory (F) ostatní, neanalizované, nejasné nebo zcela výjimečné, jež je ostatně třeba vždy omezovat až vylučovat. Tedy např. faktory takové, jako jsou mimoracionální psychologické pohnutky a postupy interpretátora, interpretujícího subjektu, vystupující v souvislostech a mezích přípustnosti procesů hodnotících. Prvky regulace a interpretace první úrovně (N, NI a obecné zásady právní) mají vždy prvořadý význam. Faktory a regulátory skupiny druhé mají význam odstupňovaný v různých právních situacích. Značný význam a váhu mají v prostorech vágnosti úpravy a v případech ponechaných v určitých mezích rozhodovacím a hodnotícím postupům interpretujícího a aplikujícího orgánu. Zvláště patrný význam mají v okruhu společenských vztahů podléhajících právní úpravě, ale zcela konkrétně právními normami neupravenými (např. v případech přípustnosti analogie iuris).

Každá z množin a faktorů, uvedených v modelech, zejména normy a pravidla interpretace, obecné zásady právní, soustava socialistických hodnot a systém cílů socialistické společnosti vyžaduje ovšem všestranný a hluboký rozbor.

5. Postupy a kroky interpretačního procesu.

Procesy interpretace textu normativních aktů (a obecněji formálně písemně vyjádřených právních norem) je možno chápat jako proces, zahrnující řadu etap a kroků, charakterizovaný spojováním intelektuální (myšlenkové) činnosti jednoho nebo několika organizovaných subjektů při používání různých metod, postupů a modelů a také soudobé techniky shromažďování, předávání a zpracování informací.

Exaktní metody tvorby a interpretace normativních aktů a právních norem (tj. metody poznávací, rozhodovací, hodnotící) jsou vědecky spolehlivé, ale mohou být za jistých podmínek nevhodné.

Vedou k značnému zpřesnění regulace společenských vztahů, právem normativními akty i výsledky interpretačních postupů. Jsou však ve společenské praxi používány a vytvářeny též pro úpravu typických nebo statisticky četných situací.

V případech často se opakujících se orgány interpretující a aplikující často spokojí následováním empiricky vzniklých a prakticky uspokojivých

⁴²⁾ K problému obecných zásad, jejich místu v procesech interpretace a právní regulace společenských vztahů se vracíme v jiné části práce.

postupů a vzorů řešení. Vznikají tak vlastně v důsledku zobecnění ustalující se praxe deskriptivní, praxeologicky akceptované modely interpretačních postupů.

Empirické metody, postupy a modely interpretačního rozhodování mohou však být toliko zdánlivě nejehospodárnější a efektivnost takto dosahovaných interpretačních výsledků není podrobována vědecky teoretické verifikaci.

Procesy interpretace mohou být analyzovány a modelovány též z hlediska nutných etap a kroků. Interpretace je proces, uskutečňovaný subjektem, který z hlediska objektu interpretace (např. textu normativního aktu) propojuje vnější zdroj informací (text) a vnitřní zdroje informací (tj. možné idee, možné varianty obsahu aktů interpretace práva atd.), potencionální a právně přípustné výsledky myšlenkových procesů, jež dosud neprošly aktuálním vědomím a poznáním a jež jsou spojeny s objektivními logickými zákonitostmi intelektuální činnosti. Schématicky lze tyto procesy tedy zobrazit:

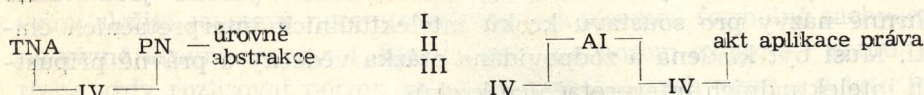
TNA	}	subjekt interpretující → AIP
intelektuální sféra		
poznávací a rozhodovací		
činnosti		

Z těchto poznatků lze vyjít v několika směrech. Především je nesporný poznatek, že text normativního aktu je poznáván intelektuální činností interpretujícího subjektu a dále, že k interpretačnímu výsledku a zjištění či stanovení právní normy vede v tomto rámci řada kroků a intelektuálních postupů. Krokem se rozumí obecně v počítači nebo stroji algoritmem určený krok (např. jestliže m, postupuj směrem n atd.). Ale i v myšlení je možné zjistit oddělené postupy charakteru kroků, a psychologická věda tak nezřídka činí. Jde tu o jisté elementární prvky intelektuálních postupů. Je proto možné vytvořit model interpretace, obsahující jisté kroky, i jistý počet nejúčelnějších a nejvhodnějších postupů a kroků. To je možné jak v modelech deskriptivních, tak v modelech prescriptivních. Tak např. na úrovni obecnosti je možné vydělit kroky v interpretačních procesech při použití metod jazykové analýzy: krok 1. poznání („hrubé poznání“) části (a) textu normativního aktu
krok 1. poznání („hrubé poznání“) části (a) textu normativního aktu
krok 2. sémantická analýza slov textu (a)
krok 3. zjištění vágních okrajů slov (a_1 , a_2 , a_3 atd.)
krok 4. určení přípustných variant smyslu slov (a_1 atd.), vznikajících v důsledku sémantické analýzy vágních okrajů smyslu
krok 5. volba a hodnocení přípustných variant
krok 6. určení varianty smyslu relevantní pro interpretační rozhodnutí
krok 7. atd.

Intelektuální interpretační činnosti tedy lze rozčlenit v modely zahrnující řadu předvídaných kroků, nutných potenciálně nebo efektivně.

Při interpretační analýze textu normativního aktu docházíme přes řadu intelektuálních kroků k interpretačním výsledkům (IV) a též k poznání zjištění či určení smyslu právních norem (PN). Obojí mohou být formálně zakotveny v aktech interpretace práva (AIP), např. stanoviscích nejvyššího soudu ČSSR.

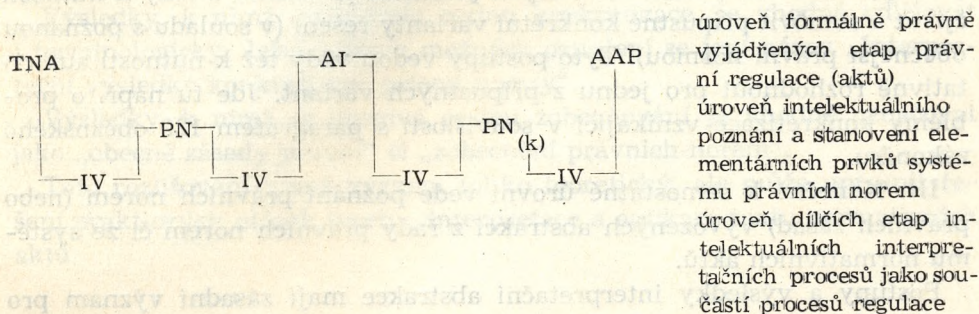
Teorie grafů dovoluje příslušné zobrazení:

Z grafických znázornění vyplývá, že od textu normativního aktu vede cesta k poznání obsahu právní normy vždy přes řadu interpretačních výsledků. Mezi textem normativního aktu, poznáním právní normy a aktem aplikace práva je rovněž vždy celá řada interpretačních výsledků. Naproti tomu ale neplatí, že by interpretační výsledky musely být nutně vyjádřeny a formalizovány v aktu aplikace práva.

Interpretační výsledky jsou objektivně součástí procesů interpretace a šířeji procesů regulace společenských procesů právem. Jejich formálně písemné zakotvení v aktu interpretace práva (pokud ovšem nemáme na mysli jejich imanentní přítomnost vůbec v každém aktu aplikace, což ovšem je třeba chápat jako zcela různou kvalitu) závisí toliko na úvaze oprávněného subjektu o vhodnosti a účelnosti postupu.

Modely interpretace mohou a musí být dále zpřesňovány, a to tak, že neabstrahujeme od některých prvků interpretačních procesů. Přesnější model dosáhneme, uvážíme-li nutnou přítomnost systémovosti ve všech fázích a při všech krocích interpretace. K výstižnějšímu modelu je možno dojít takto:

Při všech těchto postupech je možno vydělit, jak už bylo výše vysvětleno určité intelektuální kroky.

6. Při vytváření modelů interpretace se nelze vyhnout otázce úrovně obecnosti interpretace.

Při těchto postupech analýzy docházíme vždy k poznání a určení nejméně tři základních úrovní.

II. Konkretizace právní normy (respektive textu normativního aktu) v rámci interpretačních postupů. Interpretační postupy v souvislostech konkretizace zahrnují zpravidla též postupy rozhodovací a hodnotící.

III. Konečně k samostatné úrovni vede poznání právních norem (nebo právních zásad) vyvozených abstrakcí z řady právních norem či ze systému normativních aktů.

62

hnutelné při dotváření systému jednotlivých právních odvětví a institutů.

Schématicky lze rozdíly úrovní interpretace vyjádřit takto:

A právní normy — vyvozené abstrakcí

B právní normy — zjištěné z textu normativních aktů interpretované na téže úrovni abstrakce

C interpretační výsledky a právní normy — vyvozené a stanovené v procesu konkretizace

V právu tedy existuje, a to i v jeho jednotlivých odvětvích a institutech, velmi složitá soustava norem existujících a písemně formálně zachycených na různé úrovni obecnosti. Složitá soustava norem existuje i potud, že je třeba vždy rozlišovat normy písemně formálně zachycené a v této formě existující (tudíž nepochybné), a normy efektivně či potencionálně možné a vyvoditelné pomocí procesů abstrakce či konkretizace z textu normativních aktů.

Část obsahu těchto norem nemůže být zjištěna či stanovena jinak než řadou interpretačních kroků, pomocí interpretačních procesů, zahrnujících procesy poznávací, rozhodovací i hodnotící.

Pochybnosti o existenci těchto norem a též spory o preferenci několika možných a právně přípustných variant, mohou být účinně minimalizovány jednak právními akty interpretace práva, jednak efektivnějšími postupy již ve stádiu přípravy a tvorby normativních aktů.

V literatuře, a to ani v nejnovější socialistické literatuře problému obecnosti interpretačních výsledků není věnována hlubší pozornost. V teoretické literatuře i v literatuře jednotlivých právních odvětví jsou interpretační úrovně směřovány, zaměňovány, což někdy vede k nejasnostem a nepřesnostem.

Aby nedocházelo k nejasnostem, bylo by vhodné v literatuře lišit úrovně i terminologicky. Přesně vzato, je právní normou (*stricto sensu*) toliko výsledek interpretace textu normativního aktu na téže úrovni obecnosti.

Výsledky, k nimž docházíme cestou konkretizace, je vhodné odlišovat i terminologicky. Jako jedno z možných označení se jeví název „Interpretační výsledky konkretizace právní normy“.

Výsledky, k nimž se dospívá cestou zobecňování je vhodné označovat jako „obecné zásady právní“ či „zobecnění právních norem“.

Toto rozlišování nemá význam toliko teoretický, ale může upřesnit řešení praktických otázek tvorby, interpretace a aplikace textu normativních aktů.

Akty interpretace práva

1. Pojem aktu interpretace práva

Aktem státního orgánu je rozhodnutí nebo usnesení, která má právní důsledky, právem stanovený postup tvorby. Každý právní akt je zároveň elementem, prvkem systému práva, jako soustavy řízení společenských vztahů.

V teorii práva je ustáleno třídění aktů na akty normativní obsahující pravidla chování a akty individuální, právně závazným způsobem upravující práva a povinnosti subjektů v konkrétním právním vztahu nebo pro konkrétní jediný případ. Vedle toho je ustáleno dělení na akty obecně závazné a interně závazné.

Poměrně malá pozornost byla věnována aktům interpretace práva. Socialistická právní věda, zejména sovětská právní věda věnuje této otázce nyní zvýšenou pozornost.

V otázce vymezení aktů interpretace nepanuje úplná jednotka. Každý právní akt totiž zahrnuje a předpokládá prvky interpretace jiných právních aktů a určité interpretační výsledky. To vyplývá už ze samotné povahy právního řízení společenských vztahů. Právo a procesy právní regulace tu mají systémový charakter. Každý akt je zároveň elementem složitě diferencovaného systému práva a právní regulace. Poněvadž je intelektuálním a volným rozhodnutím, jež vychází ze základního požadavku souladnosti právního systému, předpokládá a zahrnuje vždy též poznání a interpretaci jiných právních aktů, především obecně závazných normativních aktů.⁴³⁾ Máme tu tedy co činit se složitou soustavou aktů, v níž každý má povahu elementu soustavy řízení společenských vztahů. Právní osnovou a základem této soustavy jsou obecně závazné normativní akty.

Hlavní druhy aktů fungují v soustavě právní regulace řízení takto:

⁴³⁾ Na tom ničeho nemění fakt, že ústavní zákony nepředpokládají poznání a interpretaci normativních aktů vyšší právní síly. Normy stanovené ústavními zákony musí tvořit vnitřně souladný systém. Tvorby, interpretace i realizace ustanovení ústavních zákonů proto předpokládají interpretaci ostatních ústavních zákonů.

Obecně závazné
normativní akty

Interně závazné
směrnice

Akty interpretace

Individuální akty

Interně závazná
individuální
rozhodnutí

Akty fungují a mohou fungovat toliko jako systém. I mezi jednotlivými skupinami aktů jsou vztahy jako mezi nezastupitelnými součástmi systému.

Akty, jež zahrnují element interpretace je pak možno dělit takto:

A) obecně závazné normativní akty (při tvorbě předpokládají a zahrnují interpretaci normativních aktů vyšší právní síly)

B) individuální akty (předpokládají vždy interpretaci odpovídajících normativních aktů a určité interpretační výsledky)

C) interně závazné akty (předpokládají interpretaci obecně závazných normativních aktů)

D) akty pouhé interpretace

Pro jasnost výkladu budeme nadále o aktech poslední skupiny mluvit jako o aktech interpretace, o ostatních skupinách jako o aktech ostatních, zahrnujících a předpokládajících elementy interpretace. Je si ovšem třeba uvědomit, že hranice tu nejsou vždy ostré, protože všechny akty jsou elementy téhož systému řízení.

2. Pro klasifikaci aktů interpretace může být významná řada hledisek. Interpretační akty je možno dělit a) podle orgánu, který je vydal, b) podle formy a právně upraveného procesu tvorby, c) podle časové působnosti, d) podle územní působnosti, e) podle strukturních elementů normy, které jsou vykládány a též podle dalších klasifikačních kritérií.⁴⁴⁾

Pokud se týče klasifikace aktů interpretace podle orgánů, je do značné míry spjata též s právními důsledky aktu. Klasifikace státních orgánů vychází z obecně přijatých kritérií, ale úplné jednoty v literatuře není. Tak učebnice Československé státní právo⁴⁵⁾ dělí státní orgány takto:

1. zastupitelské orgány (nejvyšší označuje jako zákonodárné orgány státní moci)

2. hlava státu

3. výkonné orgány státní moci

4. soudy

5. Prokuratura

Učebnice Státní právo evropských socialistických zemí uvádí, že socia-

⁴⁴⁾ Voplenko N. N.: Oficialnoe tolkovanie norm prava, Moskva 1976, str. 64.

⁴⁵⁾ Československé státní právo, kol. pod vedením prof. S. Zdobinského, CSc., a doc. P. Pešky, DrSc., Praha 1971, str. 125.

listická státně právní teorie klasifikuje státní orgány následujícím způsobem:⁴⁶⁾

1. orgány státní moci
2. orgány státní správy
3. orgány státní mocenské kontroly nad dodržováním zákonitosti. V literatuře lze doložit i další varianty klasifikace, které vedou k některým dalším diferencím. Pro naše účely provedeme klasifikaci interpretačních aktů státních orgánů takto:

- a) akty orgánů státní moci
- b) akty orgánů státní správy
- c) akty orgánů státní mocenské kontroly nad dodržováním socialistické zákonitosti: aa) soudů, bb) státní arbitráže, cc) prokuratury, dd) orgánů státní kontroly. Dále je podstatné rozlišení interpretačních aktů ústředních orgánů a interpretačních aktů orgánů místních.

Prakticky nejvýznamnější jsou ty interpretační akty, které jsou závazné obecně, a ty, které svým významem, počteností a formální úpravou publikace podstatně ovlivňují vyjasnění sporných interpretačních otázek a usměrnění rozhodovací praxe. Dále rozebereme proto podrobněji: a) interpretační akty Nejvyšších orgánů státní moci, b) interpretační akty nejvyšších soudů, c) interpretační akty státní arbitráže, d) některé aspekty interpretačních aktů nejvyšších orgánů státní správy.

3. Interpretační akty nejvyšších orgánů státní moci. Platná ústava ČSSR nezná oprávnění předsednictva Federálního shromáždění vykládat zákon. Ústava 9. května sverovala takové oprávnění předsednictvu Národního shromáždění.

Federální shromáždění však může podle čl. 36 odst. 4 ústavního zákona č. 143/1968 Sb., zrušit nařízení nebo usnesení vlády nebo obecně závazný právní předpis federálního ministerstva nebo jiného federálního ústředního orgánu státní správy, odporují-li ústavě nebo jinému zákonu Federálního shromáždění.

Takový akt předpokládá určitý interpretační výsledek a zahrnuje: a) interpretační závěr, že tu je rozpor normativního aktu se zákonem, b) usnesení o zrušení takového aktu.

Prezidium Nejvyššího sovětu SSSR podle článku 121 odst. 5 Ústavy SSSR podává výklad zákonů SSSR. Je-li v usnesení Prezidia Nejvyššího sovětu podán takový výklad, je obecně závazný.

Podle článku 121, odst. 7 Ústavy SSSR může Prezidium Nejvyššího sovětu zrušit usnesení a nařízení Rady ministrů SSSR a Rady ministrů svazových republik, odporují-li zákonu. Takový akt předpokládá a zahrnuje

⁴⁶⁾ Voplenko N. N.: Oфициальное толкование норм права. Москва 1976, стр. 64.
⁴⁷⁾ Československé státní právo, kol. pod vedením prof. S. Zdobinského, ČSC.
⁴⁸⁾ Státní právo evropských socialistických zemí, Praha 1976, str. 174.

interpretační výsledek a závěr, že tu je rozpor mezi zákonem a usnesením či nařízením Rady ministrů.

Obdobná oprávnění mají na základě ústavního zákonodárství Prezidia Nejvyšších sovětů svazových a autonomních republik.

Pokud se týče usnesení Prezidia Nejvyššího sovětu SSSR, kterým se podle článku 121 odst. 5 Ústavy SSSR podává výklad zákonů SSSR, platí, že oprávnění Prezidia usnášet se na výkladu platných zákonů SSSR zahrnuje celý okruh otázek, které náleží do zákonodárné pravomoci Nejvyššího sovětu SSSR.

Interpretační akty Prezidia Nejvyššího sovětu jsou závazné pro všechny státní orgány, socialistické organizace, a občany.

V sovětské literatuře se staví otázka právní síly aktů interpretace Prezidia Nejvyššího sovětu v poměru k aktům interpretace jiných státních orgánů, např. Nejvyššího soudu SSSR. Řeší se tak, že usnesení Prezidia Nejvyššího sovětu mají nejvyšší právní sílu v relaci k ostatním interpretačním aktům a v případě rozporů sluší se přidržet výkladu podaného v aktech nejvyššího orgánu státní moci.⁴⁷⁾

Právní povaha interpretačního aktu — usnesení Prezidia Nejvyššího sovětu SSSR vyplývá z ústavního postavení tohoto orgánu v systému státních orgánů.

Proces tvorby aktu interpretace podle § 121 Ústavy SSSR svědčí o tom, že procesy tvorby a procesy interpretace se v činnosti nejvyšších orgánů státní moci z některých aspektů spolu prolínají.

V procesu tvorby se vydělují následující stadia: a) iniciativa k podání výkladu zákona (náleží též plénu Nejvyššího soudu SSSR), b) проверка potřebnosti a naléhavosti výkladu a příprava návrhu interpretačního aktu, c) přijetí usnesení (aktu interpretace), d) publikace aktu.

Publikace aktů interpretace Prezidia Nejvyššího sovětu SSSR se v souladu s platným zákonodárstvím děje v příslušných publikačních oficiálních sbírkách (Vedomosti Verhovnoho Soveta SSSR).⁴⁸⁾

Akty interpretace Prezidií Nejvyšších sovětů lze z hlediska jejich obsahu dělit do dvou skupin: a) usnesení, kterými se vykládají otázky, které se ukázaly sporné a činí obtíže při výkladu a aplikaci, b) usnesení obsahující konkretizaci a výklad některých otázek zákonů nebo výnosů Prezidia Nejvyššího sovětu vydané v souvislosti s přijetím těchto aktů a s počátkem jejich působnosti.⁴⁹⁾

⁴⁷⁾ „O právní povaze směrnic Pléna Nejvyššího soudu SSSR“ Sovetskoe gosudarstvo i pravo, 1956 č. 8, Nedbajlo P. E. Primenenie sovetskich pravovykh norm, Moskva 1960, str. 340 an.

⁴⁸⁾ Důležité akty interpretace se dále publikují i v denním tisku a odborných časopisech („Sovetskaja justicia“) aj.

⁴⁹⁾ Např. usnesení Prezidia Nejvyššího sovětu SSSR z 26. 6. 1966 o způsobu realizace Výnosu Prezidia Nejvyššího sovětu z 26. 6. 1966 „O zesílení odpovědnosti za chuligánství“, Vedomosti Verhovnoho Soveta SSSR 1966, č. 30.

Usnesení obsahující výklad mají podřízený charakter v poměru k textu zákona a mohou být používány toliko ve spojení s ním. Je-li zrušen normativní akt nebo jeho část, pozbývá platnosti i odpovídající akt interpretace. Není ovšem vyloučeno, aby byl zrušen jen akt interpretace a popřípadě nahrazen jiným. V tomto směru má do jisté míry oddělenou právní existenci. V literatuře se zastává názor, že akty interpretace Prezidií Nejvyšších sovětů mají zpětnou působnost.⁵⁰⁾

4. Podle čl. 99 ústavy Československé socialistické republiky nejvyšší soud ČSSR sleduje rozhodování Nejvyšších soudů republik, dozírá na zákonnost rozhodování všech soudů a zabezpečuje jeho jednotnost též tím, že zaujímá stanoviska k zajištění jednotného výkladu zákonů.

Stanoviska Nejvyššího soudu ČSSR a Nejvyšších soudů České a Slovenské socialistické republiky mají jako akty interpretace své zvláštnosti. Tyto charakteristické rysy vyplývají z úlohy Nejvyšších soudů při zabezpečování jednotnosti v rozhodování všech soudů.

V naší literatuře je jednota v tom, že stanoviska Nejvyššího soudu nemají povahu právního aktu, který by soudce právně vázal. Vyvozuje se tak obvykle z ústavního principu nezávislosti soudců (čl. 102 ústavy ČSSR). Soudci jsou při výkonu své funkce nezávislí a jsou vázani jediné právním řádem socialistického státu. Jsou povinni řídit se zákony a jinými právními předpisy a vykládat je v souladu se socialistickým právním vědomím.

Bylo již vyloženo ve výkladech dřívějších, že význam stanovisek Nejvyšších soudů je třeba chápat především v souvislosti s autoritou, kterou těmto aktům dává hluboké a přesné poznání a interpretační výsledky, opřené o zdůvodněné vědecké postupy.

Funkci stanovisek Nejvyššího soudu nelze ovšem chápat mimo souvislosti institutu stížnosti pro porušení zákona. Nejvyšším soudům republik přísluší vykonávat dozor na zákonnost rozhodování krajských a okresních soudů. Rozhodují též o stížnostech pro porušení zákona podaných proti pravomocným rozhodnutím generálním prokurátorem nebo ministrem spravedlnosti příslušné republiky. Nejvyššímu soudu ČSSR přísluší, a to též v souvislostech zajištění jednotného výkladu a používání právních předpisů v činnosti soudů na celém území ČSSR, rozhodovat o stížnostech pro porušení zákona podaných proti pravomocným rozsudkům Nejvyšších soudů republik.

Stanoviska Nejvyšších soudů se týkají toliko otázek souvisejících s rozhodováním soudů. Objektem interpretace jsou toliko ty zákony a ostatní normativní akty, které soudy aplikují v procesu uskutečňování soudnictví. Působnost soudů v tomto směru vymezuje zejména občanský soudní řád,

⁵⁰⁾ Voplenko N. N.: Oficialnoe tolkovanie norm prava, str. 70 an. Pigolkin A. S.: Tolkovanie normativnich aktov v SSSR.

trestní řád, notářský řád a dále čl. 98 odst. 4 ústavy, stanoví působnost soudů při přezkoumávání zákonnosti rozhodování právních orgánů (např. § 116 odst. 3 zák. č. 121/1975 Sb. o přezkoumávání zákonnosti rozhodnutí některých orgánů o zákonném nároku ve věcech důchodového zabezpečení).

V literatuře sovětské byla vznesena otázka, zda Nejvyšší soud může a má vykládat i taková ustanovení zákona, která neaplikují výhradně soudy, ale která se týkají i činnosti a rozhodování jiných orgánů (zejména orgánů správních). Není ovšem rozumného důvodu, proč by nemohl Nejvyšší soud zaujmout stanovisko k jakékoliv otázce, která se týká rozhodování soudů. Je ovšem třeba vážit, že takové stanovisko může nepřímou ovlivňovat též (prostřednictvím rozhodování soudů) i rozhodování orgánů jiných.

Stanoviska zaujímají Nejvyšší soudy na základě procesu zobecnování soudní praxe, a to k těm otázkám, které budí pochybnosti, jsou nejasné, či vedou k pochybení a nesprávným rozhodnutím.

Zákon č. 36/1964 Sb. (ve znění zákonů jej měnících a doplňujících) rozlišuje několik kategorií otázek, k nimž jsou zaujímána stanoviska.

Stanoviska jsou zaujímána:

- a) k *správnému* výkladu zákona (§ 21c, § 28 zákona)
 - b) k závažným právním otázkám *sporným* mezi kolegií (§ 21d, § 29 zákona)
 - c) k zajištění *jednotného* výkladu zákona (§ 26, § 27 zákona)
- (stanovisko zaujímá Nejvyšší soud ČSSR, v tomto případě je třeba dbát, aby členy senátu byli občané obou republik) a též k *sjednocení* výkladu (§ 27a zákona).

Jde tu především o zaujímání stanovisek ke správnému výkladu zákonů a ostatních obecně závazných normativních aktů v kolegiích Nejvyšších soudů republik podle § 21c zákona č. 36/1964 Sb. o organizaci soudů a o volbách soudců (ve znění zákonů jej měnících a doplňujících) a v kolegiích Nejvyššího soudu ČSSR podle § 28 odst. 2 zákona.

Dále jde o zaujímání stanovisek k zajištění jednotného výkladu zákona v senátech Nejvyššího soudu ČSSR (podle § 26, 27 zákona), a zaujímání stanovisek v kolegiích Nejvyšších soudů republik.

Konečně jde též o zaujímání stanovisek v plénu Nejvyšších soudů republik a Nejvyššího soudu ČSSR k závažným právním otázkám, sporným mezi kolegií.

Podle ustanovení § 27 a zákona č. 36/1964 Sb., (ve znění zákonů jej doplňujících a měnících), jestliže některá otázka vyžaduje sjednocení výkladu, může ji předseda Nejvyššího soudu ČSSR přikázat senátu k zaujetí stanoviska. Před zaujetím stanoviska si předseda Nejvyššího soudu ČSSR vyžádá vyjádření generálního prokurátora Československé socialistické re-

publiky a předsedů Nejvyšších soudů republik. Podrobnosti upravuje jednací řád Nejvyššího soudu ČSSR. V člancích 6 až 13 jednacího řádu se stanoví postup, jak má Nejvyšší soud ČSSR v zájmu jednotného výkladu zákona zaujímat v určité právní otázce stanovisko.

Při posuzování otázky jakou povahu má výklad učiněný mimo rámec projednávání a rozhodování konkrétní záležitosti vznikají někdy určité pochybnosti.

Při zaujímání stanovisek plní Nejvyšší soudy republik a Nejvyšší soud ČSSR významný úkol svěřený ústavou a zákonem, dozírat na zákonnost rozhodovací činnosti ostatních soudů, zajišťovat jednotu tohoto rozhodování způsobem, v míře a v rozsahu stanoveném zákonem a přispívat tak k upevnění jednotné zákonnosti.

Stanoviska Nejvyšších soudů nemají podle platné československé úpravy povahu aktů interpretace, který by zavazoval, tím méně povahu obecně závazného normativního aktu. Je třeba uznat, že vzhledem k ustanovením ústavy o postavení soudců (čl. 102 ústavy), nižší soudy nejsou těmito stanovisky právně vázány. Stanoviska jsou toliko formou aktů interpretace, jejíž smysl, povahu a působení na rozhodování soudů lze vysvětlit a pochopit z analýzy systému interpretace, zakotveném v československém socialistickém právu.⁵¹⁾

Plundr proto správně zdůrazňuje, že je třeba rozlišovat mezi soudnictvím v užším slova smyslu,⁵²⁾ spočívajícím v projednávání a rozhodování záležitostí daných zákonem do pravomoci soudů, a soudnictvím v širším slova smyslu, zahrnujícím i další činnost vykonávanou nezávislými soudy, zejména též zaujímání stanovisek Nejvyššími soudy.

Poněkud odlišně je upravena problematika interpretačních aktů Nejvyšších soudů v SSSR. Podle čl. 153 ústavy SSSR je Nejvyšší soud SSSR nejvyšším soudním orgánem a dozírá na soudní činnost soudů SSSR, jakož i soudů svazových republik v mezích stanovených zákonem.

Podle řádu Nejvyššího soudu SSSR je hlavní funkcí tohoto soudu výkon dozoru na rozhodovací činnosti soudů SSSR a v mezích stanovených zákonem a řádem NS i na soudy svazových republik. Při výkonu své činnosti se Nejvyšší soud SSSR řídí všesvazovými zákony i zákony jednotlivých svazových republik.

Plénium Nejvyššího soudu SSSR dozírá na rozhodovací činnost soudních

⁵¹⁾ Interpretační výsledky obsahuje též vyjádření generálního prokurátora ČSSR a vyjádření předsedů Nejvyšších soudů České a Slovenské socialistické republiky podle § 27 a citovaného zákona. Zvláštností je tu skutečnost, že vyjádření je aktem interpretace, který ovšem nemá jiné právní důsledky než ty, že předseda NS ČSSR je povinen si jej vyžádat a senát NS ČSSR, který zaujímá stanovisko, k němu přihlídnout.

⁵²⁾ O. Plundr, P. Hlavsa: Organizace justice a prokuratury, Praha 1980, str. 40 an.

orgánů včetně kolegií Nejvyššího soudu SSSR. Dozorovou činnost vykonává zejména tím, že na základě materiálů zobecňujících soudní praxi a materiálů soudní statistiky vydává akty interpretace — směrnice soudům pro aplikaci právních předpisů při projednávání soudních věcí. Rozhoduje rovněž o dozorových protestech podaných předsedou Nejvyššího soudu SSSR nebo generálního prokurátora proti rozsudkům a usnesením kolegií Nejvyššího soudu SSSR. Rozhoduje též o dozorových protestech předsedy Nejvyššího soudu SSSR nebo generálního prokurátora SSSR proti usnesení pléna Nejvyšších soudů svazových republik, jestliže usnesení jsou v rozporu se všesvazovým zákonodárstvím.

Před plénem podávají předsedové kolegií zprávy o činnosti kolegií a předsedové Nejvyšších soudů svazových republik správy o soudní praxi při aplikaci všesvazového zákonodárství a při používání směrnic přijatých plénem Nejvyššího soudu SSSR.

Plénem má rovněž právo předkládat prezidiu Nejvyššího soudu SSSR návrhy na novou legislativní úpravu; podněty k takovým návrhům čerpá z poznatků získaných při výkonu dozorové funkce. Je rovněž oprávněn předložit prezidiu Nejvyššího soudu SSSR návrh na to, aby podle čl. 121 ústavy podal závazný výklad zákonů SSSR.

Pro problematiku interpretačních činností je dále podstatné, že Nejvyšší soud SSSR vykonává svá oprávnění též prostřednictvím tří kolegií, občanskoprávního, trestního a vojenského.

Kolegium občanskoprávní a trestní rozhodují jako orgány dozoru o dozorových protestech předsedy Nejvyššího soudu SSSR, generálního prokurátora SSSR a jejich náměstků, podaných proti rozsudkům Nejvyšších soudů svazových republik v trestních a občanskoprávních věcech, jestliže tyto rozsudky jsou v rozporu s všesvazovým zákonodárstvím. Rozpor s všesvazovým zákonodárstvím je tu tehdy, jestliže nejvyšší soudy svazových republik nepoužily všesvazových právních předpisů (hmotných nebo procesních), ačkoliv je měly použít nebo je použily nesprávně.

Nejvyšší soud svazové republiky zajišťuje jednotnost judikatury vydáním směrnic pro správné používání zákonů svazové republiky. Rozhoduje v těchto souvislostech rovněž o dozorových protestech, podaných do pravomocných rozhodnutí nižších soudů.

Plénem Nejvyššího soudu republiky vydává netoliko směrnice pro správnou aplikaci právních předpisů v občanskoprávních a trestních věcech, ale je oprávněn obrátit se na prezidium Nejvyššího soudu republiky s podnětem, aby byla provedena nová legislativní úprava, či aby byl vydán závazný výklad zákona.

System interpretačních činností Nejvyššího soudu SSSR a Nejvyšších soudů republik tak tvoří činnosti s řadou vazeb. Stejně tak soustavu interpretačních aktů a dalších aktů nejvyšších soudů je třeba chápat a posuzo-

vat jako vyvážený systém. Tato soustava, svázaná s interpretační činností nejvyšších soudů, zahrnuje zejména tyto akty:

A) interpretační akt obecné povahy — směrnice pro správnou aplikaci právních předpisů

B) rozhodnutí o dozorových protestech, které zpravidla zahrnují určité interpretační výsledky, a může tedy být posuzováno jako individuální akt interpretace

C) Podnět prezídiu Nejvyššího soudu SSSR, aby byl podán závazný výklad zákona (srovnej čl. 121 ústavy). I tento podnět zahrnuje interpretační výsledky, zejména interpretační závěr, že ustanovení zákona jsou nejasná a vyžadují si závazný výklad prezídiem Nejvyššího soudu.

D) Podnět prezídiu Nejvyššího soudu, aby byla přijata nová legislativní úprava. Důvodem tu zpravidla budou poznatky, které se opírají nejenom o interpretační výsledky, ale zejména o poznatky o nízké efektivnosti právní úpravy. Ale tu by mohlo dojít k tomu, že v rámci interpretační činnosti dojde soud k závěru, že právní úprava se stala nepřehlednou, a natolik složitou, že je zapotřebí novelisace.

Uvedené vazby vedou dále k tomu, při značném počtu výkladových směrnic, může nastat situace, kdy směrnice samy vyžadují dalšího výkladu, přinejmenším systematického. Navíc je problematika složitá i tím, že to co bylo vyloženo o problémech vztahu obecného (abstraktního) a jedinečného, existuje netoliko ve vztahu zákon—jedinečný případ, ale též ve vztahu směrnice Nejvyššího soudu—jedinečný případ. Vznikají tu určité problémy, jejichž dosahu si teorie musí být vědoma.

To lze doložit na rozboru konkrétního případu. Směrnice pléna Nejvyššího soudu SSSR z 23. 10. 1963 o soudní praxi při rozhodování sporů o náhradě škody stanovila v bodě 16.: „Jestliže, podle doporučení příslušných zdravotnických orgánů poškozený potřebuje speciální prostředky dopravy, soud, jsou-li dány podmínky stanovící právní odpovědnost toho, kdo způsobil škodu, je oprávněn uložit škůdci nahradit poškozenému náklady na zakoupení motorového vozítka. Jestliže v těchto případech poškozený zakoupí za své automobil, soud je oprávněn uložit škůdci, aby nahradil poškozenému náklady v mezích ceny motorového vozítka.“⁵³⁾ Přitom Nejvyšší soud vycházel z předpokladu, že motorové vozítko je takovým technickým prostředkem, který v plné míře může zabezpečit dopravu poškozeného a přitom vytváří minimální nutný stupeň pohodlí.

Podle článku 88 Základů občanského zákonodárství škoda způsobená osobě nebo majetku občana a také organizaci musí být nahrazena v plném rozsahu osobou, která způsobila škodu. Tyto ustanovení jsou konkretizovány zákonodárstvím jednotlivých republik. Tak článek 457 Občanského

⁵³⁾ Sborník směrnic pléna Nejvyššího soudu SSSR (1924 až 1977), část I., str. 192.

zákona Ruské Sovětské federativní socialistické republiky ukládá soudu, aby při rozhodování o náhradě škody v souladu s okolnostmi uložil subjektu, který odpovídá za škodu buď uvést věc v původní stav (restitutio in integrum) nebo úplně nahradit způsobenou škodu.

Směrnice pléna Nejvyššího soudu SSSR z 23. 10. 1963 konkretizující a interpretující ustanovení občanského zákona nepředpokládá žádná variantní řešení otázek. Přitom ovšem jak se ukazuje v literatuře⁵⁴⁾ existují v praxi případy, kdy poškozený může používat automobil, ale nemůže používat motorové vozítko v souvislosti se zdravotním stavem nebo jinými zvláštnostmi organismu. Z tohoto hlediska je uváděn zajímavý příklad. Zaviněním podniku utrpěl občan B. pracovní úraz. Podle závěru příslušných zdravotnických orgánů potřebuje speciální dopravní prostředek. Soud odmítl žalobu B., který požadoval od podniku částku rovnající se hodnotě automobilu s úplným ručním řízením. Rozsudek byl potvrzen soudem II. stupně. Byl pak napaden protestem náměstka předsedy Nejvyššího soudu RSFSR. V protestu se uvádělo, že zákon nevylučuje možnost nahradit poškozenému náklady na opatření automobilu, jestliže podle závěrů příslušných zdravotnických orgánů nutně potřebuje takový speciální dopravní prostředek jako jedině možný a nemůže používat motorové vozítko v důsledku fyzických zvláštností. Materiály procesu obsahují potvrzení, akt vydaný komisí lékařů, z kterého vyplývá, že v důsledku svého vysokého vzrůstu poškozený občan B nemůže používat motorové vozítko, poněvadž se do něj nevejde. Protestu bylo vyhověno, s odůvodněním, že zákon nevylučuje náhradu nákladu poškozenému v celé výši nákladů na koupi automobilu.

Uvedený případ zároveň dokládá, jak složitě vystupují v procesech interpretace vztahy mezi obecnějším a konkrétnějším.⁵⁵⁾

5. Interpretační akty státní arbitráže Československé socialistické republiky.

Státní arbitráž Československé socialistické republiky má postavení ústředního orgánu státní správy ČSSR. Podle ustanovení § 8 zákona čl. 121 1962 Sb. o hospodářské arbitráži, (ve znění vyhlášeném pod č. 38/1971 Sb.), k zajištění jednotného výkladu právních předpisů v oblasti hospodářských vztahů socialistických organizací a jednotnosti rozhodování, Státní arbitráž ČSSR zaujímá stanoviska k závažným právním otázkám a za tím účelem též svolává pravidelné porady arbitrážních orgánů, vydává směrnice a instrukce pro činnost všech orgánů hospodářské arbitráže

⁵⁴⁾ A. T. Bonner: Aplikace normativních aktů v občanském procesu, Moskva 1980, str. 146.

⁵⁵⁾ Kučera E.: Zdokonalování socialistické zákonitosti v etapě výstavby rozvinuté socialistické společnosti, Praha, AUL 1982, XXVIII.

a provádí průzkum jejich činnosti. Směrnice a instrukce podle platné úpravy neváží subjekty mimo soustavu orgánů hospodářské arbitráže.

Úprava v SSSR pokud se týče instruktivních pokynů státní arbitráže je odchýlná.

V souvislosti se zvyšováním efektivnosti řízení v SSSR došlo ke změnám dotýkajících se interpretační činnosti státní arbitráže. Konkrétní úkoly orgánů arbitráže byly vytyčeny zejména v usnesení rady ministrů SSSR v roce 1974, o dalším zdokonalování organizace a činnosti státní arbitráže. Uvedené usnesení zdůraznilo úlohu orgánů arbitráže při zabezpečování správné a jednotné aplikace zákonodárství při rozhodování hospodářských sporů a zvýšení jejich vlivu na podniky, zařízení a ostatní organizace v tomto směru. Vývoj byl po přijetí ústavy v roce 1977 završen přijetím zákona o státní arbitráži v SSSR ze dne 30. 11. 1979.

Podle čl. 26 zákona o státní arbitráži v SSSR, vydávají státní arbitráž SSSR a státní arbitráž svazové republiky v rámci své působnosti instruktivní pokyny (ukazanija) v otázkách aplikace zákonodárství při rozhodování hospodářských sporů a jejich předarbitrážního uspořádání. Instruktivní pokyny k těmto otázkám jsou závazné pro orgány arbitráže, pro ministerstva, státní výbory a některé jiné ústřední orgány a též pro podniky, zařízení, organizace.

Zvláštností tohoto aktu interpretace je, že je závazný pro ministerstva a státní výbory, které nejsou interpretujícím orgánem podřízeny. Instruktivní pokyny jako akty interpretace zavazují též podniky a organizace. Jde tu tedy o zvláštní druh aktů interpretace, jež je pro věcně vymezený okruh otázek závazný. Zároveň je charakteristické, že je závazný toliko pro okruh subjektů vymezených v čl. 26 zákona. I když se blíží pojetí obecně závazného aktu interpretace, přece jsou tu specifika, pro něž musí být považován za druh aktu interpretace odlišný.

6. Orgány státní správy mohou vydávat některé akty interpretace, které mohou být pro praxi významné. Příkladem je možné uvést stanoviska ministerstva práce a sociálních věcí, vydaná v dohodě s pracovněprávním oddělením ÚRO. Jde tu o interpretaci nikoli závaznou, ale její praktický regulativní dopad pro právní regulaci společenských vztahů je mimo pochybnost. Na tom ničeho nemění skutečnost, že soud při rozhodování sporné věci takovým stanoviskem v žádném směru není vázán.

Tak ve stanovisku vydaném federálním ministerstvem práce a sociálních věcí v dohodě s pracovněprávním oddělením ÚRO a ministerstvy práce a sociálních věcí ČSR a SSR ze dne 20. 8. 1979 byl vysloven zásadní názor o platnosti ujednání, jimiž se pracovník předem vzdává svých práv v některých případech pracovní smlouvy na dobu určitou. Podle tohoto stanoviska dohodnuté omezení možnosti dát výpověď nebude možné považovat za neplatné, jestliže je vyváženo podstatnou protihodnotou, která

je pracovníkovi poskytnuta. Bývá tomu v případech, když je pracovníkovi poskytnuta možnost užívání podnikového či jiného služebního bytu atd. Jde tedy o situace, kdy poskytnuté výhody podstatně ulehčí osobní i hmotnou situaci pracovníka a sjednaná délka trvání zaměstnání i rozsah omezení výpovědi jsou přiměřené. Za podstatnou protihodnotu se v tomto stanovisku považuje poskytnutí bytu první kategorie přiměřeného pro čtyřčlennou rodinu k pracovnímu úvazku maximálně na deset let. Při nižší hodnotě bytu se má sjednat přiměřeně kratší doba. Citované stanovisko přitom správně zdůrazňuje, že každý případ má být posuzován individuálně. Je teoreticky jasné, že taková stanoviska mohou podstatně ovlivnit praxi a činnost vedoucích hospodářských pracovníků, ale že v žádném směru nezavazují při rozhodování soud.

Přípustnost rozšiřujícího a zužujícího výkladu

Přípustnost rozšiřujícího a zužujícího výkladu, a do jisté míry i přípustnost analogie může být do jisté míry sporná. Rozšiřující a zužující výklad normativních aktů je výsledek interpretačních procesů. Jde tu o výsledek, rezultat procesu dotváření práva. Rozšiřující a zužující výklad může být přípustný toliko ve velmi úzkém rámci, výjimečně a jenom v určitých přísně vymezených mezích. Při rozlišování rozšiřujícího (extenzivního), zužujícího (restriktivního), a doslovného výkladu se vychází ze vztahů mezi interpretačním výsledkem, interpretací zjištěným smyslem právní normy a slovním textem normativního aktu. Výklad rozšiřující a zužující je vždy až výsledkem interpretačního procesu, jedním z výsledků použitých vědeckých interpretačních metod, v jejich vzájemné vazbě a podmíněnosti.

Hlavní příčina případného nesouladu mezi textem normativního aktu a interpretačním výsledkem je zpravidla v některých nedostacích techniky tvorby práva (v některých nepřesnostech, nejasnostech, opominutích). Ovšem ne všechny nedostatky techniky tvorby práva vedou k nutnosti rozšiřujícího nebo zužujícího výkladu. Některé nedostatky toliko znesnadňují výklad a aplikaci práva, ale výsledek výkladu zůstává v mezích výkladu adekvátního, a k výkladu rozšiřujícího nebo zužujícímu nedospívá.

Rozšiřující nebo zužující výklad je přípustný a nutný tam, kde to vyplývá z určitých vztahů systémovosti právních norem. Dílčí rozpory, které jsou zjištěny při systematickém výkladu, vedou zpravidla podle určitých pravidel k nutnosti rozšiřujícího nebo zužujícího výkladu. Konec konců mohou nebo musí být odstraněny dílčími změnami a novelizací zákona nebo jiných normativních aktů: do té doby však musí být překonány rozšiřujícím nebo zužujícím výkladem.

Pochybná zůstává přípustnost rozšiřujícího nebo zužujícího výkladu tam, kde interpretující orgán vychází ze zjištění rozporu mezi smyslem použitých slov, výrazů a „úmyslem zákonodárce“. Zjištění úmyslu zákonodárce se pohybuje v poněkud mlhavých mezích; stojím na stanovisku, že jinak než z textu normativního aktu může být sotva spolehlivě zjišťován.

Zvláště složitá je otázka významu výkladu rozšiřujícího a zužujícího v relaci k neprofesionálnímu právnímu vědomí a znalosti práva. U neprofesionálního právního vědomí lze jen s obtížemi předpokládat a dosahovat znalosti sahající za text zákona nebo jiného normativního aktu a zahrnující též ustálené interpretační výsledky včetně výsledků dosažených pomocí rozšiřujícího nebo zužujícího výkladu.

V některých případech je nepochybně rozšiřující a zužující výklad vyloučen. Je tomu tak například u taxativních ustanovení právní normy. Dále patrně nelze připustit rozšiřující výklad sankcí u norem stanovící odpovědnost trestní, správní a disciplinární.

Při zdokonalování tvorby práva je třeba soustavně zužovat prostor, v němž je přípustný rozšiřující a zužující výklad. Čím kvalitnější je sama tvorba práva, tím méně je třeba připouštět v procesech interpretace výklad rozšiřující nebo zužující. Je třeba se též zabývat problémem, zda a v jakém rozsahu má být připuštěn rozšiřující výklad v těch případech, kde je vyloučena analogie.

ZÁVĚR

S interpretačními procesy jsou spojeny nejen složité problémy teoretické, ale též některé otázky praxe. Stadium interpretace práva je nutné, existuje na konci procesů tvorby práva a na počátku aplikace, na jejich předělu. S tím jsou ovšem spojeny některé praktické otázky, důležité z hlediska socialistické zákonnosti.

Z teoretických poznatků vyplývá doporučení, aby se důsledněji řešilo využití poznatků o efektivnosti právní úpravy, které jsou často průvodními poznatky některých procesů interpretačních. Orgány právo aplikující (zejména nejvyšší soudy) mohou celkem bez větších nesnází vybudovat systém informací o působení normativních aktů a též o zjištěných závadách, jejichž odstranění je s to zvyšovat efektivnost působení práva. Předpokládá to postupné prohloubení spolehlivě fungující zpětné vazby systému státních orgánů mezi orgány interpretujícími a aplikujícími práva a orgány tvorby práva.

Dále, na základě rozboru funkce aktů interpretace lze uvážit, zda při případné novelizaci ústavy není účelné svěřit předsednictvu Federálního shromáždění oprávnění vydávat obecně závazný výklad zákonů, obdobně jako je tomu v Ústavě SSSR.

Konečně je možno doporučit, aby se postupně různými postupy omezovala přípustnost zužujícího a rozšiřujícího výkladu a to zejména trvalým zkvalitňováním tvorby normativních aktů.

ИНТЕРПРЕТАЦИЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОГО ПРАВА (Основные теоретические вопросы)

Резюме

Работа исходит из познания, что система права и процессы регулирования общественных отношений представляют собой весьма сложное общественное явление; при этом дело касается системных явлений и процессов, которые обладают своей статической и динамической сторонами. Марксистско-ленинское понимание права рассматривает право не как изолированную нормативную систему, но изучает его в существенных взаимосвязях, в которых оно в обществе образуется и в которых оно действует. Система правовых норм понимается в работе как одна часть (субсистема) более сложной системы правовой надстройки, к определяющим элементам которой принадлежат: а) цели правового регулирования, б) система общеобязательных нормативных актов, в) система правовых норм. Сюда входят также интеграционные системные отношения, включая отношения между системой нормативных актов, системой правовых норм и актами применения права, опосредствованные интерпретационными правилами.

Работа занимается далее определением понятия интерпретации. Понятие интерпретации употребляется в разном смысле и для познавательных приемов неодинакового направления.

Прежде всего, в самом широком смысле интерпретация понимается как познание и понимание всех субъектов культуры и всех результатов общественной интеллектуальной деятельности. В указанном значении интерпретация представляет собой значительную составную часть определенных типов методологии большей части общественных наук. Интерпретируются разные классы объектов (напр., письменные тексты, художественные произведения, материальные памятники и орудия) таким образом, что в процессе познания им присуждается определенное значение и смысл.

Во-вторых, интерпретацию можно понимать в более узком смысле как процессы связанные с познанием права несмотря на то, если оно существует в форме нормативного акта, прецедента или нормативного договора.

В-третьих, понятие интерпретации прав употребляется в связи с выражениями языка, употребляемыми в нормативных актах.

Каждый текст нужно понять, слова и текст должны в соответствии с данными науки всегда обладать смыслом. Познающий субъект понимает текст нормативного акта тогда (и лишь тогда), когда он его в данном смысле „интерпретирует“.

И, наконец, выделяется интерпретация права „стрикцио сензу“. В данном случае имеется положение, когда возникают сомнения относительно правильного смысла текста правового акта. Потом интерпретирующий, чтобы устранить сомнения, применяет определенные приемы, методы и средства в целях познания и определения смысла текста, который вызвал сомнения.

Процессы интерпретации представляют собой объективно необходимую составную часть правового регулирования. Характер интерпретационных процессов обусловлен прежде всего философским характером отношений между общим, конкретным и единичным. Нормативные акты носят абстрактный характер. В процессе применения возникает необходимость в конкретизации содержания нормативного акта выраженного в общей и абстрактной форме, и, таким образом, в конкретизации содержания правовой нормы для отдельных случаев, отличающихся индивидуальной спецификой. Процесс интерпретации представляет собой одной из сторон путь от

абстрактных правовых норм к конкретным случаям. Интерпретация нормативного акта должна, таким образом, включать его конкретизацию, переход от абстрактного к конкретному. Отношения между общей нормой и индивидуальным делом носят, однако, сложный диалектический характер, включая даже категорию философских противоположностей.

Существуют также сложные семиотические и семантические проблемы выражений и языка, которые выступают в процессах интерпретации и которыми должны заниматься органы правотворчества и органы применения права. Познание юридической нормы исходит из познания текста нормативного акта. Язык в качестве общего средства связи выполняет информационные и коммуникационные функции сообщения между субъектами. Слово и понятие, их оформление в предложении и правовые нормы находятся в нераздельном единстве содержания и формы, не являясь, однако, тождественным. Толкование права, таким образом, обусловлено объективно по тем же причинам, что и толкование любого языкового текста. И, наконец, необходимость и характер интерпретационных процессов обусловлены системными отношениями правовых норм.

Важным теоретическим вопросом, которым работа занимается, является характер интерпретационных правил, в соответствии с которыми должен интерпретирующий орган поступать. Эти правила интерпретации лишь отчасти определены нормами права. Большей частью дело касается, однако, правил, разработанных правовой наукой. Указанные правила не являются общеобязательными, в силу своей объективной природы и значительного веса, убедительности, однако, они соблюдаются и интерпретационная практика руководствуется ими. Нельзя, однако, не видеть того, что некоторые из этих правил или их практический объем могут быть предметом научного спора. Кроме того ясно, что в случае некоторых правил не исключен в связи с развитием общественных отношений, науки и практики определенный сдвиг или изменения. Дело касается здесь таких правил, которые непосредственно не связаны с характером процессов познания.

С интерпретационными процессами связаны также сложные вопросы социалистической законности. Стадия интерпретации права является необходимой, она находится в конце процесса правотворчества и в начале процесса применения, на границе между ними. С этим, естественно, связаны некоторые проблемы, имеющие значение с точки зрения социалистической законности.

Во второй главе работа занимается некоторыми аспектами исторического развития интерпретации. Здесь доказывается, что существовали разные, в определенной степени друг от друга отличающиеся варианты интерпретационных систем. Данный факт подкрепляется, в частности, на анализе исторических особенностей интерпретационной системы законодательства французской буржуазной революции. По сравнению с историческим развитием других буржуазных систем интерпретации четко выступает различия. Выводится, что в системе интерпретации объективно необходимые, неизменяемые элементы, которые иногда связаны с переменными элементами.

В следующем разделе работа занимается проблематикой субъектов и объектов интерпретации. Объектом интерпретации считается, с одной стороны, текст нормативных актов (первичный объект), а с другой, комплексный объект включающий цели, общие принципы права и принятые ценности (вторичные объекты). Познание вторичных объектов имеет значение лишь в определенных моментах и этапах процесса интерпретации.

В пятой главе работа занимается некоторыми проблемами процессов и методов интерпретации. Здесь исходит из познания, что в распоряжении интерпретирующего субъекта находится для познания объекта закрытый набор познавательных ме-

тодов. Под методом подразумевается здесь способ и прием, с помощью которого с исходного состояния приходится к требуемому состоянию результирующему — интерпретационному результату. Для процессов интерпретации является существенным то, что результирующее состояние (цель) включает три взаимосовместные частные цели: а) установить несомненный смысл текста нормативного акта, б) установить, если имеется допустимость интерпретационных вариантов $M/IV_1_X/$ и принять решение относительно них их, наконец, также в) достигнуть интерпретационного результата связанного с конкретизацией смысла текста нормативного акта (поскольку окажется это необходимым). В отношении научных познаний (интерпретационных результатов) и методологического аппарата правовой науки применимого в случае интерпретации имеют силу определенные зависимости. На основании применения закрытого набора методов научной интерпретации приходится к истинным и **правильным познаниям (интерпретационным результатам)**. Наука и практика эти познания принимает и применяет и без серьезных аргументов об их истинности и правдивости в них не сомневается, ни посредством требовательных приемов без уважительных причин не верифицирует их.

Работа занимается далее анализом отдельных методов интерпретации связанных с процессами познания (познания смысла текста). Внимание уделяется далее определению места процессов принятия решений и их допустимости в процессах связанных с этапом интерпретации.

Шестая глава посвящена теоретическим проблемам моделирования процессов интерпретации. Последняя глава занимается проблематикой актов интерпретации, их характером и классификацией. Более подробно работа занимается интерпретационными актами высших органов государственной власти и верховных судов. Здесь анализируется понятие интерпретационных результатов, отношения результатов интерпретации и актов интерпретации, также намечается решение отношения между текстом нормативного акта, совокупностью результатов интерпретации и нормой права.

Более подробный анализ посвящен интерпретационным актам Верховных судов социалистических государств. Система интерпретационных актов Верховных судов понимается в работе как уравновешенная система, включающая не только возможности процессов интерпретации, но в некоторых социалистических странах также законодательную инициативу пленума Верховного суда. В более подробном анализе актов Верховных судов в СССР уделяется внимание как актам интерпретации, так и актам-импульсам для творчества актов обязывающей интерпретации Президиума Верховного Совета и, наконец, актам законодательной инициативы, в которых пленум Верховного суда обращается к Президиуму Верховного Совета с предложением относительно принятия новой правовой регламентации.

Анализируется также тесное сочетание процессов интерпретации, познания эффективности правового регулирования и процессов правотворчества. В работе обосновывается, что дело касается процессов различного юридического характера, хотя в практической деятельности высших государственных органов они и тесным образом взаимосвязаны.

В заключениях формулируются некоторые предложения для практики. Кроме другого рекомендуется, чтобы более последовательно решалось использование данных об эффективности правового регулирования, которые в определенной степени представляют собой сопроводительные данные некоторых процессов интерпретации. Органы право применяющие, в частности, Верховные суды могут в общем без больших затруднений построить систему информации о действии нормативных актов и установленных недостатках, устранение которых в состоянии повысить эффектив-

ность права. Это предполагает постепенное построение надежно действующей обратной связи системы государственных органов между органами интерпретирующими и применяющими право и органами правотворчества.

Далее в работе рекомендуется взвесить, если в случае возможной новеллизации конституции не целесообразно дать Президиуму Федерального собрания полномочие издавать общеобязательное толкование законов, как это имеется в Конституции СССР.

Наконец предлагается, чтобы постепенно с помощью разных приемов ограничивалась допустимость суживающего и расширяющего толкования, в частности, путем постоянного повышения качества творчества нормативных актов.

DIE INTERPRETATION DES SOZIALISTISCHEN RECHTS

(Theoretische Grundfragen)

Resumé

Die Arbeit geht von der Erkenntnis aus, daß das Rechtssystem und die Prozesse der Regulierung gesellschaftlicher Beziehungen eine sehr komplizierte gesellschaftliche Erscheinung darstellen, denn hier geht es um ein System von Erscheinungen und Prozessen, die ihre statische und dynamische Seite aufweisen. Das marxistisch-leninistische Rechtsverständnis begreift das Recht nicht als isoliertes normatives System, sondern untersucht es in seinen wesentlichen Zusammenhängen, in denen es in der Gesellschaft geschaffen wird und in denen es wirkt. Das System der Rechtsnormen wird in der Arbeit als Teil (Subsystem) des komplizierteren Systems des rechtlichen Überbaues verstanden, zu dessen bestimmenden Elementen gehören: a) die Ziele der rechtlichen Regelung, b) das System der allgemein verbindlichen normativen Akte, c) das System der Rechtsnormen. Hierher gehören auch die integrierenden Systembeziehungen einschließlich der Beziehungen zwischen dem System der normativen Akte, dem System der Rechtsnormen und den Akten der durch die Interpretationsregeln vermittelten Rechtsanwendung.

Die Arbeit beschäftigt sich weiter mit der Umschreibung des Begriffs der Interpretation. Der Begriff der Interpretation wird in verschiedenem Sinn gebraucht und für Erkenntnisprozesse mit ungleicher Zielsetzung.

In erster Linie versteht man die Interpretation in widestem Sinn als Erkennen und Begreifen aller Objekte der Kultur und aller Ergebnisse der gesellschaftlichen intellektuellen Tätigkeit. In dieser Bedeutung bildet die Interpretation einen ansehnlichen Bestandteil bestimmter Methodologietypen in einem bedeutenden Teil der Gesellschaftswissenschaften. Man interpretiert verschiedene Klassen von Objekten (z. B. geschriebene Texte, Kunstwerke, materielle Denkmäler und Instrumente) in der Weise, daß man ihnen im Erkenntnisprozeß bestimmte Bedeutung und Sinn beimißt.

Zweitens kann man die Interpretation im engeren Sinne als mit dem Erkennen des Rechts verbundene Prozesse verstehen, ohne Rücksicht darauf, ob es in der Form eines normativen Aktes, eines Präzedenzfalles oder eines normativen Vertrags existiert.

Drittens wird der Begriff der Rechtsinterpretation im Zusammenhang mit den sprachlichen Ausdrücken, die in den normativen Akten benützt werden, angewendet.

Jeder Text muß begriffen werden, den Worten und dem Text wird den Ergebnissen der Wissenschaft entsprechend immer ein Sinn beigeordnet. Das erkennende Subjekt begreift den Text eines normativen Aktes, wenn (und nur wenn) es ihn in diesem Sinn „interpretiert“.

Schließlich wird üblicher Weise die Interpretation des Rechts „stricto sensu“ abgesondert. Hier geht es um die Situation, wo sich Zweifel ergeben bezüglich des wahren Sinnes des Textes eines Rechtsaktes. Dann benützt der Interpret, um die Zweifel zu beheben, bestimmte Vorgangsweisen, Methoden und Hilfsmittel, um den Sinn des Textes, der Zweifel erregte, zu erkennen und zu bestimmen.

Die Interpretationsprozesse sind objektiv ein notwendiger Bestandteil der rechtlichen Regelung. Der Charakter der Interpretationsprozesse ist vor allem durch den

Charakter der Beziehungen zwischen dem Allgemeinen, dem Konkreten und dem Einzigartigen bedingt. Normative Akte haben abstrakten Charakter. Im Prozeß der Anwendung ergibt sich die Notwendigkeit, den Inhalt des in allgemeiner und abstrakter Form ausgedrückten Aktes zu konkretisieren und damit auch den Inhalt der Rechtsnorm für die Einzelfälle, die sich durch individuelle Besonderheiten auszeichnen, zu konkretisieren. Der Interpretationsprozeß ist mit einer seiner Seiten der Weg von den abstrakten Rechtsnormen zu den konkreten Fällen. Die Interpretation des normativen Aktes muß daher seine Konkretisierung, den Übergang vom Abstrakten zum Konkreten mit einschließen. Die Beziehungen zwischen der allgemeinen Norm und dem individuellen Fall haben jedoch komplizierten Charakter und schließen sogar die Kategorie der philosophischen Gegensätze nicht aus.

Es existieren auch komplizierte semiotische und semantische Probleme der Ausdrucksweise und der Sprache, die in den Interpretationsprozessen auftreten, und mit denen sich die Organe der Rechtsbildung und die Organe der Rechtsanwendung befassen müssen. Das Erkennen der Rechtsnorm geht aus vom Erkennen des Textes des normativen Aktes. Die Sprache als allgemeines Mitteilungsmittel erfüllt die Informations- und Kommunikationsfunktion bei der Verbindung zwischen den Subjekten. Wort und Begriff, Satzgefüge und Rechtsnormen befinden sich in unauflöslicher Einheit von Inhalt und Form, sind aber nicht identisch. Die Auslegung des Rechts wird auf diese Weise von denselben Ursachen bedingt wie die Interpretation jedes beliebigen sprachlichen Textes. Schließlich ist die Notwendigkeit und der Charakter der Interpretationsprozesse durch die Systembeziehungen der Rechtsnormen bedingt.

Eine wichtige theoretische Frage, mit der sich die Arbeit beschäftigt, betrifft den Charakter der Interpretationsregeln, nach denen das interpretierende Organ vorzugehen hat. Diese Interpretationsregeln werden nur zum Teil durch Rechtsnormen festgelegt. Größtenteils geht es um Regeln, die von der Rechtswissenschaft ausgearbeitet wurden. Diese Regeln sind zwar juristisch nicht verbindlich, werden aber infolge ihres objektiven Charakters und ihrer schwerwiegenden Überzeugungskraft eingehalten und die Interpretationspraxis richtet sich nach ihnen. Es kann jedoch nicht übersehen werden, daß einige dieser Regeln oder ihre praktische Reichweite Gegenstand eines wissenschaftlichen Streites sein können. Darüber hinaus ist es offensichtlich, daß bei einigen Interpretationsregeln im Zusammenhang mit der Entwicklung der gesellschaftlichen Beziehungen, der Wissenschaft und der Praxis eine gewisse Verschiebung oder Änderungen nicht ausgeschlossen sind. Es geht hier um solche Regeln, die nicht unmittelbar mit dem Charakter der Erkenntnisprozesse verknüpft sind.

Mit den Interpretationsprozessen verbunden sind auch die komplizierten Fragen der sozialistischen Gesetzlichkeit. Das Stadium der Rechtsinterpretation ist notwendig, liegt am Ende des Prozesses der Bildung, der endgültigen Formung des Rechts, und am Beginn des Anwendungsprozesses, an ihrer Scheide. Damit in Verbindung stehen allerdings einige Probleme, die vom Gesichtspunkt der sozialistischen Gesetzlichkeit wichtig sind.

Im zweiten Kapitel beschäftigt die Arbeit mit einigen Aspekten der historischen Entwicklung der Interpretation. Hier wird dargelegt, daß verschiedene Varianten von bis zu einem gewissen Grade unterschiedlichen Interpretationssystemen existierten. Diese Tatsache wird besonders durch eine Analyse der historischen Besonderheiten des Interpretationssystems bezüglich der Gesetzgebung der französischen bürgerlichen Revolution belegt. Beim Vergleich mit der historischen Entwicklung der anderen bürgerlichen Interpretationssysteme treten die Unterschiede klar hervor. Es wird

belegt, daß im Interpretationssystem objektiv notwendige, invariable, mit dem Wesen der Interpretationsprozesse zusammenhängende Elemente und Variable Elemente verbunden sind.

In einem weiteren Teil beschäftigt sich die Arbeit mit der Problematik der Subjekte und der Objekte der Interpretation. Als Objekt der Interpretation betrachtet man einerseits den Text der normativen Akte (Primärobjekt), andererseits das komplexe Objekt, das die Ziele, allgemeinen Rechtsgrundsätze und akzeptierten Werte (Sekundärobjekte) mit einbezieht. Das Erkennen der Sekundärobjekte ist bloß in bestimmten Relationen und Phasen des Interpretationsprozesses von Bedeutung.

Im fünften Kapitel befaßt sich die Arbeit mit einigen Problemen der Interpretationsprozesse und Methoden. Ausgegangen wird hier von der Erkenntnis, daß dem interpretierenden Subjekt zum Erkennen des Objektes ein geschlossener Komplex von Erkennungsmethoden zur Verfügung steht. Unter Methode wird hier die Art und die Vorgangsweise verstanden, mit deren Hilfe man von der Ausgangsposition zum gewünschten Endstadium, dem Interpretationsergebnis gelangt. Für die Interpretationsprozesse ist wesentlich, daß der Endstand (das Ziel) drei miteinander vereinbare Teilziele umfaßt: a) den zweifellosen Sinn des Textes des normativen Aktes festzustellen, b) festzustellen, ob die Zulässigkeit der Interpretationsvarianten $M/IV_{1-n}/$ gegeben ist und zwischen ihnen zu entscheiden, und schließlich, c) zu Interpretationsergebnissen zu gelangen, die den Sinn des Textes des normativen Aktes konkretisieren (soweit sich dies als notwendig erweist). Für die Beziehung der wissenschaftlichen Erkenntnisse (der Interpretationsergebnisse) und des methodologischen Apparates der Rechtswissenschaft, der bei der Interpretation benützt werden kann, gelten gewisse Abhängigkeiten. Aufgrund der Anwendung des geschlossenen Komplexes von Methoden der wissenschaftlichen Interpretation gelangt man zu wahren und richtigen Erkenntnissen (Interpretationsergebnissen). Wissenschaft und Praxis akzeptieren und benützen diese Erkenntnisse und ohne ernsthafte Gründe bezweifeln sie nicht die Wahrhaftigkeit und die Richtigkeit dieser Erkenntnisse, noch verifizieren sie sie durch anspruchsvolle Verfahren, wenn keine ernstlichen Gründe dazu vorliegen.

Die Arbeit beschäftigt sich dann mit der Untersuchung der einzelnen, mit den Erkenntnisprozessen (dem Erkennen des Textsinnes) verbundenen Interpretationsmethoden. Aufmerksamkeit wird weiter der Umschreibung des Ortes gewidmet, den die Erkenntnisprozesse einnehmen, und ihrer Zulässigkeit in den mit der Etappe der Interpretation verbundenen Prozessen.

Das sechste Kapitel ist den theoretischen Problemen des Modellierens von Interpretationsprozessen gewidmet. Das letzte Kapitel befaßt sich mit der Problematik der Interpretationsakte, ihrem Charakter und ihrer Klassifizierung. Eingehender beschäftigt sich die Arbeit mit den Interpretationsakten der obersten Organe der Staatsmacht und der obersten Gerichte. Hier wird der Begriff der Interpretationsergebnisse, der Beziehung der Interpretationsergebnisse und der Interpretationsakte untersucht auch die Beantwortung der Frage nach der Beziehung zwischen dem Text, der Gesamtheit der Interpretationsergebnisse und der Rechtsnorm angedeutet.

Eine eingehendere Untersuchung wird der Arbeit den Interpretationsakten der Obersten Gerichte der sozialistischen Staaten gewidmet. Das System der Interpretationsakte und der anderen Akte der Obersten Gerichte wird in der Arbeit als ausgewogenes System verstanden, das nicht bloß die Möglichkeiten der Interpretationsprozesse umfaßt, sondern in einigen sozialistischen Staaten auch die gesetzgeberische Initiative des Plenums des Obersten Gerichtes. Bei der eingehenderen Analyse der Akte der Obersten Gerichte in der UdSSR gilt die Aufmerksamkeit einerseits den Interpretationsakten, aber auch Akten, die die Anregung bilden zur Erarbeitung von

verbindlichen Interpretationsakten des Präsidiums des Obersten Gerichtes und endlich zu Akten gesetzgeberischer Initiative, mit denen sich das Plenum des Obersten Gerichtes an das Präsidium des Obersten Sowjets mit der Anregung zur Annahme einer neuen rechtlichen Regelung wendet.

Untersucht wird die enge Verkettung von Prozessen der Interpretation, des Erkennens der Effektivität der rechtlichen Regelung und der Prozesse der Rechtsbildung. In der Arbeit wird begründet, daß es hier um Prozesse verschiedenen rechtlichen Charakters geht, wenn sie auch in der praktischen Tätigkeit der obersten Staatsorgane eng miteinander verknüpft sind.

In den Schlußfolgerungen werden einige Anträge für die Praxis formuliert. Unter anderem wird empfohlen, die Ausnützung der Erkenntnisse bezüglich der Effektivität der rechtlichen Regelung, die in gewissem Maße begleitende Erkenntnisse mancher Interpretationsprozesse darstellen, konsequenter zu bearbeiten. Die Organe, die das Recht anwenden, besonders die obersten Gerichte, können im allgemeinen ohne größere Schwierigkeiten das Informationssystem bezüglich der Wirkung der normativen Akte und der konstatierten Mängel, deren Beseitigung die Effektivität des Rechts zu steigern vermag, ausbauen. Voraussetzung dafür ist der schrittweise Ausbau einer verläßlich funktionierenden Rückverbindung des Systems der Staatsorgane mit den Organen, die das Recht interpretieren und anwenden, und mit den Organen, die das Recht schaffen.

Weiter wird in der Arbeit empfohlen zu erwägen, ob es bei einer eventuellen Novellierung der Verfassung nicht zweckmäßig wäre, das Präsidium der Föderalversammlung mit dem Recht auszustatten, allgemein verbindliche Gesetzesauslegungen, analog wie es in der Verfassung der UdSSR der Fall ist.

Schließlich wird vorgeschlagen, fortschreitend durch verschiedene Vorgangsweisen die Zulässigkeit einer verengenden und einer erweiternden Auslegung einzuschränken und dies besonders durch eine dauernde Qualitätsverbesserung bei der Schaffung normativer Akte.